

Yisatakaran
Hariwrameay Yobeleani
S Nikogayos
Ekegec'woy T'op'-
Gabowi (1832-1932)

Yisatakaran Hariwrameay Yobeleani S Nikogayos Ekegec'woy T'op'-Gabowi (1832-1932). 1932.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.

*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer [ici pour accéder aux tarifs et à la licence](#)

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԵԱՆԻ

Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԹՕՓ-ԳԱԲՈՒԻ

1832 — 1932

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՍ ՎԱՃԱՌՈՒՄԷՆ ԳՈՅԱՆԱԼԻՔ ՀԱՍՈՅԹԸ
ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ ԼԵՒՈՆԵԱՆ - ՎԱՐԴՈՒՀԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՎԵՐԱՇԵՆՈՒԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻՔ

1932

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԵԱՆԻ

Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Թ Օ Փ - Գ Ա Բ ՈՒ Ի

1832 — 1932

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՍ ՎԱՃԱՌՈՒՄԷՆ ԳՈՅԱՆԱԼԻՔ ՀԱՍՈՅԹԸ
ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՅՈՒԻ ԼԵԻՈՆԵԱՆ - ՎԱՐԴՈՒՀԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
Վ Ե Ր Ա Շ Ի Ն ՈՒ Թ Ե Ա Ն

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻՔ

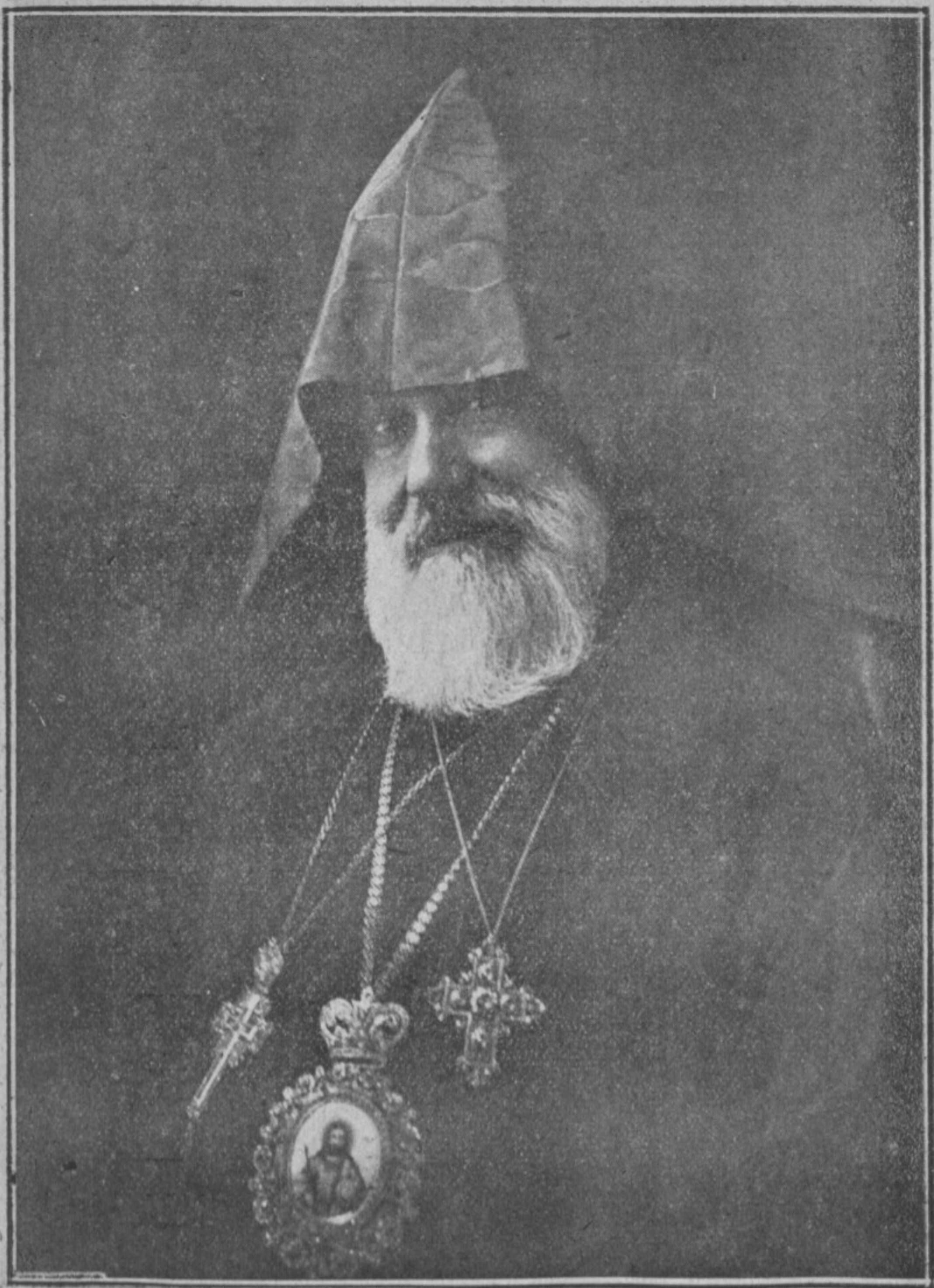
1932

2008-130242

ԹՈՒՐԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎՍԵՄ. ՆԱԽԱԳԱՀ
ԿԱԶԻ ՄՈՒՍԹԱՅԱ ՔԷՄԱԼ ՓԱՇԱ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
Տ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԺԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱՐԵԵԱՆ

ՀԱՅՄԱՐ 1870

Ազնուաշուք Տիար Ասենապետ եւ Մեծայարք Անդամք

Թաղ. Խորհրդոյ Ս. Նիկողայոս Եկեղեցւոյն

ԹՕՓ-ԳԱԲՈՒԻ

Մեծաւ ուրախութեամբ տեղեկացանք որ Պատ. Խորհուրդդ եւ Յորեւինական Յանձնախումբը որոշեր է յառաջիկայ Հոկտեմբերին տօնել Ս. Եկեղեցւոյդ վերաշինութեան հարիւրամեակը մասնաւոր հանդիսութեամբ, եւ թէ այս առթիւ ձեռնարկեր է հրատարակելու Յիշատակարան-Գրքոյկ մը, ուր ամփոփուած պիտի ըլլան նոյն եկեղեցւոյն եւ անոր հովանիին ներքեւ ու անոր աւրններ հաստատուած Ազգ. Վարժարանին յատուկ պատմական անցքերը:

Արդարեւ գնահատելի ձեռնարկ, որուն համար կը շնորհաւորենք Պատ. Խորհուրդդ եւ Յորեւինական Յանձնախումբը, որ օգտակար գաղափարն յղացեր է ծանօթացնելու ներկայ սերունդին օրհնեալ թաղիդ օգտին ու բարւոյն անձնութիւններու ծառայող եւ ի մասնաւորի Ս. Եկեղեցւոյդ եւ Ազգ. վարժարանիդ գոյութիւնը երկնող եւ անոնց պահպանման եւ յարատեւութեան սատարող խնկելի դէմքերը:

Օրհնեալ ըլլայ յաւէտ յիշատակը այդ բարի եւ առաքինի հոգիներուն, որոնք անդու ու անդադար տքնեցան,

կատարելու համար իրենց կրօնական ու կրթական կրկնակ
պարտականութիւնները:

Օրհնեալ ըլլան բոլոր անոնք, որոնք ներկայիս իրենց
անձնուիրական ծառայութեան բաժինը կը բերեն նոյն
եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ վարժարանին յառաջդի-
մութեան ի նպաստ:

Կ'օրհնենք նաեւ սրտագինա Պատուարժան Խորհրդիդ
եւ Յոբելինական Յանձնախումբի բոլորանուէր ջանքերը,
որոնք կը ձգտին միեւնոյն ազնիւ նպատակին, ու օրհնե-
լով միանգամայն թաղիդ մեր ժրաջան սիրելի ժողովուր-
դը, ամէնուն ալ կը մաղթենք բարօրութիւն եւ լիովին յա-
ջողութիւններ, եւ

Մնամք ողջունիւ սիրոյ, աղօթարար

ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Հնագոյն սկզբնաւորութիւն մը ունեցող Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ վերաշինութեան հարիւրամեակին առթիւ, Թաղ. Խորհրդոյ յարգելի անդամակիցներու առաջարկին տեղի տալով, ներկայ Յիշատակարան-Գրքոյկի պատրաստութիւնը սիրով ընդունեցի:

Թաղ. Խորհրդոյ կազմին մեր անդամակցութեան կոչուելու ատեն, երբ հետամուտ եղանք հին թէ նոր վաւերացութեան ու տեսութեան ձեռքն ունենայ, երկար փնտռութիւններէ վերջ, ատոնք՝ նոյն իսկ ֆէրմաններն ու յարակից կարեւոր թուղթեր, փոշիներու մէջ թաթախուած խոնաւութենէ խաթարուած վիճակով, եկեղեցւոյ նկուղին մէջ գտանք եւ ըստ կարելոյն դասաւորեցինք:

Մեզ համար դժուարին գործ մըն էր առանց պատմական վաւերացութեան եւ լիակատար արձանագրութիւններու այս գրքոյկը պատրաստել: Ցաւալի է ըսել որ, 1914ի ընդհ. պատերազմի ատեն եկեղեցին եւ վարժարանը զինուորական գրաւման տակ ըլլալով, անխնամ թողուած տեսութեան եւ վաւերացութեան ի վաճառ հանուած, որոնցմէ մէկ մասը հազիւ փրկուած եւ կարեւորագոյնները գուցէ ձեռքէ ելած էին: Այդ հատակտոր տեսութեան ու թուղթերը բաւարար չէին անշուշտ եկեղեցւոյ պատմականը ցոյացնելու, որով հետամուտ եղանք բանասիրական հրատարակութիւններու թաղս հետաքրքրող մասերէն օգտուիլ եւ կարելի եղած չափով եկեղեցւոյս պատմականը գրի առնել ներկայ մատաղ եւ ապագայ սերունդներու աւանդ մը թողելու պարտականութեան զգացումով:

Ջրիաշխատ մեր այս դոյզն եւ համեստ ծառայութիւնը կը նուիրեմ թաղիս Ս. Եկեղեցւոյն եւ վարժարանին, ուր ծնած եւ ուսած եմ, կատարելով երախտագէտի պարտքս:

ՅՆՆԻԿ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻԻՆԵԱՆ

Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ
ՍՔԱՆՋԵԼԱԳՈՐԾ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՄԵԾԱԴԻՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Տասնըվեցերորդ դարու վերջին քառորդին երբ Պու-
տոյ Հայ ժողովուրդը տակաւ կը ստուարանար հաստատե-
լով կանոնաւոր բնակութիւն եւ կը ստեղծէր կրօնական
թէ կրթական կոթողներ, տարածուելով մինչեւ հեռաւոր
անկիւնները՝ Ս. Ռոմանոսի երբեմնի դուռը, որ մաթիհի
կողմէ Սթամպուլի գրաւումի ժամանակ թնդանօթներու
առաջին համազարկին նշաւակ դառնալուն ի յիշատակու-
թիւն, կոչուած է Թօփ-գաբու եւ կամ Թօփ գաբուսը եւ
այն թաղամասերը որոնք կը տարածուին եէնի գաբու եւ
կամ Մէլէվիհանէ, Շէհրէմինի եւ եէնի Պահչէյի սահման-
ները ստացած են Թօփ-գաբու անունը, պատմական եւ
համանուն դրան անունին հետեւողութեամբ եւ Հայերը
նախապէս Թէոդոսիացի (Քէֆէցի) եւ յետոյ այ
գլխաւորաբար Քէմախէ, Բաբերդէ եւ Ակնէ եկող գաղ-
թականներ կը հաստատուին վերոգրեալ թաղամասերուն
մէջ, ինչպէս նաեւ պարիսպէ դուրս՝ Թաքքէնի մահալլէսին,
Տափուտ փաշայի պողոտային խիստ մօտը, օդասուն վայր
մը, ուր մինչեւ այսօր հայեր ամարանոցի համար կուգան
կը հաստատուին:

Երեմիա Չէլէպի իր պատմութեան մէջ հետեւեալ
կերպով կ'արտայայտուի.

Յաջ մեր հեռի տեսանի

Մեծ դարպասն որ Տափուտ փաշան

Վայր է վայելուչ լաղվօր՝

Ընտանեօք զքօսնու աստ արքայն:

Դարանաղցի Գրիգոր վարդապետ իր ժամանակա-
գրութեան մէջ կը պատմէ, որ Էրզրումի եւ շրջականերու
մէջ Ճէլալի կոչուած ապստամբ աշիրէթներ երբ կ'ասպա-

տակեն խաղաղ ժողովուրդը, կոտորած, թալան եւ ահու-
սարսափի սպառնալիքէ խոյս տուող Թուրքերու հետ Հա-
յերն ալ գաղթած եւ անոնցմէ շատեր Պոլիս ապաստա-
նելով, մէկ մասը Թօփ-գաբուէ դուրս Տափուտ-փաշայի
մեծ պողոտայի երկայնքը կը հաստատուի եւ Դարանաղ-
ցին ի վերջոյ այդ գաղթականութեան միանալով, կը
գտնէ իր ազգականներն ու բարեկամները որոնք առաջուց
հաստատուած էին: Դարանաղցին հետեւեալ կերպով կը
պատմէ իր Թօփ-գաբու ժամանումը (1609).

«Եւ մեր յայս բարկութեան ժամանակին ի յՀատամ-
պօլ էաք՝ ի Թօփ-գաբին՝ ի մէջ ժողովրդին մերոյ: Յա-
տուկ առանձին ի բացեալ կային եւ մեր ընդ նոսա ի վե-
րայ հանապարհի պալատի թագաւորին որ Տափուտ-փաշա
ասեն, որ ամենայն որ զիտէին արքունական մարդիկն
դիտելով եւ հանապազ տեսանելովն երթեւեկութեան հա-
նապարհաւն»:

Այս գաղթականութիւնը իր բնակութիւնը ընտրած էր
հայաբնակ թաղերու մօտերը, ինչպէս Թօփ-գաբուի դուրսը
եւ Դարակէօմրիւկի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ շուրջը, ուր՝
շատ բնականօրէն ասպնջականութիւն կրնար գտնել ազ-
գակիցներէ:

Նոյն ատենի եպարքոս Մուրատ փաշան ճէլայիներու
ապստամբութիւնը զսպելով երբ յաղթական Պոլիս կը վե-
րադառնայ, բնակիչներէ դատարկացած գաւառները վե-
րստին ծաղկեցնելու համար, կայսերական հրովարտակ
մը հանել կուտայ երեք ամսուան մէջ գաղթականներու
վերադարձը պարտադրելով: Գաղթականներէ մէկ մասը
զանազան միջոցներով կը յաջողի Պոլիս մնալ եւ այս կեր-
պով ինչպէս ուրիշ թաղերու՝ Նոյնպէս Թօփ-գաբուի սա-
կաւթիւ հայերուն թիւը կը ստուարանայ: Հետեւցնելով
Դարանաղցի ժամանակագրական պատմութենէն ալ,
Թօփ-գաբուի Հայ գաղութը կազմուած կրնայ համարուիլ
Երզնկայ, Քէմախ, Բաքերդ, Ակնայ, Տիվրիկի եւ Թէոդոսիա-
յի ազգայիներէ:

Թօփ-գաբուի պարխաչին ներսն ու դուրսը հաստատա-
ուած զտարիւն հայութիւնը գրադած է՝ իր գրատւներով
փոխադրութիւններ կատարել տահմանագլխէն դէպի Գա-
րակէօմրիւկի մաքսատունը, եւ եղած են քաշիկագործ (Գօ-
լանճը), համետագործ եւլն., եւ այդ ընտանիքներու շա-
ռաւիղներ իրենց նախնեաց արհեստներու անունով մակա-
նուններ կը գործածեն այժմ ալ:

Երեմիա Չէլէպի Պատմութիւն Ստամպուլայ ժամանա-
կագրութեան մէջ (1661) Թօփ-գաբուի Հայոց մասին գր-
ած է.

Քսանւիրէք Թօփ գաբի է

Ուր զթօփս եդեալ իբր նշան:

.

Աստ քաթըրճի հայք բնակին

Քիրանիք բեռնաբարձական

Գանչ կանչողք լիշոցնատուք

Երթ եւ եկք Պօլին անդրեան:

(Հանդէս Սմսորեայ 1909) էջ 202. հրատարակութիւն
Տրթ. Վ. Թորգոմեանի):

Ո՛չ Իսթանպուլի Գրիգոր վարդապետի, ո՛չ Երեմիա
Չէլէպիի Պատմութիւն Ստամպուլայ ժամանակագրութիւն-
ներուն եւ նոյն իսկ Հ. Աուկաս Ինճիճեանի աշխարհա-
գրութեան եւրդ հատորին մէջ երբէք չէ յիշուած թէ Հա-
յերը Ս. Նիկողայոս անուն եկեղեցի մը ունեցած են Թօփ-
գաբուի մէջ. Սոյն ժամանակագրութիւններու վրայ յենլով
Թօփ-գաբուի հայ հաւաքականութեան այդ թուականներուն
եկեղեցիէ զրկուած մնալով ենթադրութիւն մը իրականու-
թեանէ հեռի նկատել պէտք է, քանի որ Հայերը հոս թէ այ-
լուր, որքան ալ փոքրաթիւ ունեցած են միշտ նախ եկե-
ղեցի մը, եւ այս պարագան ներկայիս մինչեւ իսկ կը տնո-
նուի:

ԹՕՓ-ԳԱՅՈՒԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

1. Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս եկեղեցին առաջին շինութեան ճշգրիտ թուականը անձանօթ կը մնայ:

Յարգելի բանասէր Տքթ. Վահրամ Յ. Թորգոմեան «Նոր Լուր» Լրագրի 26 Դեկտ. 1927 տարուոյ 1119 թիւին մէջ հրատարակած գրութիւնով մը, 1630 թուականին այս եկեղեցւոյ գոյութիւն ունենալը կը հաստատէ, հիմ ունենալով Բարիզի Պիպլիօթիք Դասիօնալի մէջ գտնուած հայերէն ձեռագիր բժշկարանի մը հետ կազմուած Մաշթոցի մը Յիշատակարանը որ է՝

«Իրեցաւ սակաւ քանո. ձեռամբ Բարդուղիմէոս «Տրուպ Բահանայի. եւ յասացաւ քանո ի նւթն ով ոք «ասե Տիքն ողորմի ձեր ծնողացն, ամեն նախնի, ամեն, «ամեն եւ եղիցի»:

«Յանգ եղեալ կասարեցաւ Մաշթոյ Դիրքս քվիւն «հայոյ զնծաց Ռէթ ամթի. ի մայրաքաղաքն Կ. Պոլիս «ի դռնն Կ. Նիկողայոսի Աբ. եկեղեցւոյն. ի քաղղն «Յանաց որ կոչի Թօփ-գարու»:

Այս Յիշատակարանի արձանագրութենէն կարելի կ'ըլլայ հետեւեցնել, որ Դարակէօմրիւկի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ գրաւումէ վերջ, Հայերը կը փափաքին Նորը հիմնել ալդ Սուրբին անունը յաւերժացնելու համար՝ եւ որովհետեւ դարձեալ Դարակէօմրիւկի մէջ Նորաշէն եկեղեցի մը հիմնել անկարելի էր, Թօփ-գարուի Յունաց թաղը կ'ընտ-

րեն իբր յարմարագոյն տեղ, ուր յոյներն ալ ունեցած են եւ ունին մինչեւ այսօր Այիա Նիքօլիս անուն եկեղեցի մը, որ վերաշինուած է 1832ին եւ այս յունական եկեղեցիին մօտը՝ հաւանաբար 1626—1630 թուականներուն՝ կանգնած ըլլան Առաջին Ս. Նիկողայոս եկեղեցին:

1567 թուականին Աբգար դպիրի «Բնդ հովանեաւ Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյն» տպարանը՝ Թօփ-գաբուի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ հաստատուած ըլլալը վճռապէս կարելի չըլլար հետեւցնել, քանի որ տեղւոյ ակնարկութիւն չկայ եւ հայերը Պոլսոյ մէջ ունեցած են Ս. Նիկողայոս անունով ուրիշ եկեղեցիներ ալ որոնք են.

Ա՝ Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԳԱՐԱԿԷՕՄՐԻԻԿ)

Այս եկեղեցին 12րդ դարուն մէջ անգլիացի ազնուականի մը կողմէ կառուցուած է ֆռանկաց համար. 16րդ դարու կէսէն հայերն ալ պաշտամունք եւ ծիսակատարութիւն կատարել սկսած են այս եկեղեցիին մէկ մասին մէջ, որ թէեւ անբաւական եւ սակայն Գրիգոր վրդ. Դարանաղցի նախածնունդութեամբ եկեղեցւոյ կից տուները գնուելով կը միացուին եկեղեցիին, շրջափակը կ'ընդարձակուի յարմար կառուցուածներով: Սուլթան Մուրատ Գ. ի օրով կը գրաւուի այս եկեղեցին (1626) եւ տեղը կը շինուի Քեֆեշի ճամի անունով մզկիթ մը:

Բ՝ Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ (ՎԼԱՆԿԱ)

Եէնի-գաբուի դրան մօտ Լանկայի մէջ գտնուած այս եկեղեցիին Ա. հիմնարկութեան եւ վերաշինութենէ վերջ քանդումի թուականը անյայտ է: Դարանաղցի կը յիշէ զայն (1630) իր ժամանակագրութեան մէջ: Հ. Ղուկաս Ինճիճեան (1804) նախապէս եկեղեցւոյ գոյութիւնը եւ յետոյ քանդուելով պարտէզի վերածուած ըլլալը կը հաստատէ:

Գ^{II} Ա. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ (ՊԷՅՔՕԶ)

Ա. Նիկողայոս եկեղեցիներու շարքին մէջ յիշենք նաեւ այս եկեղեցին, որ վերոյիշեալ երեք եկեղեցիներէն վերջ կառուցուած է, որուն 150ամեակը քանի մը տարիներ առաջ տօնուեցաւ եւ որ վերանորոգուած է 1834ին:

Իսկ Ազգ. Հիւանդանոցի ընդարձակ տարեցոյցերու 4. Պոլսոյ Պատրիարքութեան ֆոնիկոնի քաժնի մէջ կը գտնուի.

1813. — Թօփ-գաբուի մէջ եկեղեցւոյ շինութեան կը ձեռնարկուի:

1823. — Թօփ-գաբուի մէջ Ա. Նիկողոս եկեղեցին Բ. անգամ կը վերաշինուի:

1832. — Թօփ-գաբուի մէջ Ա. Նիկողոս եկեղեցին որ նորորդ անգամ վերաշինուած էր, կ'օծուի:

Քրոնիկոնի այս թուականները թէեւ ենթադրել կուտան թէ՛ եկեղեցւոյ առաջին շինութիւնը եղած է 1813 թուականին, բայց, 1813 ինչպէս նաեւ 1823ի շինութեան թուականները երբէք վաւերական չեն կրնար նկատուիլ, որովհետեւ եկեղեցւոյ պատկերներուն մէջ կը գտնուի 1807 թուականով Աստուածածնայ պատկեր մը. կան աւելի հինգած եւ փոած շրջանակներով պատկերներ ալ, բայց դժբաղդաբար թուականներ չեն կրիր:

1813 թուականէն առաջ եկեղեցւոյ գոյութիւնը ապացուցանող 1811 թուակիր ֆէրման մը կայ պահուած: Նոյն թուականներուն, տեղւոյն իսլամ ժողովուրդը բռնութեամբ դրամ կը պահանջէ եկեղեցիէն, չվճարուելու պարագային նոյն իսկ կը սպառնան արգիլել ժամերգութիւն կատարելը: Յովհաննէս եպիսկոպոս Չամաշրճեան Պատրիարքը կը դիմէ Սուլթանին, նոյն կարգի միջամտութիւններու եւ սպառնալիքներու արգիլումը խնդրելով: Սուլթանը Շէյխ-իւլիսլամ Հիւսէյին Էփ.ի միջոցաւ իրատէ կ'ընէ Շէրիի հակառակ եղող միջամտութիւնները արգիլել եւ կ'արգիլ-

ուին յատուկ ֆէթվայով:

Եկեղեցւոյ տոմարներուն մէջ պատմական լոյս սփռող արծանագրութեան տոմարներ թէեւ չկան, բայց 1813 թուականէն ըսկսեալ կը գտնուին մատակարարական տետրակներ: 1816 եւ 1823 տարիներու յատուկ մատակարարութեան տետրակներու մէջ կը տեսնուի «Եկեղեցպանից թէֆտէրըն եւ սուրբ եկեղեցւոյս նորոգութէուն» պարբերութիւնը:

1831 թուականին նորոգութեան անունին տակ առնուած ֆէրմանին մէջ,

ուր ճշդուած են եկեղեցւոյ յատակագիծը եւ նորոգելի մասերը, որոշապէս կը հասկցուի որ հապճեպով շինուած մատուռ մը չէր ան, այլ ընդարձակ եկեղեցի մը, ներկայինէն շատ քիչ տարբերութեամբ, որմերով շրջանակուած եւ միայն տանիքը փայտաշէն՝ կղմինտրով ծածկուած:

Կարելի է ենթադրել որ Հայ ժողովուրդը անոր շինուածանիւթերը ստորին տեսակէ հայթայթած ըլլար, երբ իր անձնականին չկամեցածը եկեղեցիին լաւագոյնները կը կամենայ, որ մեծ զոհաբերութիւններով հազիւ պիտի կարողանային կերտել զայն: Նկատի ունենալով փայտաշէն տուն մը, որ նուազագոյն հարիւր տարիներ կը դիմանայ— անշուշտ ժամանակ ընդմէջ փոքր նորոգութիւններ կրելու պայմանով— հապա միայն տանիքը փայտաշէն եւ սա-

Յովհաննէս Խաչիկոսոս Զամաշրճեան
(Միւլիւս)

Պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ

կայն կղմինտրով ծածկուած քարաշէն եկեղեցին, որ Հայ Ժողովուրդին գուրգուրանքին եւ խնամքին առարկայ է միշտ, որքա՛ն տարիներ բոլորած պէտք է ըլլայ անծանօթ մնացած հիմնարկութեան թուականէն ի վեր եւ փոփոխով այսպէս խարխուլ վիճակի հասեր է :

Որով, 1832 թուականէն առաջ կառուցուած եկեղեցին, զանազան թուականներու մէջ նորոգութիւն կրած է եւ ո՛չ թէ վերաշինուած եւ մինչեւ այդ թուականը երկու դարու գոյութիւն ունեցած ըլլայ, որ կը համապատասխանէ Բարթուղիմէոս քահանայի ծեռագիր Մաշթոցի Յիշատակարանի թուականին եւ հետեւաբար Ս. Նիկողայոս եկեղեցին երեք հարիւր տարիէ աւելի հնութիւն ունեցող եկեղեցի մը կրնայ համարուիլ:

Ստեփանոս Աղաւնի Զափարեան
Պատրիարք Կ. Պոլսոյ

1831 թուին, եկեղեցւոյ ամբողջական մասը պարզ նորոգութիւնով փրկելու անկարելիութիւնը տեսնուած, հիմնական նորոգութեան եւ կամ աւելի ճիշդը վերաշինութեան ծեռնարկուած է :

Նոյն ատենի միւթէվէլլի Քույումճու Գրիգոր Կարապետեանէ, ինչպէս նաեւ Տ. Մկրտիչ, Տ. Նիկողոս եւ Տ. Սիմոն քահանաներէ բաղկացած պատուիրակութիւնը կը դիմէ օրուան Պատրիարք Ստեփանոս Աղաւնի Զափարեանի եւ եկեղեցւոյ կիսաւեր վիճա-

կը պարզելով դարման կը խնդրէ:

Ստեփանոս Պատրիարք, Սուլթան Մահմուտի ներկայացուցած աղերսագրով Թօփ-գաբու Պայագլիտ աղա թաղին մէջ եւ Հայ ազգին սեփական Ս. Նիկողոս եկեղեցին, երկար ժամանակներ անցնելով աւերուած եւ փլչելու հակամէտ եւ հետեւաբար եկեղեցական արարողութիւն կատարելու անկարելիութիւնը յայտնելով, եկեղեցւոյ հին յատակագծին եւ շէնքին ձեւը առանց այլափոխելու, նորոգութեան արտօնութիւն խնդրած է:

Սոյն խնդրանքին իբր հետեւանք, Սուլթան Մահմուտ իրատէ կ'ընէ նոյն ատենի Մեծ Եպարքոս Մէհմէտ փաշայի, որպէսզի եկեղեցիի տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարուելով արդիւնքը տեղեկագրուի: Իրատէի համաձայն, կայսերական անձնական կալուածոց ճարտարապետը կը դրկուի Թօփ-գաբու, ներկայութեամբ տեղւոյն իմամին, ծերոց ժողովի անդամներու, վերոյիշեալ երեք քահանաներու եւ միւլթէվէլիին, եկեղեցականներ Սէմէրեհի Կարապետ, Սէմէրեհի Ստեփան, Թէրզի Յակոբ, Գազազ Գրիգոր, ինչպէս նաեւ լուսարար Մանուկ եւ քէհեայ Եղիայի, կը քննուին եկեղեցւոյ բոլոր կողմերն ու մասերը եւ տեղւոյն վրայ կը պատրաստուի ճարտարապետական տեղեկագիրը, ստորագրուած բոլոր ներկաներէն եւ այդ տեղեկագրին կը կցուի յատակագիծ մըն ալ: Ըստ այդ յատակագծի գոր կը քաղենք ֆէրմանի պարունակութենէն, հետեւեալ կերպով ցոյց տրուած է եկեղեցւոյ շէնքին տարածութիւնն ու ձեւը.

	Մայր Տաճար խմբի (1) ասոր մօտը (2) ասոր կից (3) ասոր կից					
	մասը (կենց. յօկ.)		(գաւիթ)		(պիւրն.)	
Բարձր.	10 զրա	—	6 զրա	—	6 զրա	—
Երկայն.	24 » 18 քմ.	12 զրա	11 » 11 զրա	11 » 11 զրա	11 » 11 զրա	11 »
Լայն.	7 » 4 » 18 քմ.	6 զրա	3 » 6 զրա	3 » 6 զրա	3 » 6 զրա	3 » 6 զրա

(1) փերմանին միջ գրուած է Նիսիական մահմուտ, այժմ Ս. Յարութեան մօտ.

(2) » » » Թեմիշք մահալի

(3) » » » Գաբը արապ

Այս կառուցուածներուն կղմինտրով ծածկուած փայտաշէն տանիքները, խորանը եւ կամարի շատ մը մասերը բոլորովին փլած, եկեղեցւոյ պատերը հեղքուած եւ փլշու հակամէտ ըլլալով, անգործածելի եւ նորոգութեան իսկապէս կարօտ ըլլալը տեղեկագրին մէջ յայտնուած եւ ներկայացուած է կայսեր:

Սուլթան Մահմուտ սոյն տեղեկագիրը ստանալէ վերջ, ըստ Շէրիի օրինաց, նոյն ատենի Շէյխիւլիսլամ Ապտիւլ Վէհապ էֆ.ի կը կը հարցնէ թէ՝ քաղաքի մը մէջ գտնուող հնաւուրց եկեղեցի մը եթէ աւերակ դառնայ, իր հին ձեւին վրայ առանց յաւելուած ընելու կրնա՞ն նորոգել: Ֆէթվայի շէրիֆէով երբ հաստատական պատասխան կը տրուի, այն ատեն նորոգութեան ֆէրմանը խմբագրուելով, կը յանձնուի Պատրիարքին: Այս ֆէրմանին մէջ եկեղեցւոյ հին շէնքը չայլափոխելու եւ ոչ ոքէ բնիոն մը իսկ նպաստ չուզելու յանձնարարութիւն կայ եւ եթէ պատահի, ձեռնարկողներու պատասխանատու նկատուիլը կրկին եւ կրկին շնչոտուած է:

Ֆէրմանը, Պատրիարքարանէ Ս. Նիկողայոս եկեղեցի փոխադրուելով, կոչնակահարութեամբ թաղին ժողովուրդը կը հրաւիրուի, կայսեր այս շնորհը աւետելու, որուն անհամբեր կը սպասէր:

Խուռներամ բազմութեան ներկայութեան ֆէրմանը կը կարդացուի եւ եկեղեցական դասուն կողմէ բարեմաղթութիւններ կ'ըլլան:

Ֆէրմանի ստացուած թուականն է 1247 տարւոյ Բամազան իսլամաց բարեգործութեան ամիսը, որ կը համապատասխանէ 1831 Փետրուար ամսոյն: Մօտալուտ զարնան շինարարական աշխատութիւնը կըսկսի եւ եկեղեցւոյ հին շէնքը նորոգել անկարելի ըլլալով, եկեղեցին հիմէն կը փլցուի:

Եկեղեցիին հին շէնքին բակերու տարածութիւնը այն-

քան ընդարձակ չէր. անոր կիցը կային ծախ կողմը Սէֆա եւ աջ կողմը Նալպանտ անունով երկու օտար: Սէֆա օտարարը հին ատենները եղած է մէկ մասը Դպրատուն եւ մնացեալ մասերն ալ ըստ աւանդութեան, հայ հոգեւորականներու իբր ամարանոց:

Այս երկու օտարարը, 1831 թուականին գնուելով մաս մը եկեղեցւոյ գետնին կցուելէ վերջ, մնացեալ մասերը փողոցի ձգուած են. եւ որովհետեւ այդ երկու օտարարը վագֆ կալուածներ եղած են կը դառնան սրբ միւլ, Թաթաւլայի (այժմ Քուրթուլուշ) յոյն բնակչութեան ունեցած սրբ միւլ կալուածներու հետ փոխանակելէ վերջ եւ կ'ըլլան եկեղեցւոյն վագֆ:

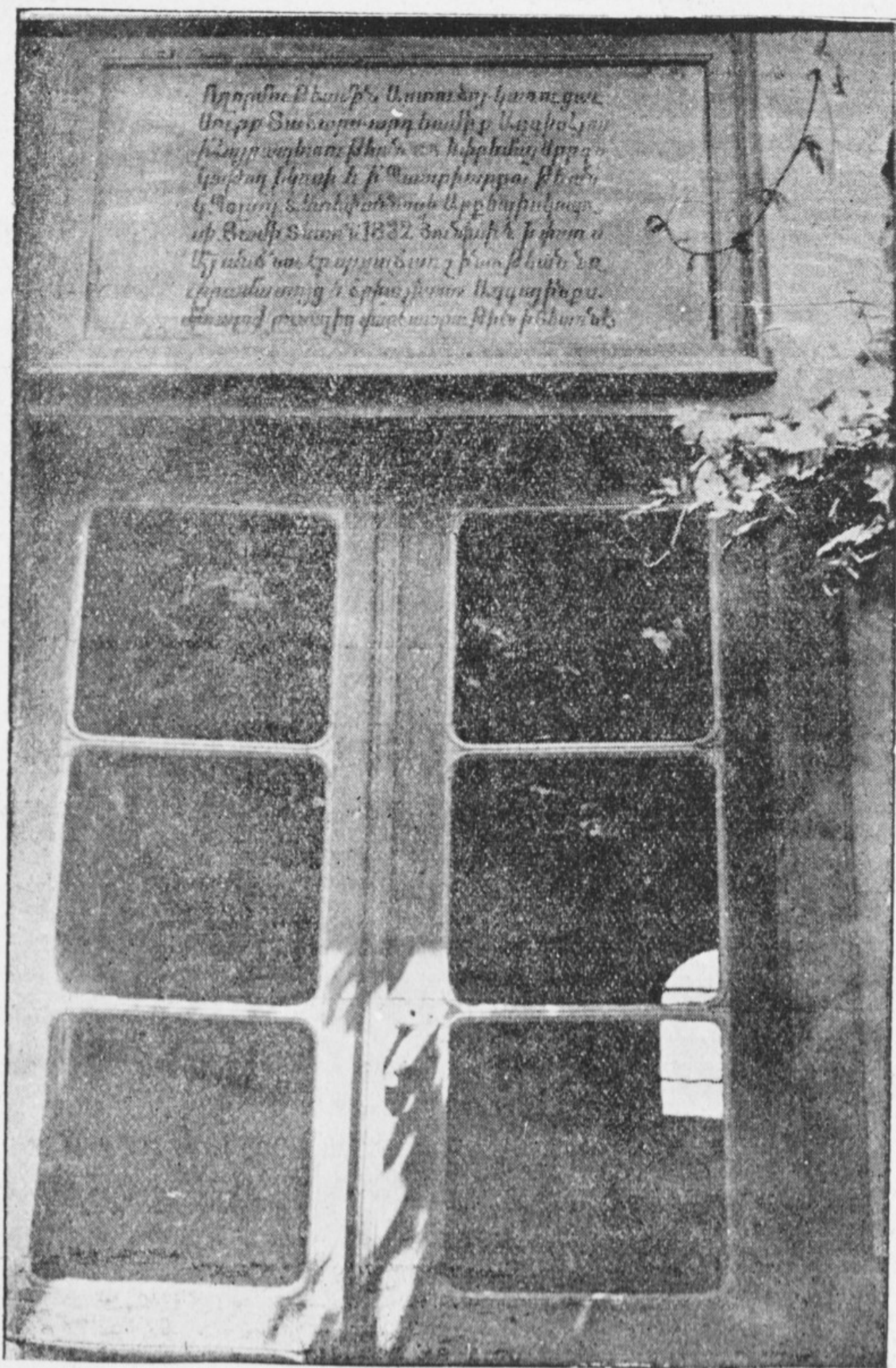
Եկեղեցաշինութիւնը կը սկսի եւ Նոյն ատենի Արհեստակցական Միութեանց պատկանող ազգայիններ փոխն ի փոխն ձրիաբար եւ մեծ եռանդով կ'աշխատին ժամ առաջ աւարտելու համար վեհ ձեռնարկը: Տասնըվեց ամիս անդու, անդադար աշխատելէ վերջ եկեղեցին կ'աւարտի 1832 Յունիս 4ին. ահաւասիկ եկեղեցւոյ գաւիթի վրայ բացուող դրան վերեւ զետեղուած արձանադրութիւնը.

«Ողորմութեամբն Աստուծոյ կառուցաւ Սուրբ Տաճարս, արդեամբ Ազգիս Հայոց ի հայրապետութեան Տ. Տ. Եփրեմայ Սրբազան Կաթողիկոսի եւ ի Պատրիարքութեան Կ. Պոլսոյ Տ. Ստեփաննոսի Արքեպիսկոպոսի յամի Տեառն 1832 Յունիս 4 ի փառս Աստուծոյ անձնուէր Զպատճառ շինութեան նուիրամատոյց եւ ձրիաշխատ Ազգայինքս մընալով յուսալից վարձատրութիւն ի Տեառնէ»:

Սակայն եկեղեցւոյ ներքին բարեզարդութիւնները չէին աւարտած, երկու ամիս եւս շարունակուելով կ'աւարտի իւղաներկումը, ծաղկանկարներն ու ոսկեզօծումը եւ բոլոր յարդարանքը:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՈՒՄԸ

Եկեղեցւոյ շինութեան աւարտած ըլլալը կը զգուցուի

ԳԱԻԹԻ ԳՈՒՌԸ ԵՒ ՎՐԱՆ ԶԵՏԵՂՈՒԱԾ
ԱՐԶԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տ. Ստեփանոս Աղաւնի Պատրիարքի, որ Օծման արարողութիւնը հանդիսաւորապէս կատարելով, 1832 Օգոստոս 21 Վերափոխման յաջորդող Կիրակիին կը մատուցանէ առաջին Ա. Պատարագը:

Նորաշէն եկեղեցիին ճարտարապետը եղած է Բալուցի Վարդան խալփա Թընկըրեան՝ ան է որ 1816 եւ 1823 թրւականներուն նախկին եկեղեցին նորոգած է: Յիշեալը, հայրն էր ճարտարապետ Միհրան Թընկըրեանի:

Շինութեան ծախսուց ի նպաստ միմիայն Թօփ-գաբուի ժողովուրդը սատարած է 12267 դրշ. տրամադրելով եկեղեցւոյ սնտուկին, որ նոյն շրջաններու համար կարելորդումար մըն էր. այս դրամէն վճարուած է եկեղեցւոյ գետնին կցուած օսալարի փոխարժէքը. իսկ թաղէն դուրս ազգայիներ ալ կարելորդ նուիրատուութիւններ ըրած են:

ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՃԻ ԳԱՅԻՄ ԷՖ.

Եկեղեցւոյ շինութեան ժամանակ շինուածանիւթերու գնման եւ անհրաժեշտ ծախքերու յասկացման համար նուիրատուութիւնք չբաւելով, օրուան եկեղեցականները կը ստիպուին փոխառութեան դիմել. որովհետեւ նոյն ատենի իսլամ հաստատութիւններ փոխ դրամ կուտային, ասոնցմէ փոխառութիւն մը ընել յարմար կը դատեն. սակայն ազդեցիկ իսլամ միջնորդի մը պէտք ունէին: Ամէնուն կողմէ յարգուած, Հայերու բարեացակամ ազնուահոգի Ահմէտ փաշա մզկիթին իմամ Հանի Գայիմ էֆ.ի դիմելով, անոր օժանդակութիւնը կը խնդրեն, որ չզլանար եւ ընթացք տալով Հայ հասարակութեան խնդրանքին, իր իսկ պատասխանատուութեամբ Քիւրքնիւ պաշը, Ֆաթմա սուլթան, Պայազիտ աղա մզկիթներէն եւ զանազան թուրք անձնաւորութիւններէ 8500 դրուշի փոխառութիւն մը կը Վնքուի եւ այսպէսով կարելի կ'ըլլայ եկեղեցւոյ շինութիւնը աւարտել: Այս փոխառութեան մասին 1832 սնտու-

կի տեսրակին մէջ արծանագրուած է հետեւեալ կերպով.

«Սէնէ 1248 Մուհարրէմին 1 էն Հանի Խայիմէն ժամուն համար տալիքներնուս փարան պէնան:»

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ս. Նիկողայոս եկեղեցին վերաշինութենէն վերջը, 1894 թուականին Պոլսոյ մէջ պատահած մեծ երկրաշարժի ատեն մնաստուած էր, վերնատան եւ հիւսիսակողմի բակին պատերը կը փլչին եւ սակայն կը նորոգուին նոյն տարւոյ ընթացքին:

Իսկ 1927ին, եկեղեցւոյ շինութենէն ի վեր իննսունը-հինգ տարիներ անցած ըլլալով, պատերու, առաստաղի, եւ վերջապէս իւղաներկուած բոլոր մասերը, ոսկեզօծումները խաթարուած եւ մանաւանդ 1914ի ընդհ. պատերազմի ընթացքին զինուորական գրաւումի պատճառաւ, պատերու ծեփերը փլած եւ վերջապէս դարուս համապատասխան ներկայանալի եկեղեցիի վիճակ մը չունէր:

Օրուան Թաղ. Խորհուրդը կը խորհէր թէ եւ իր սեփական միջոցներով նորոգութեան սկսիլ, սակայն ի ձեռին ունեցած պատրաստ դրամը անբաւական էր մեծածախածեռնարկին. պէտք էր դիմել Հայ ժողովուրդին, անոր կառուցած եկեղեցւոյն ողբալի վիճակը պարզելով օգնութեան հրաւիրել:

Թաղ. Խորհրդոյ կազմը միայնակ չէր կարող աշխատիլ, այլ պէտք ունէր գործնապէս աշխատող օգտակար տարրերու: Այդ օգտակար տարրերը եղան Ստեփան Սէմէրեան եւ Ժիրայր Գալփաքեան թաղեցի ազգայիները, որոնք յուսադրելով նորոգութեան ձեռնարկի յաջողութիւնը, իրենց բարոյական թէ նիւթական օժանդակութիւնը ի սպաս դրին:

1927 Հոկտեմբեր 18ին, վերջնականապէս կ'որոշուէր նուիրուիլ աշխատութեան եւ մինչեւ եկեղեցւոյ մօտալուստ օժանդակութեան օրը նորոգութիւնները աւարտել:

ԱՆԳԱՄԻ ԹԱՂԱԳԱՆ ԽՈՐՀՐԳՈՅ

1926 — 1930

Զախէն աջ նստողներ. Լեւոն Մուխրարեան, Միհրան Աւ-
նեան (Ասեմապետ), Օննիկ Ս. Յարութիւնեան (Ասեմա-
դպիր եւ հիմնադիր Լեւոնեան-Վարդուհեան վարժարանի):
Աջէն ձախ կեցողներ. Տիգրան Գօլաննեան, Խաչիկ Թօփաք-
լեան, Յարութիւն Ն. Քէշիշեան (Գանձապետ) եւ Օննիկ
Մարտիրոսեան:

Թաղ. Խորհրդոյ ամբողջական կազմը վերոգրեալ օժանդակներով եւ թաղային մատակարարութենէ անջատաբար գործելու պայմանաւ գործի կը ձեռնարկէր Նորոգութեան Մասնախումբ անունին տակ, ունենալով շաբաթ ընդ մէջ տեւական գիշերային նիստեր, ժամանակի սղութեան պատճառաւ: Առաջին անգամ այս մարմինն էր որ օրինակելի իր նուէրը տրամադրեց որը եղաւ խրախոյսը, կորիզը ապագայ նուիրատուութեանց: Սկսուելով գործնական աշխատութեան, հաւաքուեցան եկեղեցիին զարդերն ու գոյքերը եւ մերկութիւնը աւելի կը շեշտէր նորոգութեան պէտքը, որ կարճ ժամանակէն դարաւոր պաշտպաններուն՝ Հայ Ժողովուրդին, պիտի ներկայանար վայելչօրէն զարդարուած:

Բարձրացած էին գերանները եւ լաստափայտերը նետուած, սկսուած էր տենդագին աշխատութիւնը: Նորոգութեան ձեռնարկը օրաթերթերով ծանուցուած, թէ՛ թաղեցի եւ թէ՛ թաղէ դուրս ազգայիններու ղրկուած նպաստի կոչերով օժանդակութիւն կը խնդրուէր: Հայ Ժողովուրդը անպատասխանի չթողելով այդ կոչերը, իր լուման կը հասցնէր սիրով եւ նորոգութիւնք առաջ կը տարուէին: Հանուեցան գաւիթի գետինը ծածկող ծակոտկէն, աններդաշնակ քարերը եւ «քառօ սիման» գետեղուեցաւ, վնասուած պատերը ծեփուեցան, խորանի, Մայր Տաճարի, գաւիթի կանաչորակ իւղաներկ գոյնը ծածկուեցաւ բաց գորշագոյն իւղաներկով, մոմի եւ ձէթի աղօտ լոյս սփռող ջահերը, աշտանակներն ու կանթեղները օժտուեցան կլեքտրական լոյսով եւ այս աշխատութիւնք տեւեցին մօտաւորապէս երկու ամիս եւ Ա. Նիկողայոսի տօնախմբութեան նախընթաց օրը նորոգութիւնք աւարտած եւ վայելչօրէն զարդարուած եկեղեցիին՝ բացուամբ կատարուեցաւ 9 Դեկտ. 1927 Ուրբաթ օր, Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Տ. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Նարոյեանի

ԱՒԱԳ ԽՈՐԱՆ

նախագահութեամբ, որ մատուց առաջին Ս. Պատարագը աննախընթաց հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Յետաւարտման Պատարագի, հաշասեղան մը տրուեցաւ եկեղեցիին վերնատան մէջ՝ բազմաթիւ հրաւիրեալներու, ուր բանախօսութիւններ եղան թաղիս Ազգային Երեսփոխան Դէորդ Սիմքէշեանի, Պետրոս Կարապետեանի, Վահրամ Մարգարեանի, Անտոն Օհանեանի եւ Թադ. Խորհրդոյ ատենադպիրին կողմէ, որոնք Թօփ-գաբուի եւ Թօփ-գաբուցիներու պատմականը ընելով, դրուատեցին անոնց եկեղեցասիրական ազնիւ զգացումն ըր:

Ս. Պատրիարք հայրը օրհնեց յիշատակը սատարող բոլոր ազգայիններուն, մաղթելով որ գուրգուրոտ ձեռքեր անպակաս ըլլան յաւիտեան, կանգուն պահելու Աստուծոյ Տունը:

Եկեղեցւոյ նորոգուած մասերէն զատ, նորոգութեան կարօտ էր Մայր Տաճարի քովնուի Ս. Յարութեան մատուռը, պահարանը եւ աւագ խորանի ոսկեզօծումը որ բաւական ծախքի կարօտ էր:

1927 տարւոյ վերջերը թաղիս բնակիչներէն Այրի Տիկին Նարդուհի Գալֆաեան մեռած ըլլալով, անոր որդին, Գառնիկ Գալֆաեան, Ստեփան Սէմէրեանի թելադրութիւնով, յանձն կ'առնէր աւագ եւ երկու փոքր խորաններու ոսկեզօծման ծախուց նպաստել 250 ոսկի տրամադրելով, պայմանաւ որ ի յիշատակ իւր ծնողաց ամէն տարի Նոյեմբեր ամսոյ առաջին շաբաթուան հանդիպող ուրբաթ եւ կամ կիրակի օր յատուկ Ս. Պատարագ է եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուի:

Թադ. Խորհուրդը ընդունած ըլլալով նուիրատուին գովելի փափաքը, Պատրիարքական Օրհնութեան գիրով եւ Թադ. Խորհրդարանէ տրուած պաշտօնագրով կը հաստատուէր պայմանադրութիւնը: Գառնիկ Գալֆաեանի տրամադրած գումարին վրայ եկեղեցւոյ սնտուկէն 120 ոսկի

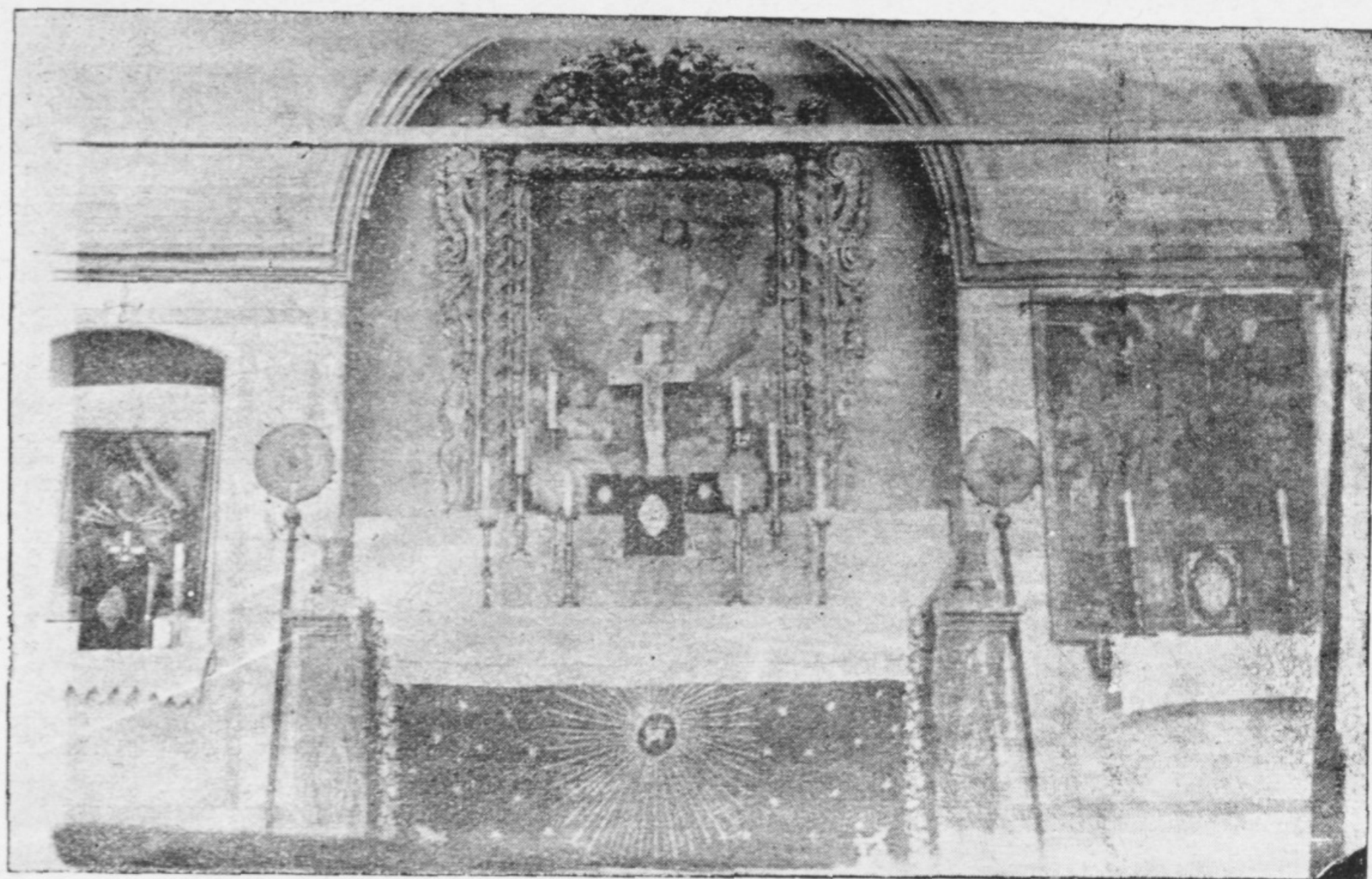
ալ աւելցուելով 370 ոսկի ծախքով ոսկեզօծումը կատար-
ուեցաւ 1928 տարւոյ մէջ:

Գառնիկ Ղ. Գալժանեան

Նորոգելի մնացեալ մասերու ծախքերուն համար հա-
տյժի աղբիւր կը փնտռուէր: Ստեփան Սէմէրճեան
առաջարկ կը բերէր օդանաւային վինակահանութեան
տոմսակ գնելով ծախել՝ յանուն եկեղեցւոյ նորոգութեան
ծեռնարկին, օգտուիլ տասանորդէ եւ ի դէպ պարգեւի
նուէր մը ստանալ բաղդաւորէն.

Առաջարկը բանաւոր նկատուելով, եկեղեցւոյ սն-
տուկէն տրամադրուած զումարով գնուեցան տոմսակները
եւ ծախուեցան:

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՈՒՌԻ ՍԵՂԱՆԸ

ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ԲԱՂԴԱԻՈՐ ՊԱՇՏՈՆԵԱՆ

1928 Յուլիս 11ի օրը, Ա. վեցամսեայի մեծ պարգեւներով լի ճրդ. վիճակահանութիւնը տեղի կ'ունենար: Եկեղեցւոյ անուան ծախուած տոմսերէն 48980 թիւ տոմսը կը շահէր 300.000 ոսկի եւ այդ թիւին մէկ տասներորդ մասը, զոր գնած էր եկեղեցւոյս լուսարար Արտաշէս Գրիգորեան ստացաւ 30.000 ոսկի թղթադրամ: Այս տոմսակին թիւը թէեւ միմիայն Արտաշէս Գրիգորեանի անուան արծանագրուած էր, բայց ան մասնակից ըրած էր կիներ Ռեփեկայ (Ռաֆիք), աներծագին երեք որդիքը, Այրի Տիկին Սաթենիկ, Օր. Արուսեակ եւ Մկրտիչ Ոսկեանները, որոնց իւրաքանչիւրին տուաւ իրենց բաժինները: Լուսարար Արտաշէս չմոռցաւ իր եկեղեցին որուն պաշտօնեան էր եւ է, գիտէր անոր կարիքը: Տուաւ 200 ոսկի Դպրաց շապիկներու զարդերուն արծաթաթել ասեղնագործութեան եւ 300 ոսկի եկեղեցւոյ նորոգութեան կարօտ մասերուն յատկացուելու համար: Սոյն գումարով լրացան Ս. Յարութեան մատուռի եւ պահարանի իւղաներկումն ու գետնի հին քարերուն տեղ «քառօ սիման» սալարկուեցաւ եւ այս կերպով վերջ գտած եղան եկեղեցւոյ ներքնամասի նորոգութիւնները:

Այս նուիրատուութեամբ Թաղ. Խորհուրդը պարտաւոր է ամէն տարի Յուլիս ամսոյ երկրորդ շաբթուն հանդիպող Ուրբաթ կամ Կիրակի օր Գրիգորեան եւ Ոսկեանեան ընտանիքներու ննջեցեալներու ի յիշատակ Ս. Պատարագ եւ պաշտօն կատարել տալ:

Լուսարար
Արտաշէս Գրիգորեան

ԶԱՆԱԶԱՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶՐԱՄԲԱՐԸ

Սըրմաքէշ Պարոն Խաչատուր, եկեղեցւոյ վերաշինութեան առթիւ ըրած շատ մը նուիրատուութիւններէ զատ իր ծախքով շինել տուած է 1834ին եկեղեցւոյ մեծ ջրամբարը որուն վրայ կը գտնուի իր արձանագրութիւնը:

ԹԱՂ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ՔԱՇԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐԸ

Հոգեւոր պաշտօնէից սենեակները ինչպէս նաեւ թաղային խորհրդարանը նախապէս միայարկ շէնքի մէջ պարփակուած ըլլալով անբաւական կուգար պէտքերու: 1878 թուականին օրուան Թաղ. Խորհուրդը դիմում կը կատարէ առ որ անկ է եւ ֆէրմանով տրուած արտօնութեան համաձայն եռայարկ Թաղ. Խորհրդարան մը կը կառուցուի չորս սենեակներով եւ գետնայարկը ժամակոյններու յատուկ:

Այս շէնքը 1919 թուականին նորոգութիւն կրելով այդ թուականէն ի վեր իբր վարժարան կը գործածուի:

ԶԱՆԳԱԿԱՏՈՒՆԸ

1870 թուականներէ առաջ ժամերգութեանց սկզբնաւորութիւնը կոչնակահարութեամբ ժողովուրդին կը ծանուցուէր: Պողպատի կտորէ շինուած կոչնակը կախուած էր վերնատան հիւսիսակողմի դրան դէպի բակը իջնող սանդուխին վրայ կարճ գերանէ մը: 1870 թուականին, կոչնակը վերցուելով եկեղեցւոյ Մայր Դրան վրայ գերանէ մը քաւական մեծկակ զանգակ մը կը կախուի: Իսկ 1880 թուականին ժողովրդեան նուէրներով եւ ջանքովը կը կառուցուի այժմեայ քարաշէն մեծ զանգակատունը:

ԶԱՆԳԱԿԱՏՈՒՆԸ

2. Ս. ԹՈՐՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ (*)

Ժամանակակից ծերեր աւանդաբար կը պատմեն թէ՝ Հայերը, Թօփ-գաբու պարիսպէ դուրս Թաքքէնի Իլիասզատէ թաղին մօտերը ունեցած են եկեղեցի մը. կը նշդեն նոյն իսկ տեղը, բայց չեն յիշեր անոր անունը, շինութեան եւ քակուելու թուականները: Միայն Հայր Ղուկաս Ինճինեանն է որ իր աշխարհագրութեան Ե. հատոր 133/134 էջերուն մէջ այս եկեղեցւոյ մասին հետեւեալ փշտակութիւնը կ'ընէ.

«Արտաքոյ Ստամպօլու՝ այլ մերձ յոյժ, հանդէպ դրան Թօփ-գաբուին, է թաղ ինչ խառն Տաճկաց եւ Հայոց՝ կոչեցեալ Դաքքէնի մահալլէսի, անդ յառաջ ժամանակաւ էր Աբ. Դորոս եկեղեցի հայոց, որ այժմ է քակեալ :»

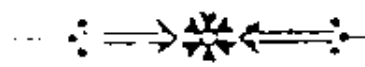
Սոյն փշտակութենէ զատ, ուրիշ ոեւէ տեղ արձանագրութիւն եւ կամ հրատարակութիւն չէ տեսնուած:

(*) Ազգ. Հիւանդանոցի 1925ի Տարեցոյցին մէջ, բանասէր Ա. Ալպօյաճեան Պոլսոյ Անհնւագած եկեղեցիներ անուն տեսութիւնով Ս. Թորոս եկեղեցին ոչ քէ Թօփ-գաբուէ դուրս Թափքէնի մահալլէսիին մէջ, այլ Լէփրնէ-գաբուէ դուրս գտնուած րլլայր կը հաստատէ սխալ մեկնաբանելով Խաչատուր Աբեղայի ժամանակագրութեան Ս. Թորոս եկեղեցւոյ մասին գրուած հաւելումը:

Խաչատուր աբեղայ, Մելիքսէր վարդապետի հետ 1622 (ոչ քէ 1522) քուականին երբ Պոլիս կը հասնի դէպի Սօճիա նամբորդելու համար, առաջին ուխտը կը կատարէ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եւ Ս. Խաչ եկեղեցիները, յետոյ Դարակէօմրիւկի Ս. Նիկողայոս եկեղեցին երկրորդ ուխտը կատարելով նամբորդութիւնը կը շարունակէ եւ կը հասնի Բուճէշի մէջ Լէփրնէ Բաղաթը եւ ... «Ջնեղութեան կանոնն Լէփրնէ ի դուռն Ս. Թորոս եկեղեցւոյն կատարեցի: Երանեալէն ի վեր գլորս կանոնն ի Սօճիա կատարեցի.» (Իիւան Հայոց Պատմութեան Գիրք Ժ. էջ 37):

Որով յարգելի բանասէրին Կ. Պոլիս Լէփրնէ-գաբուէ դուրս Ս. Թորոս եկեղեցւոյ գոյութիւնը հաստատող տեսութիւնը ինքնին ներմուծ կ'ըլլայ.

ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

1° ՔԱՐՈԶԻԶՆԵՐ

Ս. Նիկողայոս եկեղեցին ալ Պոլսական միւս եկեղեցիներուն նման, մանաւանդ թաղին բազմամարդ շրջաններուն ունեցած է քարոզիչներ, որոնց ցուցակը ստորեւ կը դնենք մատակարարական եւ արձանագրութեան տետրակներէն քաղելով:

1814	Դաւիթ	վրդ.	
1819	Դրիգոր	»	
1830	Յովակիմ	»	Աւսուսման
1830	Անդրեաս	»	
1857	Յարութիւն	»	
1860	Յակոբ	»	
1864	Մամբրե	»	Մամիկոնեան
1874	Տիմոթէոս	»	Սամիրիչեան
1881	Վարդան	»	Մամիկոնեան
1884	Յարութիւն	Եպսկ.	Յովհաննէսեան
1885	Մաղափա	վրդ.	Տէրունեան
1888	Դեռնդ	»	Փիրդաշեան
1894	Յովհաննէս	Մ. վրդ.	Տ. Յակոբեան
1897	Արիստակէս	վրդ.	Խաչատրեան
1907	Մկրտիչ	»	Ջղատեան
1910	Արսէն	»	Գորգեան
1926	Մեսրոպ Մ.	»	Աւասունի

1816 թուական կրող մատակարարութեան տետրակի մը մէջ եկեղեցական գոյքերու արձանագրութեանց շար-

քին Դաւիթ վարդապետի անձնական եւ իր միջոցաւ հաւաքուած նուիրատուութիւններու կը հանդիպինք, ուրկէ կարելի է հետեցնել որ Դաւիթ վրդ. եղած է օգտակար եկեղեցական մը, օժտելով եկեղեցին Արքազան անօթնե-րով եւ զանազան առարկաներով:

Յովակիմ վրդ. Աստուածատուրեան, բնիկ Թօփ-գա-րուցի, վախճանած 1860ին. իր մահուրնէն առաջ կտա-կած է գումար մը վարժարանին եւ ադամանդներով զար-դարուած ոսկիէ խաչ մը՝ եկեղեցիին:

Մամբրէ վրդ. Մամիկոնեան, օգտակար այս եկեղեցա-կանը պահապան մը եղած է նոր հռչակուած Ազգ. Սահ-մանադրութեան տրամադրութիւններու գործադրութեան եւ սատարած է թաղին վարժարանին յառաջդիմութեան:

Վարդան վրդ. Մամիկոնեան 1881 թուականին եկե-

ղեցւոյն քարոզչութեան պաշտօնին կը կոչուի: Եպիսկոպոսանալու ժա-մանակ, ձեռնադրող Կաթողիկոսէն եւ իր հաւանութեամբ ալ, կը կոչ-ուի Աբրահամ Եպիսկոպոս, որ 1891 թուականին դարձեալ քարոզ-չութեան պաշտօն կը վարէ, եւ որուն ժողովրդական քարոզները՝ գրեթէ մեծագոյն մասը թուրքերէն լեզ-ուով, ունկնդրելու համար բազ-մութիւնը այնքան կը լեցուէր որ, շատեր եկեղեցի չկարենալով մտ-

Աբրահամ Եպ. Մամիկոնեան նել, երկկողմանի բակերու պա-տուհաններու երկաթներէն կը կախուէին: Նոյնիսկ տեղա-ցի Թուրքեր, Թէքքէներու Շէյխեր, մեծ հաճոյքով կ'ուն-կնդրէին առականերով համեմուած Քրիստոնէական իր քարոզութիւնները:

Յարութիւն Եպիսկ. Յովհաննէսեան, որ յետոյ իր մա-

կանունը Յովնէանի փոխած է ժառանգական խնդրոյ մը
առթիւ: Աղքատասէր այս եկեղեցականը քարոզչական
պաշտօնավարութեան ատեն տիրող սաստիկ ճմրան աղ-

Յարութիւն Եպիսկոպոս Յովնէան

քատներուն] թշուառութիւնը մեծապէս սփոփած է եւ
թաղին մէջ թողած է գուրգուրոտ հօր մը համբաւը:

Էյուպի եւ Խասգիւղի մէջ ալ իր պաշտօնավարութիւ-

նր եղած է մեծապէս օգտակար, հանդէպ այդ թաղերու անգործ եւ թշուառ ազգայիններու, գործ եւ նպաստ հայ-թայթելով եւ իր թելադրութիւնները ազգովին զնահատուած եւ լաւ ընդունելութիւն գտած են :

Ղեւոնդ վրդ. Փիրղալէմեան, Վարազայ վանքէն այս վարդապետը, եկեղեցւոյս հին տոմարներու քննութիւնը կատարած է. շատ հաւանական է եկեղեցւոյ հիմնարկութեան թուականը ճշդելու եւ անոր պատմականը հիւսելու համար: 1814, 1816 եւ անկէ վերջի թուականներու մատակարարութեան տետրակներու մէջ իր անունը արձանագրելով «նայեցայ» բառը գրած է: Սակայն Տաճկաց թրւականները նոր տոմարի փոխած ատեն ըրած է շատ մը սխալներ. օրինակ, եկեղեցւոյ վերաշինութեան թուականը 1248, փոխանակ 1832ի, 1833ի վերածած է եւ նորոգութիւններն ալ վերաշինութեան փոխակերպած: Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան Քրօնիկոնի մէջ արձանագրուած եկեղեցւոյն վերաշինութեան թուականները հաւանօրէն իր տեղեկատուութիւնները եղած ըլլան :

Մեսրոպ Ծ. Վ. Սմայսունի կ'ունկնդրէր: Ընտանեկուրկ այս եկեղեցականը, խցիկին մէջ կը պարապէր, հակառակ յա-

Բաւական տարիներ մնայուն քարոզիչէ գրկուած եկեղեցւոյն վերջին պատուակալ քարոզիչն էր Մեսրոպ Ծ. Վրդ. Սմայսունի: 1926 թուականին այդ անբասիր, հմուտ եւ պատուական եկեղեցականը, ինքնաբերաբար կը հաստատուէր Թաղ. Խորհրդարանի քով տրամադրուած սենեակին մէջ: Իր քարոզները եւ իբր քաջ գրաբարագէտ՝ Աւետարանը աշխարհաբար լեզուով ընթերցումները, ժողովուրդը հետաքրքրութեամբ կ'ունկնդրէր: Ընտանեկուրկ այս

ռաջացած տարիքին, կրօնա-բարոյական նրկասիրութիւններու ընթերցումներով եւ կը խուսափէր հոգեւորական բարձր դասուն հետ յարաբերութիւն ունենալէ: «Կը սիրեմ Թօփ-գաբուն, ուր խանձարուրս քակուած է. քացառիկ դիրք մը ունի, դուռն է կեանքի եւ մահուան միջեւ: մէկ-թարութիւնս, լուակեաց կեանքն ու մշտադալար նստիւններով գերեզմաններու վայելքն է», կ'ըսէր յաճախ: Եղած էր Պալաթու եւ Կէտիկ-բաշայի Եկեղեցիներու քարոզիչը:

Չորս տարիէ ի վեր թաղը առանց քարոզիչի կը մնայ, զանազան հանդիսութիւններու առթիւ միայն բարձրաստիճան եկեղեցականներ կը հրաւիրուին:

2°. ՔԱՆԱՆԱՆԵՐ

1813 թուականէ առաջ արձանագրութեան եւ մատակարարական տնտրականերու չգոյութենէն կարելի չէ եղած ճշդել այդ թուականէ առաջ պաշտօնավարող քահանաներու անունները: Եկեղեցւոյ առաջին քահանան — հիմ քրոնելով Մաշթոցին Յիշատակարանը — եղած է Տ. Բարթողիմէոս 1630ին. իսկ 1813 թուականէ սկսեալ պաշտօնավարող քահանաներու անունացանկը կուտանք ստորեւ.

1813 Տ. Մկրտիչ	1866 Տ. Արիստակէս Զիզմէնեան
1817 Տ. Պօղոս	1870 Տ. Գեորգ Տ. Գեորգեան
1818 Տ. Սեփան	1882 Տ. Կրօնիսէս
1822 Տ. Սիմօն	1889 Տ. Արիստակէս Լարժայեան
1824 Տ. Նիկողոս	1894 Տ. Աշոտ Պապիկեան
1842 Տ. Յակոբ	1898 Տ. Գրիգորիս Սոսիէլեան
1856 Տ. Սիմօն Կեսարացի	1899 Տ. Առովի Գևորգի-
1859 Տ. Ներսէս Շահիրեան	1904 Տ. Ադդի Պապիկեան
1864 Տ. Յակոբ	

Թօփ-գարուի հայ բնակչութիւնը մինչեւ 1880 թուականները քաւական ստուարաթիւ էր եւ եկեղեցին ունեցած է երկու կամ երեք միաժամանակ պաշտօնավարող քահանաներ: Պոլսոյ այս հեռաւոր անկիւնը հաստատուած ուսեւորական եւ արհեստավորներ տակաւ հեռացած են թաղէն երթեւեկութեան դժուարութեան պատճառաւ եւ այն քահանաները որոնք ծխատէր չեն եղած, ապրած են անընկալ պայմաններու մէջ եւ պահ մը քահանայագործութենէ դուրս՝ զբաղած են իրենց նախկին արհեստներով: Այսպէս, Տ. Արիստակէս քհնյ. Զիզմէնեան այն տատիւան կաբօտ կը մնայ որ կը ստիպուի ծուլիչութեամբ պարապիլ մինչեւ Պատրիարքարանի մէջ իրեն պաշտօն տրուիլը: Աշխարհականութեանը եկեղեցւոյ քաջաուղարը եղած է:

Տ. Կրօնիտէս, քաջ շարականագէտ այս եկեղեցականը, հասցուցած է շատ մը աշակերտներ: Մերութեան տարիքին քահանայ ձեռնադրուած եւ վախճանած է խեղճ վիճակի

մէջ, կարճ քահանայագործութենէ մը յետոյ. թաղուած է Տափուտ բաշայի գերեզմանատունը:

Տ. Ներսէս քհնյ. Շահիրեան, հայր՝ Կէտիկ բաշայի եկեղեցւոյ քհնյ. Տ. Աշոտ քհնյ. Շահիրեանի, երեսուններեք տարի անընդհատաբար պաշտօնավարած է եւ վախճանած 1892 ին, թողելով աղքատասէր եւ անբասիր եկեղեցականի մը համբաւը:

Տ. Արիստակէս Վարժապետեան, աշխարհականութեանը եղած է չափական գիտութեանց ուսուցիչ զանազան վարժարաններու մէջ եւ քաջահմուտ էր եկեղեցական գիտելիքներու, քահանայ կը ձեռնադրուի Թօփ-գաբուի եկեղեցւոյն վրայ: Քահանայագործութեան ընթացքին եկեղեցին ունեցած է փայլուն շրջան մը. կը քարոզէր ճարտասանօրէն առանց զգալի ընկու վեղարաւորի պակասը: 1898 թուականին, Թաղ. Խորհրդոյ ատենապետ Տօթ. Դաւիթ Բարիքեանի հետ ունեցած սուր վէճի մը հետեւանօք կը հեռանայ թաղէն: Կիրակի կամ տօնա-

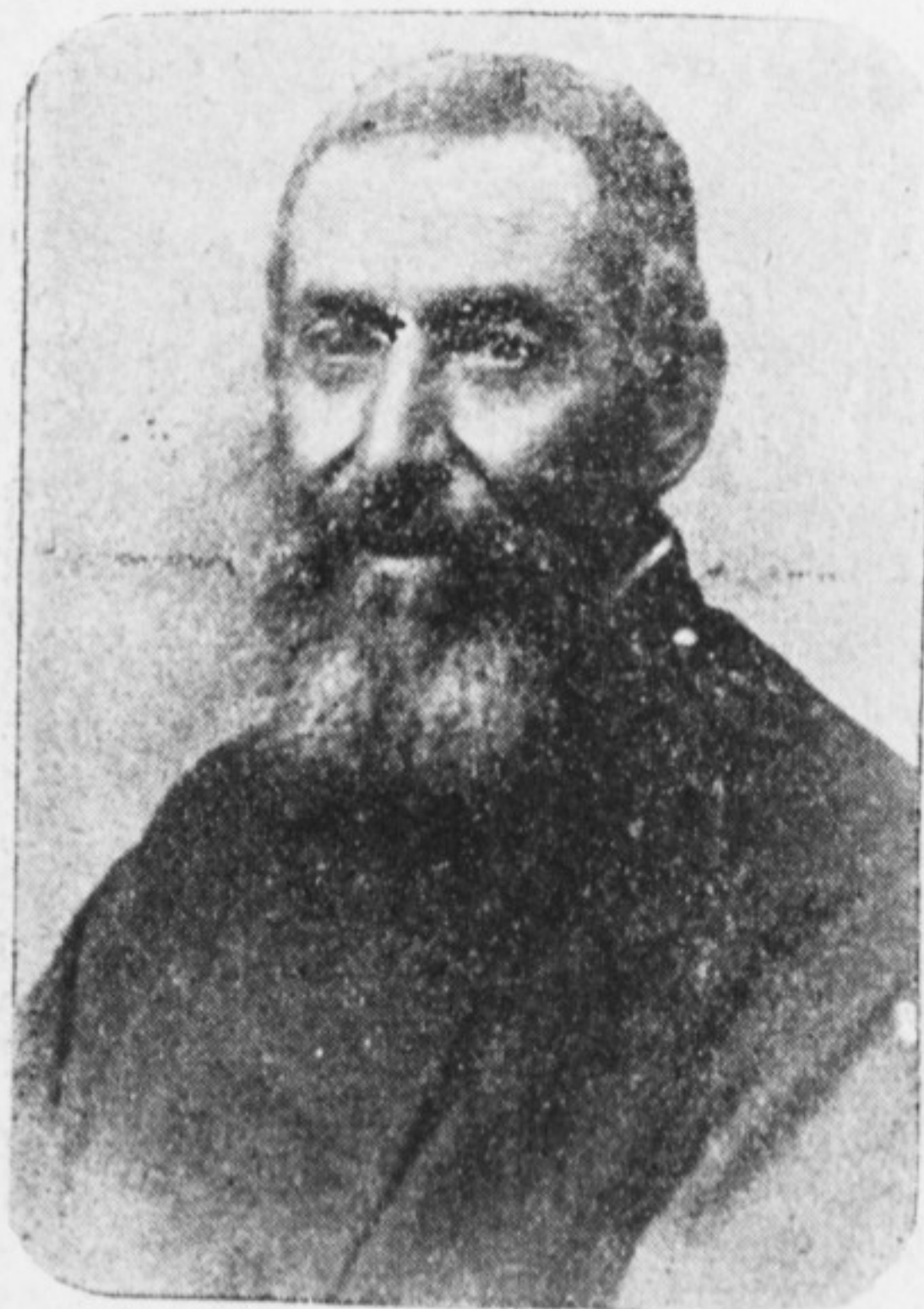
Տ. Արիստակէս Ա. քհնյ.
Վարժապետեան

կան օրեր քաղմաթիւ ծուխերուն այցելութեան առթիւ, եկեղեցի ալ հանդիպելով աւուր պատշաճի հմտալից քարոզութիւններ կ'ընէր: 1919 թուականին թաղային վարժարանի շինութեան ձեռնարկուելու համար եկեղեցւոյ մէջ կատարուած թաղային ժողովի մը նախագահութիւնը ըստանձնելով, բանախօսութեամբ մը կը շեշտէր անոր պէտ-

քը եւ կը մաղթէր որ թաղեցիք միաբան, սիրով աշխատակցին թաղը օժտելով այդ կըթական հաստատութիւնովը որուն այնքան տենչացող էր:

1892 թուականին Տ. Արիստակէս քհնյ. թաղին երկսեռ վարժարաններուն տնօրէնութիւնն ալ վարած է:

Տ. Ատովմ քհնյ. Գնունի, եզնիկ եպսկ. Ապահունիի ծնունասունը, թաղիս վրայ քահանայ ծնունադրուած է Գում

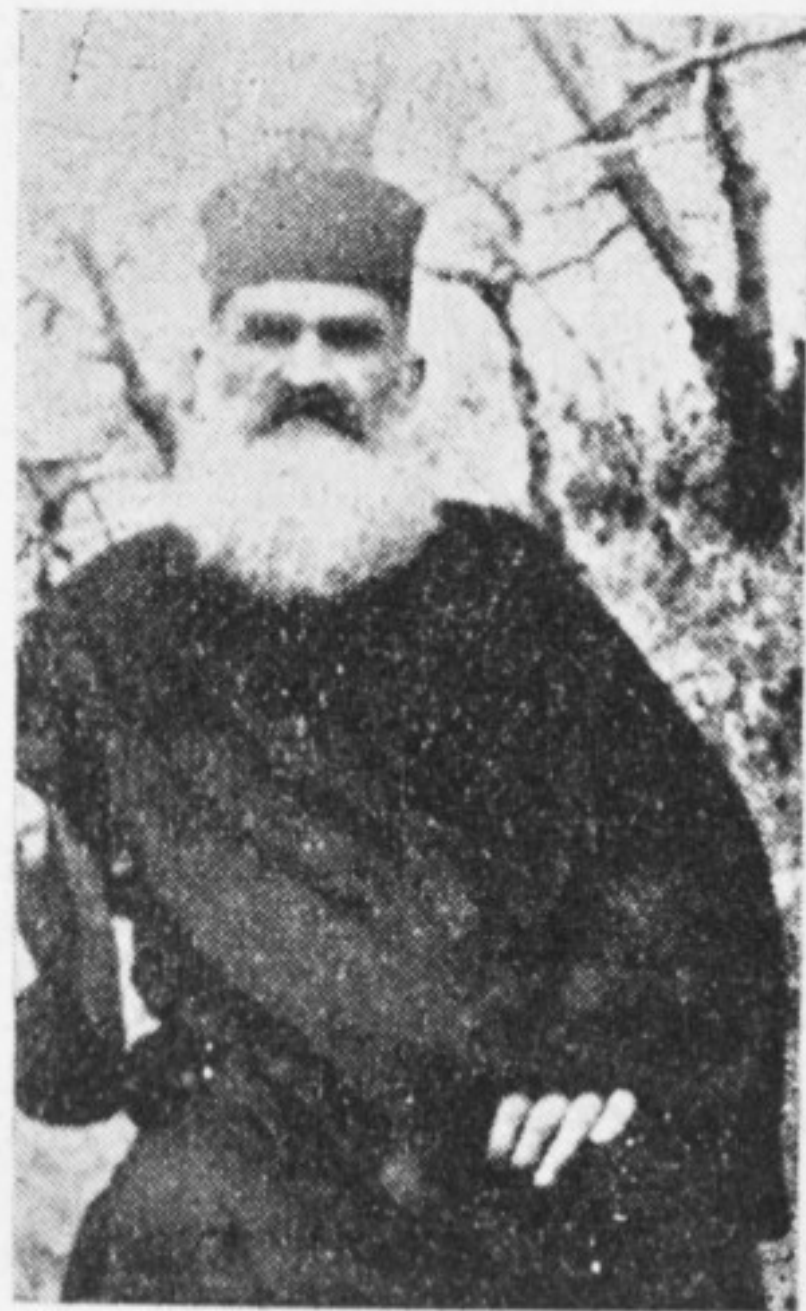
Տ. Ատովմ Ա. քհնյ. Գնունի

գարուի դուրսի եկեղեցւոյն մէջ եւ երեսուն երեք տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէ:

Ի վարձ իր բարւոք պաշտօնավարութեան եւ ծառայութեան, Կրօնական ժողովը նախ՝ ծաղկեայ փիլոն կրելու արտօնութիւն տուած եւ ներկայ տարւոյս մէջ ալ Աւագ քահանայութեան աստիճանին բարձրացուցած է: 1931ին անդամ ընտրուելով Կրօնական ժողովին, Գրիգոր Ծ. վրդ. Կարապետեանի (Գուսան վրդ.) մասին, Պալատու չորս դպիրներուն կողմէ տրուած ամբաստանագիրը հիմ կազմելով պատմական կարեւորութիւն ունեցող Կրօնական ժողովոյ նիստերուն մասնակցած է:

Երկար ժամանակներ եւ մինչեւ հիմա առանձինն եկեղեցւոյ կը ծառայէ եւ կը հասնի թաղին հոգեւոր մատակարարութեան:

Տ. Սդդէ բնյ. Պայիկեան, նախապէս ուսուցիչ Լեւոնեան վարժարանի, 1904 թուականին քահանայ կը ձեռնադրուի եկեղեցւոյս վրայ, բայց հագիւ հինգ տարի կը պաշտօնավարէ հասոյթի նուագութեան պատճառաւ եւ Կրօնական ժողովոյ կարգադրութեամբ կը փոխադրուի Նասգիւղի Ս. Ստեփանոս եկեղեցին:

Յուցակագրուած քահանայ հայրերէն զատ, 1899էն առաջ, Պոլիս ապաստանող գաւառացի պանդուխտ քահանաներ ալ պաշտօնավարած են Թօփ-գարուի մէջ առ առաւելն մէկ կամ երկու տարի տնտղութեամբ:

Տ. Սդդէ բնյ. Պայիկեան

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍ

Հին արձանագրութիւններու մէջ Դպրաց Դասերու մասին տեւէ յիշատակութիւն չէ եղած : Բայց ասիկա չապացուցաներ թէ Դպրաց Դասեր չեն կազմակերպուած այն շրջաններուն մանաւանդ երբ ժողովուրդը հոգեկան զբաղումէ զատ ուրիշ ոչինչ ունէր եւ Դպրաստունը աւարտելով մարզուած երգեցիկ աշակերտներ նուիրուելով Սրբազան երաժշտութեան կը դառնային քաղցրերգակ դպիրներ : Հայ եկեղեցւոյ առանձնայատուկ քաղցր մեղեդիներն ու հոգեզմայլ շարականները երգելու Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ կամարին տակ : Այդ դպիրները ունեցած են իբր Դպրապետ թաղին վարժապետը, որ պէտք էր ըլլար բացի դասատուի հանգամանքէն երաժշտագէտ ալ եւ այս պարագան մինչեւ 1923 թուականները աղքատիկ թաղերու մէջ կը կիրարկուէր :

Ալիսան Ռ. Զնսանեան

հառաւ ներկայ Գրքոյկի մէջ եկեղեցւոյ այս ծրիաշխատ փաստակաւորներու յիշատակութիւնը չկարողացանք ընել : Այդ եկեղեցասէր շրջաններու հաւատարմօրէն հետեւողնե-

1860 թուականներուն եկեղեցին ունեցած է կանոնաւոր եւ բազմանդամ Դպրաց Դաս մը եւ այդ շրջանին շինուած են արժաթեայ զարդերով երեսուն հատ շապիկներ, որոնք մինչեւ հիմա խնամով կը պահուին իբր հնութիւն : Դժբաղդաբար մինչեւ 1907 թուականը կազմուած Դպրաց Դասերու, Դպրապետի եւ Տնօրէն Խորհուրդներու անուանացանկը եւ անոնց գործունէութեան արձանագրութիւնը չգտնուելուն պատ-

բէն յիշենք թաղիս վարժարանի ուսուցիչ Ալիքսան Զնտան-
ճեանը, որ երիցագոյնն էր Պոլսոյ երաժշտապետներուն,
կը վախճանի 1926ին եւ ի յարգանս անոր յիշատակին,
երաժշտական Միութիւնը հանդիսաւոր կերպով կը կատա-
րէ մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգստեան
պաշտօն մը:

Նոյնպէս եկեղեցւոյս Ա. քհնյ. Տ. Ատովմ, Կէտիկ փա-
շայի եկեղեցւոյ քհնյ Տ. Աշոտ եւ Գատր գիւղի Ս. Թագա-
ւոր եկեղեցւոյ այժմեայ երաժշտապետ Մարտիրոս Քէօսէ-
եան Թօփ-գաբուցի քաջ շարականագէտներ են:

1906 թուականին Դալաթիոյ եկեղեցւոյ երաժշտապետ
նշանակուած Լեւոն Զիլինկիրեան առաջին անգամ ըլլալով
կրք Պոլսոյ եկեղեցիներէն ներս եռաձայն պատարագը եր-
գելու նորոյթը կը մտցնէր եւ այդ ատենները, պատարագը
եռաձայն երգելու մասին տրուած լրագրական ազդ մը կը
բաւէր հետաքրքիր ժողովուրդը հաւաքելու համար:

1906—1908 շրջանին, եկեղեցւոյ մատակարարութիւնը
տագնապ մը կ'անցնէր. հասոյթ մը ապահովելու նը-
պատակաւ, Դալաթիոյ երգչախումբը 1907ին կը հրաւիրուի
Թօփ-գաբու եւ նպատակը արդարանալէ զատ, գոգիւ մը
կ'ըլլայ կանոնաւոր Դպրաց Դասի մը կազմութեան:

Եղած հրաւերի վրայ թաղեցի երիտասարդներ հաւաք-
ւելով տասներհինգ անձերէ բաղկացած Դպրաց Դասը կը
կազմեն դպրապետութեամբ Ալիքսան Զնտանճեանի եւ
Կ'ընտրեն Տնօրէն Խորհուրդ մը բաղկացած հետեւեալ-
ներէ:

Ստեփան Թիւֆէնկճեան (ատենապետ), Օննիկ Յա-
րութիւնեան (ատենադպիր), Եդուարդ Հաճեան (գանձա-
պետ), եւ անդամներ Սիսակ Զարբհանէլեան, Ստեփան Սե-
մէրճեան:

Այս կազմակերպութիւնը տեղեկագրուելով Կրօնական
ժողովոյ, պատրիարքական յատուկ կոնդակով եւ պաշտօ-

նագրով կը հապտատուի դպրապետի պաշտօնն ու Տնօրէն Խորհուրդը:

Այս Դպրաց դասը մինչեւ 1914ի ընդհ. պատերազմին սկիզբը պահած է իր կանոնաւորութիւնը եւ աշխատած եկեղեցւոյ պայծառութեան: Այս մարմինն էր որ 1913ին թատերական ներկայացում մը սարքելով ապահոված հասոյթով շինել տուած է քսանը չորս հատ թաւշեայ շապիկներ:

1922 թուականին ալ Դպրաց Դաս մը թէեւ կազմւած բայց կարճ գործունէութենէ մը վերջ ցրուած է:

Եկեղեցւոյ նորոգութենէն վերջ 1928 տարւոյն մէջ կազմւած Դպրաց դասը Կրօնական ժողովէ օրինական վաւերացումը չստացած հազիւ մէկ տարի պաշտօնավարութիւն կ'ունենայ եւ կը ցրուի:

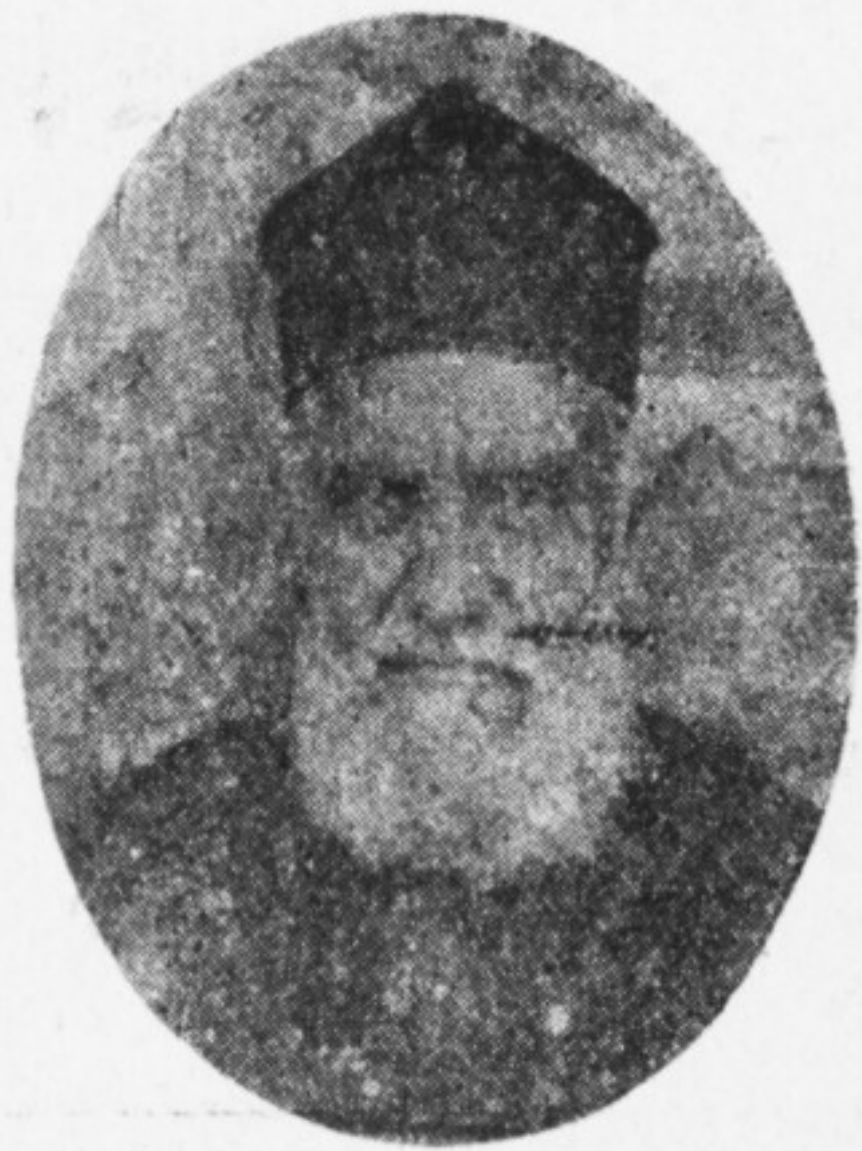
Թօփ-գարուի Հայոց բազմամարդ եւ եկեղեցասիրութեան շրջանին ստուարաթիւ դպիրներով նախավկայ սարկաւազ Ս. Ստեփանոսի տօնի հանդիսատարութիւններն ու աւանդական կարկանդակ եւ սերով եղած մեծարանքները անջնջելի յիշատակներ թողած են: Բաւական տարիներէ ի վեր Դեկտեմբեր ամսոյ վերջին եօթնեկի Սուրբերու յիշատակութեան «Այսօր դասք»երը, համախումբ դրպիրներու կողմէ երգուելէ դադրած են դժբաղդաբար:

Այժմ, եկեղեցւոյ տօնախմբութիւններու եւ զանազան հանդիսաւոր առիթներու կը հրաւիրուին երգչախումբեր, իսկ սովորական կիւրակէ եւ տօնական օրեր երաժշտապետ մը եւ վարձուոր դպիրներ կը կատարեն երգեցողութիւնները:

ՀԱՆԷՆՏԷ ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԵԼՔՈՆԵԱՆ

Թօփ-գարուի մօտ Մէվլէվիհանէի համբաւաւոր շէյխ Տէտէ Էֆ.ի աշակերտներէն Հանէնտէ Նիկողոս, արեւելեան նրա-

Ժշտութեան ծանօթ երգահանը,
որ միեւնոյն ատեն դպրութիւն
ալ ըրած է, եւ սիրահար մը
Հիւսէյիկի եղանակին, որուն հե-
ղինակած երգերուն մեծամաս-
նութիւնը այս եղանակէն են,
մեծ յարգ կը վայելէր Սուլթան
Ազիզէն:

S. Agha Khan. Ծանօթեան

Բերայի մէջ Դպրաց Դասու
մը կազմութեան նախաձեռնարկ
Տ. Ռափայէլ Մազլումեան կը
պատմէ որ Հանգստի Նիկողոս
Աւագ Ուրբաթի գիշերային ժա-
մերգութեան ներկայ գտնուելով Հիւսէյիկի եղանակէն «Ար-
ծաթսիրութեամբ» օրհնութեան շարականը ինքը կըսկսէր
եւ այդ շարականին վեհութիւնը զգալով թէ ինք կուլար
եւ միեւնոյն ատեն արցունքներ կը խլէր ներկայ ժողո-
ւրդեան աչքերէն իր հրաշալի եւ զգայուն ծայնովը:

ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆ ՏԱՎՈՒՏ-ԲԱՇԱՅԻ

Մէկուկէս արտավար տարածութիւն ունեցող այս գերեզմանատունը Պալքըլըի Ազգ. գերեզմանատան նման Գէորգ Վէլէտի Ադամի անուան արձանագրուած Սուլթան Պայագիտի վաքըֆէն հնաւուրց գերեզմանատուն մըն է։ Անոր կալուածաթուղթը կորսուած ըլլալով 1837 թուականին նորը առնուած է որով կարելի չէ եղած անոր րտացման բուն թուականը հշդել։

Հայր Դուկաս Վ. Ինճիճեան (1804) Աշխարհագրութիւն Զորից Մասանց հատոր Ե. էջ 116 այս գերեզմանատան յիշատակութիւնը կ'ընէ հետեւեալ կերպով

«Երկրորդ գերեզմանատունն է ի Տափուտ-բաշայն հանդէպ Թօփ-գաբուսիին, ի պէտս հայոց բնակելոց ի ներքին կողմն նոյն դրան որք են աղքատք»։

Այս յիշատակութեան վերջին պարբերութիւնով Տափուտ-բաշայի գերեզմանատան միմիայն աղքատներու յատկացուած ըլլալը կը հասկցուի, հետեւաբար միջակորեարն ու հարուստն ալ զատ գերեզմանատուն ունեցած պէտք է ըլլան։ Մինչդեռ Հայ եկեղեցին որեւէ խտիր չի դնել աղքատին եւ հարուստին միջեւ, միեւնոյն գերեզմանատան մէջ զանոնք կը թաղէ հաւասարապէս երբ այլեւս դադրած են աշխարհիկ դասակարգերը եւ հոն է որ կը տիրապետէ նշմարիտ հաւասարութիւնը։

Երեմիա Չէլէպի իր ժամանակագրութեան մէջ կը պատմէ թէ Թօփ-գաբուսի մէջ մաղագործ հայ բոշաներ ալ գտնուած են եւ ասոնց կիները սրբապիղծ կ'անուանէ, անոնց բացերես եւ գռնհիկ կենցաղին համար մինչդեռ զտարիւն հայ կիները հին ատեններ քօղարկուած փողոց կըրնային ելլել։ Բնագաւառէ եկող հայ բոշաները իբրեւ շրջիկ Պոլսոյ գրաւումէն անմիջապէս ետք, Պոլսոյ զանազան թաղերուն միջին անկիւնները եւ մեկուսացած փողոցներու մէջ հաստատուած են եւ զբաղած իրենց յատուկ արհեստներով։

Տավուտ-բաշայի գերեզմանատունը նախապէս ոչ թէ զտարին աղքատներու՝ այլ հայ բոշաներու յատուկ գերեզմանատունն էր, որովհետեւ Պալրքլըի եւ կամէտիրնէ-գաբուի Ա. զգ. գերեզմանատուններու մէջ անոնց մեռեալներու թաղումը արգիւտած էր: 19րդ դարէն սկսեալ այդ խտրութիւնը վերցած ըլլալով՝ այս գերեզմանատան մէջ թաղուած են ցանցառ թիւով հայ ննջեցեալներ ալ, երբ հայ բոշաներու մէկ մասը եղած է եկեղեցասէր եւ հաւատարմօրէն կապուած մնալով հայ մեծամասնութեան կարգ ու սարրին, նոյնիսկ հայ ընտանիքներու հետ խնամիական կապեր հաստատել ուզած են, թէեւ քիչերը յաջողած, իսկ անոնց մեծամասնութիւնը թրքացած է, ինչպէս կը պատմէ Երեմիա Չէլէպի իր պատմութեան մէջ հետեւեալ կերպով. «Եւ արք բազմացն ի վայրս թրքացան»: Այժմ անոնց հետքը անգամ մնացած չէ:

Այս գերեզմանատան մէջ շատ հին արձանագրութիւններ կրող տապանաքարեր կային: 1905 թուականին բռնապետական շրջանի Նաճի անուն քովսէր մը եթէ այդ տապանաքարերը իր տանը շինութեան համար չլիփոխադրէր, պատմական կարեւորութիւն ունեցող անոնց արձանագրութիւնները եւ թուականները վաւերական աղբիւրներ կրնային ըլլալ: 1909 թուականին Թաղ. Խորհրդոյ ատենապետ Միհրան Աշենանի կողմէ յիշեալ Նաճիի դէմ դատ կը բացուի Պատժական Ա. դատարանի առջեւ, բայց դատավարութիւնը կը դադրի անոր մեռնելովը:

Սովորութիւն էր որ ամէն տարի Հոգեգալստեան Կիրակիի օրը յետ աւարտման եկեղեցւոյ, օրուան պատարագիչը գգնատաւորուած եւ դպիրներու մասնակցութեամբ հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարէր այս գերեզմանատան մէջ, խուռներամ ժողովրդեան ներկայու-

Թեան եւ Թօփ-գաբուցիք ամբողջ օրը գերեզմանատան առջեւի սրճարանը՝ «գեղեցիկ վայրը», ժամանակ կ'անցընէին:

Կը պատմուի որ Խրիմի պատերազմի ժամանակ Տափուտ-բաշայի փայտաշէն զօրանոցը Թուրք կառավարութեան դաշնակից Ֆրանսական զօրաց տրամադրուելով, հոն հիւանդանալով մեռած զինուորներէն մէկ քանին այս գերեզմանատան մէջ թաղուած են:

Գերեզմանատան սահմանակից կը գտնուի Թուրքիոյ Սահմանադրութեան առաջին հիմնադիր Միտհաթ փաշայի պատկանող ընդարձակ ագարակը: Անոր ժառանգորդները, 1906 թուականներուն առանց օրինական միջոցներու դիմելով հաստատուելու իրենց սեփականութեան իրաւունքը այս գերեզմանատան վրայ — ինչ որ չէին կրրնար ապացուցանել — անոր քանդուած պատերու եւ տապաններու քարերուն փոխադրուելովը ճշմարիտ արտի փորածուած վիճակէն օգուտ քաղելով կը հերկեն այս գերեզմանատան հողն ալ, սա պատճառաբանութեամբ որ, թէեւ հող գերեզմանատուն եղած է ժամանակին, բայց իրենց սեփականութիւնը կը համարեն քանի որ նոյնչափ հող տրամադրած են Պալքըլի Հայոց գերեզմանատան եւ այսպէսով փոխանակուածին մը կատարուած: Գրաւուած այս վիճակը կը տեսէ մինչեւ այսօր եւ կը հերկուի բունագրաւորներուն կողմէ:

1908 Սահմանադրութեան հռչակման սկիզբները գերեզմանատան խնդիրը Քաղաքական ժողովոյ կը տեղեկագրուի, բայց ոչ մէկ դրական արդիւնք. 1912 թուականին Թաղ. Խորհրդոյ կողմէ քաղաքապետութեան դիմուելով ի ձեռին գտնուած կալուածաթուղթի համաձայն սահմանագծումը կը պահանջուի. պետական երկրաչափեր յետ ուսումնասիրութեան սահմանը կ'որոշեն եւ ցիցեր ալ կը զարնուին, բայց գերեզմանատունը միշտ կը հերկուէր: 1920 տարւոյն մէջ դարձեալ վերստացման ձեռնարկ, Պատրիարքարանի

կողմէ խնդիրը կը յանձնուի փաստարան Չայլաք Էֆ.ի, կալուածաթուղթն ալ կը տրուի դատաւարութեան դիմե-
ռու համար, բայց գործնական արդիւնք մը ձեռք չբեր-
ուիր: Այս գերեզմանատունը կորսուած կրնայ նկատուիլ
այժմ:

Թօփ-գաբուի պարիսպէն դուրս Թաքքէնի մահալլէսի
բնակող ազգայիններու ննջեցեալները Ս. Նիկողայոս եկե-
ղեցի փոխադրելու համար Շէյխիւլիսլամութենէն արտօնու-
թիւն ստանալ պէտք էր, որպէսզի կարենային Թօփ-գաբուի
դռնէն անցնել: Ըստ այս սովորութեան, հաճի Մարտիրոս
անուն ազգայինի մը մարմինը եկեղեցի փոխադրութեան
մասին տրուած աղերսագիրը՝ որ 1842 թուականը կը կրէ,
նոյն թուականներուն խմբագրութեան ձեւի իբր նմոյշ այդ
աղերսագրին պատճէնը նոյնութեամբ կուտանք:

Սուրբանը.

Տեվլէթլու, ինսյէթլու, ֆեմալլը մերհամէթլու
Էմէնիսիմ հազրէթլէրի Տեվլէթի իսպաշիլէ սադ օլ-
սուն.

Արզուհալլը ֆուլլարսլըֆի Սսանպօլսա Թօփ-
գաբուսա վաֆը Էրմէնի ֆիլիսէսի խասէմէսիմսէն
Թօփ-գաբուսը խարիճիմսէ միսթէմէսիմ Մարսիւրու
գիւմլի նաւ գիւմլի հաշիֆ օղուպ աշընըմըզ իզրէ
հաշիֆ մերսուլը ֆիլիսէյի մերֆուսէ իճրայի աշիմ
իքմէֆ մուրասլըմըզ խէսէ Թօփ-գաբուսընսա հա-
շիֆը մերսուլը տուխուշիմսէ իզնը աշիլէրիմէ միւհ-
թաճ օլմաղլա մերսահիմի աշիլէթերիմսէն մերճու

սրբի հաշիֆը մերսուսը փաքույի մեզպուրսէն տու-
խուշինսէ իզն վե ռուխասք վերիլմէսի միշագը
պապրնսա եւրու Ֆերման Տեվլէթլու, ինայէթլու,
ֆեւալը մերհամէթլու եմէնսիւ հագրէթլէրինիւնսիւ.

ՊԷՆՏԷԻ ՄԻՔԱՅԷԼ ԶԻՄՄԻ

Պեր վեհնի իսքիսա իւրարընա միււնանաս օշունայա

13 սէֆէր 1260 (ստորգր.)

Խնդրագրով Թօփ-գարուէ ներս ննջեցեալ մտցնելու
սովորութիւնը շարունակուած է մինչեւ 1860 թուականները
եւ յետոյ արգելքը վերցած Վսկ 1865 թուականին Պոլսոյ մէջ
պատահած մեծ քօլէուայի աւտեն դարձեալ արգելք կը դր-
ուի առհասարակ բոլոր ննջեցեալներու մուտքը քաղաքէ
ներս՝ առ ի զգուշութիւն, եւ յետ քժշկական քննութեան
Զապրիյէ տրուած արտօնագրերով միայն կ'արտօնուի
անոնց մուտքը. 1870 թուականին այդ արգելքն ալ կը
վերնայ, ինչ որ կը տեսնենք արձանագրութեան տոմարի
մէջ եղած յիշատակութիւնով մը:

Խօփ-գարուի Հայոց ննջեցեալներու մեծամասնութիւնը
թաղուած են Պալըքլըի եւ Էտիրնէ-Գարուի ազգային գե-
րեզմանատունները: Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ հոգեւորա-
կան թէ աշխարհական ոչ մէկ ննջեցեալ թաղուած չէ:

ԹԱՂԱՅԻՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

1° ՄԻԻԹԵՎԷԼԼԻՆԵՐ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նախքան Ազգային Սահմանադրութիւն, թաղերու մատակարարութիւնը կը յանձնուէր օրուան Պատրիարքին կողմէ նշանակուած Միւթեփեղի մը վերին հսկողութեանը, որուն պաշտօնը Պետական պէրաթով կը հաստատուէր: Միւթեփեղիին իրաւասութեան ենթակայ էին եկեղեցականները, որոնք առօրեայ ընթացիկ գործերը կը վարէին եւ համարատու առաջնոյն:

Միւթեփեղիները վարկի, դիրքի տէր եւ անբասիր կենցաղով հանցուած անձեր, կը յարգուէին թէ եկեղեցականներէն եւ թէ ժողովուրդէն եւ ի հարկին կրնէին օժանդակութիւններ նուիրատուութեան եւ կամ փոխատուութեան ձեւին տակ:

Թօփ-գաբուի թաղն ալ նոյն շրջաններու յատուկ Միւթեփեղիի եւ եկեղեցականութեան վարչաձեւով կառավարուած է, եւ ասոնք ի գին ամէն զոհողութեան եւ մեղուաջան աշխատութեամբ հասոյթի աղբիւրներ ստեղծած են եկեղեցին եւ վարժարանը կանգուն պահելու համար:

Ամիրայ Միւթեփեղիներ չէ ունեցած Թօփ-գաբու, գէթ անոնց փառասէր մրցակցութենէն օգտուէր թաղն ալ. ան ունեցած է աղքատիկ թաղի մը պարկեշտ եւ համեստ Միւթեփեղի եւ եկեղեցականները, որոնք թաղէ թաղ գանձանակ ի ձեռին շրջագայելով, պարտասած վեռադառնալէ վերջ, անոր պարունակութեան արդիւնաբերութիւնն էր իրենց յոխորտանքն ու փառասիրութիւնը: Եկեղեցւոյ

անտուկը գանձանակի շրջաբերութենէ գոյացած հասոյթ է աւելի պարարտ ուրիշ հասոյթի աղբիւրներ չէ ունեցած. 1813-1840 թուականներու յատուկ մատակարարական տնտրակաները այսպէս կը վկայեն:

1813-1832 անտուկի տնտրականերէն քաղելով սոյն շրջաններու յատուկ թաղային մատակարարութեան միւս հասոյթները եղած են մոմագին, (իմտատիյէ) նպաստ, լուսագին, մատաղագին եւ ըստ հետեւեալ սակացոյցի մկրտութենէ, հարսանիքէ, ննջեցեալներէ եւ քառասնից պաշտօններէ գանձուած հասոյթներ:

Մկրտութիւն	7 փարայ	Ննջեցեալ	20 փարայ
Հարսանիք	60 »	Քառասնից պշտն.	60 »

Ս.Նիկողայոս եկեղեցին հինէն իվեր ուխտատեղի հանչ-ցուած եւ ամէն Հինգշաբթի օրեր պատարագէ վերջ խաչահանգիստ տեղի կ'ունենար: Նոյնպէս մատաղօրհնութիւնը հնաւանդ սովորութիւն մը ըլլալով եկեղեցւոյ տօնախմբութեան օրը ժողովուրդին մատաղ կը քաժնուէր եւ ասոնք հասոյթի մէկ մէկ միջոցներ էին: Մատաղ եփելու համար եկեղեցւոյ ունեցած պղնձեղէնները՝ փափաքողներու նուէրի փոխարէն կը վարձուէր ապահովելով տարեկան կարեւոր հասոյթ մը:

Մատաղի սովորութիւնը 1850 թուականներուն դադրած եւ պղնձեայ առարկաներէ մաս մը ծախուելով մնացեալները եկեղեցւոյ նկուղը նետուած են: 1903 թուականին օրուան Թաղ. Խորհուրդը գանոնք ծախել կ'որոշէ իբր անպէտ գոյք եւ փոխարժէքովը ննջեցեալի ծանրագին ծածկոց մը կը շինուի արծաթեայ խորհրդանշաններով զարդարուած, Պոլսական միւս եկեղեցիներուն ունեցածէն աւելի վայելուչ ձեւով մը:

Եկեղեցւոյ վերաշինութենէն առաջ թէ ետքը թաղային անտուկը միշտ տոկոսաւոր պարտքի տակ մնացած է.

1876 թուականին հազիւ կը փրկուի անոր ծանրութենէն :

Միւթեւեղիներու շրջանի յատուկ անտուկի տետրակներու առաջին էջը յատկացուած է Միւթեւեղիի եւ եկեղեցականներու անուններու յիշատակութեան եւ գրուած օրուան քահանային կողմէ բարենշան սկզբնաւորութեան հաւատքով ներշնչուած, ատկէ վերջ սկսուած են արծանագրել ելեւմուտքը:

1813-1816 տարիներու Միւթեւեղին եղած է Մահտեսի Քերովբէ: Այս Միւթեւեղիին օրով նախկին եկեղեցւոյ կորսուած կալուածաթուղթերը վերստին ձեւք կը բերուին դրամական մեծ զոհաբերութեամբ:

1816 - 1819 շրջանին Միւթեւեղի կը նշանակուի Զարբհանեցի Պ. Գեորգ.

Եկեղեցականներ՝

Ճափնափեան Պրն. Սարգիս	Գրիգոր Յարութիւնեան
Քիւրճի Սարգիս	Յարութիւն խալփա
Դերձակ Պրն. Յարութիւն	

Ասոնց շրջանին եկեղեցին օժտուած է գոյքերով եւ ճոխացած անօթներով որոնք արծանագրուած են մատակարարութեան տետրակի մասնաւոր էջի մը մէջ:

1819-1827 տարիներուն Միւթեւեղին է Մերկերեան Պրն. Յովակիմ:

Եկեղեցականներ՝

Մհսի. Սաղաքիկ	Պրն. Սեւփան
Պրն. Գրիգոր	» Մարգար
Մհսի. Միսայեղ	

Ասոնց շրջանին եկեղեցին կ'օժտուի մեծադիր իւղաներկ պատկերներով նուիրուած Մարիամ խաթունէ:

1827-1834 շրջանի Միւթեւեղի եւ եկեղեցականներու

անուանները եկեղեցւոյ վերաշինութեան առթիւ յիշատակած
ըլլալով կրկնել աւելորդ կը համարենք:

1834—1838 շրջանին Միւթիվեղիութիւնը կը ֆատանծնէ
Մհտսի. Գրիգոր եւ եկեղեցականութիւնը կը վարեն՝

Սրմաֆէշ Խաչատուր
Ունճի Մարտիրոս

Թիւճար Մկրտիչ
Ունճի մհտսի. Համբարձում

ասոնց օրով կը կառուցուի նոր դպրատունը (նախկին Լե-
ւոնեան վարժարան):

1838 էն վերջ 1844-1849 թուականներուն Միւթիվեղի-
ութիւնը ստանձնած է Զարբխանէցի Մանուկ եւ եկեղեցական-
ներն են՝

Սարաֆ Սեւիան
Ունճի Դազար

Ախսէր Գրիգոր
Քերէսէնի Գրիգոր

Դերձակ Գրիգոր

1849-1852 շրջանի Միւթիվեղի կը կարգուի Յակոբ Մո-
սիկեան եւ եկեղեցականներ՝

Մհտսի. Սարգիս
» Նշան

Մհտսի. Յարութիւն
Պրն. Պէտրոս

Պրն. Յարութիւն

Մատակարարութեան այս շրջանին, հակառակ անոր
որ եկեղեցւոյ անտուկը 45872 դրշ. պարտքի տակ կը հեծէր,
եկեղեցւոյ եւ վարժարանին հաստատուն եկամուտ ապա-
հովելու համար չորս փայտաշէն խանութներով քարաշէն
փռան մը շինութեան յանդուգն գործին կը ձեռնարկեն,
որոնց համար ծախք կ'ըլլայ 49511 դրշ.: Այս դրամը կը
հայթայթեն Դպրոցասիրաց Ընկերութենէն, եկեղեցւոյ սըն-
տուկէն տրամադրուած գումարներով եւ կը ծախեն պը-
ղնձեայ անօթներ եւ թանկագին Յայամաւուրք մը, որ շատ
հաւանական է ձեռագիր ըլլայ ան. պղնձեղէններու եւ
Յայամաւուրքի ծախուիլն պատմական տեսակէտով կարե-

ւոր կորուստ մըն է, որոնց յիշատակարանները աղօտ մնացած պատմական ինչ ինչ մասերու լուսաբանութեան ազդակներ կրնային ըլլալ:

1849—1852 շրջանի մատակարարական տոմարները կանոնաւոր կերպով բռնուած են. եկեղեցւոյ եւ վարժարանի ելեմուտքը արձանագրուած, պարտուց եւ պահանջքի գումարները ճշդուած Միւթեվեղի, եկեղեցականներու եւ քահանաներու կողմէ ստորագրուած հաշուեկշիռը պատրիարք Յակոբ Արքեպիսկ. Սերոբեանի ներկայացուելով վաւերացման ենթարկուած է:

1852 թուականէ վերջ մինչեւ Ազգային Սահմանադրութեան հռչակումը պաշտօնավարող Միւթեվեղի եւ եկեղեցականներու անուններու արձանագրութիւն չգտնուելուն պատճառաւ անոնց անունները չկարողացանք ճշդելով արձանագրել ներկայ յիշատակարանի մէջ:

Միւթեվեղի եւ եկեղեցականները մեծ յարգանք կը տածէին հոգեւոր բարձրագոյն իշխանութեան հանդէպ, անոնց հրամաններուն հլու հնազանդ հպատակներն էին եւ իրենք ալ իրենց կարգին կը յարգուէին թաղեցիներէ: Միւթեվեղին ունէր իր մասնաւոր պատուանդանը եւ հոն կը բազմէր, իբր թաղին վերին հեղինակաւոր անձը եւ նախագահը ազգային տեղական վարչութեան:

Միւթեվեղի եւ եկեղեցականներ Պատրիարքարանի կող-

Յակոբ Արքեպ. Սերոբեան
Պատրիարք Եւ. Պատրիարք

մէ թաղին սահմանուած այժմեայ քանջէլէրի տուրքին նըմանող տուրքերու վճարման պարտաւորութիւնները յարգելով կանոնաւոր վճարումներ ըրած են: Իբր յարգանքի արտայայտութիւն եւ երախտագիտութեան նշան, օրուան Պատրիարքին ղրկած են նուէրներ եւ Ընդհանուր Հայոց Հայրապետին ալ դրամական նուէրներէ զատ ղրկուած են քաղցրեղէններ եւ ասոնք արձանագրուած են սնտուկի տետրակին մէջ «Պատրիարքին ընծայ» կաթողիկոսին «շէքէրլէմէ» անուններով:

Թաղին քարոզիչին, ըլլան անոնք վարդապետ կամ եպիսկոպոս օրական 120 փարայի հաշւով վճարումներ կըլած են. սակայն ասկէ դուրս խուցի զանազան ծախքերը եւ նոյնիսկ քարոզիչներու բաղնիքի դրամները վճարած են, որոնք մասին հետեւեալ արձանագրութեան կը հանդիպինք «վարդապետին բաղնիքի դրամ եւ փութայ քեշխմալ մը եւ խուցի մասրափ:»

Նոյն շրջաններու յատուկ կրօնական եւ պետական զանազան հաստատութեանց տուրքեր վճարուած են հետեւեալ անուններուն տակ. Ալիարզի, Ասանպօշ ֆաշրսրիւ, Զարքահանէին, եւ Թերսհանէին եւ Թօփ-գաբուի դրան պահապանին, որ նոյն ատենները պարիսպի դուռները թրքական ժամը տասերկուքէ վերջ կը գոցուէին:

Միւս թիւերի եւ եկեղեցականներ, եկեղեցական եւ դպրոցական խնդիրներէ զատ, ազգային-ընկերական, դատական եւ ընտանեկան խնդիրներով ալ կ'զբաղէին. կը հաշտեցնէին այր եւ կնոջ միջեւ ծագած անհամաձայնութիւններն ու ընտանեկան գժտութիւնները. յանցաւոր մը, ժամակոչի միջոցաւ կըլած հրաւերը չէր կարող մերժել եւ կ'առաջնորդուէր «աղաներուն», որուն յանցապարտութիւնը եթէ հաստատուէր կը բանտարկէին զայն եկեղեցւոյ նկուղը. իսկ աննուղղայները կը փոխադրուէին Պատրիարքարան եւ կամ Ազգ. Հիւանդանոց. բանտարկութեան շրջանը հոն անցնելու համար: Ժառանգութիւններու բաժանումը անոնց կը վրս-

տահուէր, անշարժ կալուածներու փոխանցման գործողութիւնը անոնց միջոցաւ տեղի կ'ունենար եւ վերջապէս ո եւ է գործի համար ամէն հայ անհատ պէտք էր նախ դիմել տեղւոյն «աղաներուն» եկեղեցականներուն եւ անոնց հասկցնել իր կարիքը եւ հաւանութեան արժանանալէ ետք գործի ձեռնարկել. այս սովորութիւնները Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջն ալ մինչեւ 1880 թուականները կիրարկուած են :

1860 թուականին հռչակուած Սահմանադրութիւնը Միւթեփեղիութեան շրջանը փակելով երբ նոր դարագլուխը կը բացուէր, յարգանքի արտայայտութեան պարտաւորութիւն մը կը ծանրանայ մեր վրայ անհետացող վարչածեւի վարիչներու խնկելի յիշատակին, որոնք քրիստոնէական հաւատքը անխախտ պահելու նախանձախնդրութեամբ կրօնական կոթողները կանգնեցին, անոր հսկանիին տակ ապրեցնելով ազգային մտաւոր մշակոյթը եւ սրբազան աւանդները՝ անաղարտ փոխանցելով սահմանադրական վարչութեան :

2°. ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

1860 Մայիս 24 Սահմանադրութեան վաւերացման թուականէն սկսեալ Ազգային ընդհանուր վարչաձեւի փոփոխութեան իբր հետեւանք, թաղային գործոց վերին հսկողութիւնը եւ մատակարարութիւնը քուէներով ընտրուած Թաղական Խորհուրդներու վստահուած է: Թօփ-գաբու, Ազգային Սահմանադրութեան ոգւոյն հաւատարմաբար ընդ առաջ գացած եւ իւրացնելով անոր հրամայած պարտաւորութիւնները 1860 Յունիս ամսոյ մէջ քուարկութեամբ առաջին Թաղական Խորհուրդը կ'ընտրուի հետեւեալներէ.

Ստեփան Սիւզեմիճեան

Խաչատուր Գրիգորեան

Գրիգոր Աբրահամեան

Թորոս Գրիգորեան

Արիս Ճրզմեճեան

Մինաս Երեցեան

Սերովբէ Եղիաւեան

Չորս տարուան օրինական շրջանը բոլորելէ վերջ՝ հրաժարականը կը ներկայացնէ Քաղաքական Ժողովոյ եւ սակայն վարչական կարգադրութեամբ ատեն մը եւս պաշտօնը կը շարունակէ: Միւսի վեղիութեան շրջանէ փոխանցուած պարտուց գումարին վրայ այս Թաղ. Խորհրդոյ կողմէ իննսուն ֆրանսական ոսկիի նոր պարտք մը եւս կը բարդուի եւ մինչեւ 1868 թուականը մատակարարութեան բացը գոցելու համար կնքուած փոխառութեան գումարը կը յանգի 1780 ոսկիի: Թաղական Խորհուրդը զգալով թաղին տարողութեան չափէն աւելի կշռող պարտուց ծանրութիւնը, պաշտօնագրով մը կը դիմէ Կեդրոնական Վարչութեան դարման խնդրելով • Շուարուն վիճակի ենթարկուած Թաղ. Խորհուրդին դէմ տրտունջները ծայր կուտան թաղին մէջ եւ թաղականութիւնը կը ստիպուի հրաժարիլ:

1868 Ապրիլ ամսոյ մէջ ինը անձերէ բաղկացած առժամեայ Թաղական Խորհուրդ մը պաշտօնի գլուխ կուգայ որք են:

Ստեփան Սիւզէնիճեան	Նշան Ծենեռճեան
Խաչատուր Ղազարոսեան	Սարգիս Ղազարոսեան
Աւետիս Խօճամիրեան	Մհսի. Սարգիս Ակօնիեան
Յովհաննէս Գեորգեան	Ռափայէշ Գասպարեան
Գեորգ Յարութիւնեան	

Թաղական Խորհուրդի նիստերը կանոնաւոր եւ կարգապահ վիճակի մը մէջ տեղի ունենալու համար, կանոնագրութիւն մը պատրաստուելով կը ստորագրուի բոլոր անդամներէ: Այս մարմինը հոգ կը տանի կանոնաւորելու ելեւմուտքը, կը խուսափի նորանոր պարտքեր ստեղծելէ եւ հին պարտքերու պարտապահանջներու հետ հասկացողութեան գալով պայմանաժամի երկարաձգում կ'ապահովէ: Առժամեայի հանգամանքով իր պաշտօնավարութիւնը բաւ համարելով 1869 Դեկտեմբեր ամսոյ մէջ կը հրաժարի:

1870 Յունվարին կը յաջորդէ նոր առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը բաղկացած հետեւեալներէ.

Մհսի. Կարապէտ Փանոսեան	Ա. Տենապէտ
Նշան Ծենեռճեան	Ա. Տենադպիր
Գրիգոր Փէշխունճեան	Գանձապէտ
Նիկողոս Ասուածատուրեան	Համարակաշ
Մհսի. Յակոբ Տիւրպէնճեան	Հաւաքիչ Կաշուածներու ամսականաց
Մանիէշ Պիտիւճեան	Վերստեւուչ պիտոյից եկեղեցւոյ

Այս կազմը նկատողութեան կ'առնէ վարժարանին բարեկարգութեան խնդիրը եւ միեւնոյն ատեն թաղեցիներու ալ թելադրութեամբ կը կազմէ հոգաբարձութիւն մը կազմուած հետեւեալ անձերէ.

Նշան Ծենեռճեան	Պետրոս Պէշիկեան
Գրիգոր Մ. Արծրունի	Պետրոս Թաւշանճեան
Յարութիւն Յովհաննէսեան	

Սոյն Հոգաբարձութեան կողմէ գործադրութեան դրուելու համար Թաղ. Խորհրդ. ը կ'առաջարկէ, թաղեցի բարեկեցիկ ազգայիններէ ի նպաստ վարժարանի բաժնեգին գանձել, կրօնագիտութեան եւ բարոյական ուսուցման մեծապէս հոգաւոր գտնուիլ. Թաղ. Խորհուրդն ալ յանձն կ'առնէ հոգաբարձութեան տրամադրութեան տակ դնել 750 դրշ.ի գումար մը դպրոցի ծախքերուն համար:

Եկեղեցւոյ սնտուկէն մեծ պահանջատէր Շէրիֆէ Նալիմէ հանրմի ունեցած 1227 լիրա եւ 30 դրշ.ի առնելիքը երեք տարուան մէջ վճարուելու պայմանաւ մուրհակը կը նորոգուի եւ առաջին մասնավարը պայմանաժամէն առաջ կը վճարուի: Այս առժամեայն կը հրաժարի վեցամսեայ գընահատելի գործունէութենէ մը վերջ:

1870 Յուլիս 26ին տեղի կ'ունենայ քուէարկութեամբ նոր ընտրութիւն Ընտրողական ժողովոյ նախագահ Պօղոս վրդ. Նաթանեանի հսկողութեան ներքեւ. 460 ընտրողներու ղրկուած քուէթուղթերէ 314 ընտրողներու մասնակցութեամբ եւ քուէից բացարձակ առաւելութեամբ Թաղ. Խորհրդոյ անդամ կ'ընտրուին.

Ենովֆ Բուլճեան	Մհսի. Անսոն Միխայելեան
Մկրտիչ Նշասաճեան	Մկրտիչ Մելիֆսեքեան
Նշան Ֆենեռճեան	Սեւիան Սիւզեմիճեան

Նորընտիր Թաղ. Խորհուրդը, նախորդէն հաշիւ, դրամ եւ կալուածաթուղթերու ստացման համար քիչ մը ընդդիմութեան կը բաղխի եւ կեդր. Վարչութեան միջամտութեամբ փոխանցումը տեղի կ'ունենայ:

Մանչերու վարժարանի հոգաբարձութիւնը կը վերակազմէ, նշանակելով նոր հետեւեալ հոգաբարձուները:

Գրիգոր Մ. Արծրունի	Արզիկ Էգնեան
Աւրոսիոս Յակոբեան	Եարութիւն Իզիւմճեան
Եղիկ Իւրիւճեան	Պէտրոս Թաւշանճեան
Օգսէն Յովսէփեան	Եարութիւն Յովհաննէսեան

Այս թաղականութեան օրով փուռը կ'այրի եւ եկեղեցւոյ մատակարարութիւնը մեծ հասոյթէ մը զրկուած կը մնայ: Վերաշինութեան ձեռնարկելու համար Պէզնեան Յարութիւն եւ Ճանիկ Փափազեան ամիրաներու կտակային բաժինները 1861 թուականէն ի վեր Պալատու Թաղ. Խորհուրդը անվճար թողած ըլլալով, 135 ոսկիի յանգող թաղին պահանջը ստանալու համար Վարչութեան մօտ դիմում կը կատարեն, իբր միակ դարմանը փուռին վերաշինութեան:

Արգիկ Էզնաեան

Տնտեսական Խորհրդոյ մատուցուած կանխահաշիւի (պիւտճէ) պարունակութենէն յայտնի կ'ըլլայ որ թաղին պարտքը բաւական մը թեթեւցած եւ գլխաւոր պահանջատերերէն Շէրիֆէ Նայիմէ հանրմի 300 եւ Իսմայիլ Հաքքը փաշայի ալ 295 ոսկի վճարելի պարտքերը մնացած են.

1874 թուականին Թաղ. Խորհրդոյ պաշտօնավարութեան շրջանն աւարտած ըլլալով, քուէարկութեամբ նորընտիր Թաղ. Խորհուրդ մը պաշտօնի կը ձեռնարկէ հետեւեալ անձերէ կազմուած.

Աքրահամ Վարդանեան	Մհսի. Թեօփիլէ Համբարձումեան
Արգիկ Էզնաեան	Սերովքե Ե. Մեխանեան
Գեորգ Աշուհե	Մասաթ Ղազարոսեան

Ասոնց նշանակելի գործը կ'ըլլայ փռան վերաշինութիւնը, եկեղեցւոյ սնտուկին ապահովելով ըստ առաջնոյն 400 դրշ.ի մշտակայ հասոյթ մը եւ երկու տարի պաշտօնավարութենէ վերջ անդամներու ոմանց հրաժարելով 1876 թուականին առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը կը կազմուի հետեւեալներէ.

Նիկողոս Սեմերճեան
Ստեփան Սիւզէնիճեան
Սերովբէ Մեխանեճեան

Կարապետ Փանոսեան
Զենոբ Գեորգեան
Խաչատուր Վարդանեան

Կը վերակազմեն վարժարանի հոգաբարձութիւնը հետեւեալ անձերէ.

Արզիկ Էզնաեան
Գրիգոր Աբրահամեան
Թորոս Աճեմեան
Կարապետ Սիմոնեան

Կարապետ Քառեակօշիկեան
Մկրտիչ Նշաւքաճեան
Մհսի. Յարութիւն Նշանեան
Նշան Ֆենեճեան

Այս Թաղ. Խորհրդոյ պաշտօնավարութեան ընթացքին կը կառուցուի Թաղ. Խորհրդարանը, քահանայից եւ առաջնորդարանի սենեակները:

Թաղային անտուկէ պահանջատէր Շէրիֆէ Նայիմէ հանրմ մեռած ըլլալով, անոր ժառանգորդները Թաղ. Խորհուրդէ կը պահանջեն իրենց պահանջը եղող 300 ոսկին. թաղային անտուկը ինչպէս միշտ նոյն ատենն ալ անձուկ վիճակ մը ունենալուն չեն կրնար գոհացում տալ եւ խնդիրը կը փոխանցուի դատարանի. Թաղ. Խորհուրդը դատարան չի ներկայանար ի բացակայութեան եւ սակայն վերաքննութեան դիմելու իրաւունքով կը դատապարտուի, բացի 300 ոսկի մայր գումարէն վճարել տարեկան հարիւրին 9 հաշւով տոկոս եւ բոլոր դատական ծախսերը: Վճռագիրը Թաղ. Խորհրդոյ հաղորդուած ըլլալով, օրինական պայմանաժամին մէջ վերաքննութեան կը դիմեն՝ մուրհակի թուականէն ի վեր տասն եօթը տարի անցնելով, պարտքը ժամանցումի ենթակայ ըլլալուն եւ իբր անգանձելի գումար ըստ այնմ դատարանէ վճիռ կը պահանջեն եւ ի նպաստ թաղին որոշում մըն ալ ձեռք կը բերեն, բայց ի վերջոյ պարտապահանջներու հետ իրաւախոհութեան գալով 100 ոսկի կը վճարուի եւ այս պարտքն ալ այսպէս գոցուած կ'ըլլայ:

1880 թուականին քուէարկութեամբ Թաղ. Խորհրդոյ ընտրութիւն կատարուելով քուէից առաւելութեամբ անդամ կ'ընտրուին:

Խաչիկ Վարդանեան

Գեորգ Կիւրճեան

Կարապետ Բառեալօրիկեան Սերովքե Մեյխանեճեան

Մանուկ Միխայէլեան

Սեպուհ Մկրտիչեան

Սակայն այս ընտրութիւնը յիսունըութը քուէարկողներու մասնակցութեամբ կատարուած ըլլալով, ժողովրդեան ներկայացուցիչը չէր նկատուէր, որու հետեւեալնով թաղին մէջ ծայր տալ կը սկսի երկպառակութիւնը եւ Թաղ. Խորհուրդը բաւական մը մաքառելէ վերջ կը ստիպուի հրաժարիլ: Թաղը անհանդարտ շրջան մը կ'անցնէ եւ տեղւոյն երէց Տ. Գեորգ Տ. Գեորգեանի նախագահութեան տակ «Հաշտարար Մարմին» անունով մարմին մը կը կազմուի երկու հակառակորդ կողմերը կը մեկուսացուին եւ միեւնոյն ատեն կիրքերը խաղաղեցնելու միջոցը գտնելով, առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը պաշտօնի կը կոչուի որուն ամբողջական կազմի անդամներէն դիւանի երկու անդամոց անունները միայն արձանագրուած է որոնք են.

Մ. Թօփգաքուրեան

Ա.Տեմապետ

Յովսէփ Պապիկեան

Ա.Տեմադպիր

Այս առժամեայ Թաղ. Խորհուրդը 1881 տարւոյն սկիզբէն պաշտօնի ձեռնարկելով տասներեք ամիս բարւոք պաշտօնավարութիւն մը կ'ունենայ. ջանադիր կ'ըլլայ վարժարանին յառաջդիմութեանը եւ թաղին աղքատներուն օգնութեան հասնելու համար կը կազմէ օգնութեան մարմին մը:

1882ին կը կազմուի նոր առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը հետեւեալ անձերէ.

Պետրոս Պէյիկեան

Յովհաննէս Գեորգեան

Նիկողոս Աւսուածասուրեան

Սահակ Դուխանեան

Յակոբ Նիսրեան

Այս առժամայ Թաղ. Խորհրդոյ պաշտօնավարութեան օրով, Իսմայիլ փաշայի՝ եկեղեցւոյ սնտուկէն ունեցած հարիւր ոսկի պահանջին համար տրուած պարտամուրհակին պայմանաժամը մօտեցած ըլլալով, Կեդր. Վարչութեան դիմում կը կատարեն Պալատու կտակային բաժիններու վճարումը պահանջելով, սակայն ապարդիւն կը մնայ: Նոյն ատենները Իսմայիլ փաշա մեռած ըլլալով, անոր ժառանգորդները, Գրամեքը Ասփերիյէ դատարանի միջոցաւ նշնշում կը բանեցնեն. Թաղ. Խորհուրդը կը փորձէ նոր պայմանաժամ մը եւս պահանջել, բայց ի զուր. կը դիմէ Թաղեցւոց օժանդակութեան, սրտցաւ թաղեցիներ օգնութեան կը փութան եւ այս կերպով 30 ոսկի կը հաւաքուի. 70 ոսկիի ալ փոխառութիւն կնքելով կը վճարեն 100 ոսկինոց մուրհակով պարտքը:

Պարտուց բարձման համար Պատրիարքարանէ ժապաւինեալ տոմար մը կը պահանջուի եւ մասնաւոր մարմինի մը միջոցաւ բաւականաչափ դրամ հաւաքուելով փոխ առնւած գումարին մէկ մասը կը վճարուի:

1882 տարւոյն վերջերը Թաղ. Ժողովէ ղրկուած պաշտօնագրով նոր Թաղ. Խորհրդոյ ընտրութիւն կատարել կը հրահանգուի: Տ. Ներսէս քհնյ. Շահիրեանի նախագահութեան ներքեւ ընտրողական ժողով գումարուելով, 317 ընտրողներու քուէթուղթ կը բաժնուի որոնցմէ 167 քուէարկութեան կը պատասխանեն. քուէից առաւելութեամբ Թաղ. Խորհրդոյ անդամ կ'ընտրուին հետեւեալները:

Արգիլ Էգնական

Աւրովքե Մեյխանեհեան

Պետրոս Պեյլիկեան

Նիկողոս Աւսուածասուրեան

Աահակ Պեյլեհեան

Կը ձեռնարկեն պիւտճէի կանոնաւորութեան, վարժարանաց հոգաբարձութիւնը կը վերակազմեն, նորանոր պարտքեր ընելէ կը խուսափին եւ օգտակար գործունէութիւն մը ցոյց կուտան: Չորս տարի օրինական պաշտօնավարութենէ

վերջ Թաղ. Ժողովոյ կը ներկայացնեն իրենց հրաժարականը:

1890 թուականին քուէարկութեամբ ընտրուած Թաղ. Խորհուրդ մը պաշտօնի կը ձեռնարկէ, կազմուած հետեւեալներէ.

Դառնիկ Փափագեան	Սարգիս Արշակեան
Սահակ Խանճեան	Միխայիլ Մանուկեան
Նիկողոս Աստուածասուրեան	Դառնիկ Գրիգորեան
Տիգրան Ունճեան	

Կ'ունենայ խիստ օգտակար գործունէութիւն մը: Վարժարանը յառաջադէմ վիճակի մէջ կը դնէ, այնպէս որ 1892 թուականին թաղային վարժարանի շրջանը աւարտողներ, Ազգ. Կեդր. Վարժարանի մուտքի քննութեանց մասնակցելով կը յաջողին եւ կ'ընդունուին այդ բարձր կրթարանը: Կը կազմէ Աղքատախնամ մարմին մը, թաղին կարօտելոց օգնելու համար: Թաղ. Խորհրդոյ այս կազմը օրինական շրջանէն վերջ ալ ծանօթ դէպքերու բերմամբ, ատեն մը եւս կը պաշտօնավարէ. անդամակիցներէ մի քանիին հրաժարելովը նոր անդամներ կ'աւելցուին եւ մինչեւ 1903 թուականը թաղային գործերը կը մատակարարուին առժամեայ Թաղ. Խորհուրդներու կողմէ:

1903 թուականին քուէարկութեամբ ընտրութիւն տեղի կ'ունենայ եւ Թաղ. Խորհրդոյ անդամ կ'ընտրուին.

Տֆր. Դաւիթ Բարիսեան	Յակոբ Կարազեան
Օհան Զափարեան	Գրիգոր Աշիսաանեան
Միհրան Աշճեան	

Կարճ պաշտօնավարութենէ մը վերջ 1904ին կը յաջորդէ առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը հետեւեալներէ կազմուած.

Սիմօն Արուսեան	Պետրոս Զիւհեան
Արսաշիս Վարդանեան	Լեւոն Մուխարեան
Գրիգոր Աշիսաանեան	

Կը հրաժարի 1906ին եւ կը յաջորդէ նոր առժամեայ
Թաղ. Խորհուրդ մը կազմուած հետեւեալ անձերէ.

Միհրան Աշճեան

Յակոբ Դանիէլեան

Օհան Զաքարեան

Ասեփան Արուստեան

Գրիգոր Աշիֆաանեան

Այս Թաղ. Խորհրդոյ պաշտօնավարութեան ընթացքին,
Թաղը կը զրկուի իր եկամուտներէն եւ մատակարարական
տագնապը ծայր կուտայ եւ կը ստիպուի հրաժարիլ:

1906ին դարձեալ առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը
հետեւեալներէ բաղկացած.

Արսաշես Վարդանեան

Ֆիլիփ Անճոնեան

Տֆր. Տեղեւոյ Ճեզայիրեան

Յարութիւն Էզնաեան

Թադեոս Քերէսթեան

Այս առժամեայ Թաղ. Խորհրդոյ չորս անդամները կը
հրաժարին եւ Թադէոս Քերէսթեան միայնակ՝ եւ հա-
կառակ իր հիւանդագին վիճակին չի լքեր պաշտօնը, ոգի
ի բռին կ'աշխատի անգլուխ չձգելու համար Թաղը:

1907 թուականին կը կազմուի նոր առժամեայ Թաղ.
Խորհուրդ մը յետագայ անձերէ.

Յարութիւն Արզումանեան

Լեւոն Մուխթարեան

Երուանդ Հաչեւեան

Կարսպէս Զարփեան

Ֆիլիփ Անճոնեան

Թադեոս Քերէսթեան

Մհսի. Երուանդ Մկրտիչեան

Թաղ. Խորհրդոյ այս կազմը Թաղին ղեկը ձեռք կառ-
նէ, ի ձեռին ունեցած հասոյթներով կը մատակարարէ
եկեղեցին եւ վարժարանը. Պալատի Թաղ. Խորհրդոյ
հետ ունեցած կտակային ծանօթ խնդրոյ մասին իր դի-
մումները կը կրկնապատկէ եւ Տնտեսական Խորհրդոյ
ժողովներուն Թաղ. Խորհրդոյ ղիւանը կը ներկայանայ
վհուական որոշում մը ձեռք բերելու համար եւ կը
յաջողի:

Խորհրդոյ անդամներէն Թադէոս Քէրէսթէնեան հրա-
ժարելով անոր տեղ անդամակից կը նշանակուի Համբար-
ձում Ասլանեան:

Երկար ժամանակներէ ի վեր Պատրիարքի այցելու-
թենէն զրկուած էր թաղը: Եկեղեցւոյ տօնախմբութեան
օրը, օրուան Պատրիարք Մաղաքիա Արքեպ. Օրմանեան
պատարագելու կը հրաւիրուի. ի պատիւ Պատրիարքին
տրուած սեղանին Թաղ. Խորհրդոյ
Ատենադպիր Երուանդ Հաշէմեան,
կը պարզէ թաղին ենթարկուած
մեծ կորուստէն յառաջ եկած մա-
տակարարութեան տագնապը եւ
կը խնդրէ ձեռնտուութիւն եւ
կարգադրութեան եղանակ մը վեր-
ըստացման համար:

Երուանդ Հաշէմեան

Օսմ. Սահմանադրութեան հրո-
չակումէն վերջ վարչական հրա-
հանգի մը համաձայն այս առժամ-
եայ Թաղ. Խորհուրդը կը հրաժարի:

1908 Սեպտեմբեր ամսոյ մէջ
քուէարկութեամբ Թաղ. Խորհրդոյ ընտրութիւն կատար-
ուելով անդամ կ'ընտրուին.

Յարութիւն Արզմանեան	Ա.Տեմապէս
Երուանդ Հաշէմեան	Ա.Տեմադպիր
Ֆիլիպի Անտոնեան	Գանձապէս
Յակոբ Կարապետեան	Անդամ
Միհրան Աշնեան	»
Գրիգոր Ալիֆասեան	»
Օհան Զաֆարեան	»

Նորընտիր Թաղ. Խորհուրդը վերստին ձեռք կը բերէ
իր կարկառուն հասոյթները, վարժարանի բարեկարգու-
թիւնը խորհրդածութեան առարկայ դարձնելով կը կազմէ

Հոգաբարձութիւն մը: Սովելոց ի նպաստ հանգանակութեան կը ձեռնարկէ եւ 20 հնչուն ոսկի հաւաքելով, թաղին այս օժանդակութիւնը կը յանձնէ Կեդրոնի Յանձնախումբին:

Այս թաղ. Խորհրդոյ անդամակցութենէ կը հրաժարին Յարութիւն Արզմանեան եւ Երուանդ Հաշէմեան. ասոնց տեղ 1909 թուականին անդամակից կ'առնուին Մհտսի. Երուանդ Մկրտիչեան եւ Արամ Բապունճեան:

Ա.զ.գ. Կեդր. Վարչութեան կարգադրութեամբ, Պալատու եւ Թօփ-գարուի թաղ. Խորհրդոց միջեւ գոյացած համաձայնութիւնով, կտակային ծանօթ խնդիրը միանգամ ընդմիջտ կը լուծուի:

1910ին, քուէարկութեամբ թաղ. Խորհրդոյ ընտրութիւն կատարուելով, քուէից առաւելութեամբ անդամ կ'ընտրուին.

Մհերան Աշճեան (Ա.Տնայ.)
Յարութիւն Սարաճեան
(Ա.Տնդայ.)

Արամ Բապունճեան (զննայ)
Վահրամ Արծրունի
Նազարեթ Իսիճեան
Թովմաս Թազունեան
Երուանդ Մկրտիչեան

Յարութիւն Սարաճեան

Թաղին մէջ գտնուած զանազան խմբաւորումներ, թաղ. Խորհուրդը քննադատել կը սկսին, եւ այս վերջինը կը ստիպուի հրաժարիլ:

1911 թուականին նոր քուէարկութիւն եւ թաղ. Խորհրդոյ անդամ կ'ընտրուին հետեւեալ անձերը.

Հահրամ Արծրունի
Երուանդ Շիրինեան

Յարութիւն Սարաճեան
Արամ Բապունճեան

Տեղեւաթ Լօֆնակեօզեան

1912ին Պալքանեան պատերազմը ծագած եւ ասոր հետեւանօր Թաղ. Խորհրդոյ անդամոց մեծամասնութիւնը պաշտօնէ ձեռնթափ ըլլալով, թաղը անկերպարան վիճակ մը ստացած էր :

1913 թուականին քուէարկութեամբ Թաղ. Խորհրդոյ ընտրութիւն կատարելով եօթը անձերէ բաղկացած Թաղ. Խորհուրդ մը պաշտօնի կը ձեռնարկէ կազմուած հետեւեալներէ.

Միհրան Աշեան

Գրիգոր Աշեանաթեան

Գրիգոր Բադաճեան

Կարապետ Զարժեան

Ասեփան Աքրահամեան

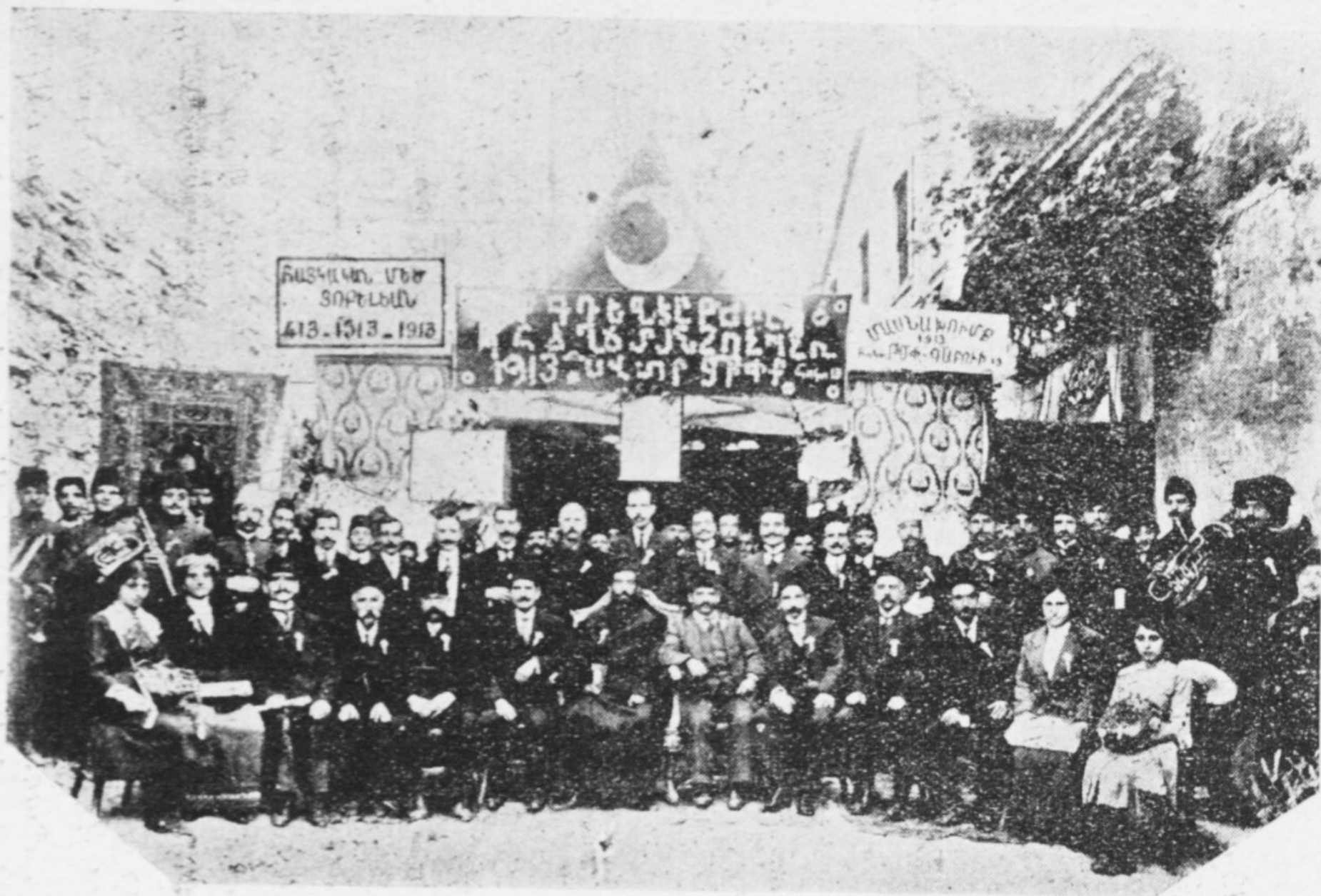
Ասեփան Թիւֆէնկեան

Օննիկ Զափարեան

Հայ գրերու գիւտի 1500 ամեակի առթիւ կը կազմուի Մասնախումբ մը պատշաճ կերպով տօնելու համար Յորեւի-նական հանդէսը: 1913 Հոկտ. 12 Շաբաթ երեկոյ կը յուսազարդուի եկեղեցւոյ դուռը, իսկ Հոկտ. 13 Կիրակի օրը առաւօտուն հանդիսաւոր պատարագէ վերջ, խուռնե-րամ բազմութեան մը ներկայութեան հանդէսին աշխարհական մասը կըսկսի: Բացման ճառը կ'արտասանէ Ալիքսան Զնտանճեան, ուրկէ վերջ յաջորդաբար կը խօսին Տ. Ատովմ Քհնյ. Գնունի, վարժարանի ուսուցիչ Պետրոս Պօյաճեան եւ Մասնախումբի Ատենադպիր Օննիկ Յարութիւնեան, բացառ-քելով օրուան Տօնին նշանակութիւնն ու դերը:

1914 թուականին ընդհ. պատերազմը հրատարակուած ըլլալով, Թաղ. Խորհրդոյ կազմը իր մեծամասնութիւնը կը կորսնցնէ եւ 1916 ին թոյրոյվին կը կազմալուծուի :

Այդ թուականներուն, Թաղ. Խորհուրդ անունը ՄԱՏԱ-ԿԱՐԱՐ ՄԱՐԿԻՆ անուն կը փոխակերպուի, Կաթողիկոսական եւ Պատրիարքական փոխանորդ Գաբրիէլ Նպիսկ.

Հայ Գրերու գիւտի եւ տպագրութեան յորելեանի հանդիսութիւններէն

ձէվահիրճեանի հրահանգով: Եկեղեցին, Ընդ. Պատերազմին ատեն զինուորական իշխանութեան կողմէ գրաւուած ըլլալով, արարողութիւնք տեղի կ'ունենան Ս. Յարութիւն Մատրան մէջ, որ միեւնոյն ատեն իբր վարժարան կը ծառայէր, վարժարանն ալ գրաւուած ըլլալով:

Ընդհ. Պատերազմի շրջանին, ընտանիքներու նեցուկներուն զինուորագրութեան հետեւանօք, արդէն աղքատիկ թաղը բոլորովին թշուառացած եւ խղճալի վիճակ մը կը պարզէր մինչեւ պատերազմին վերջաւորութիւնը:

1918 Հոկտ. ամսոյ մէջ առժամեայ Թաղ. Խորհուրդ մը գործի կը ձեռնարկէ որուն կ'անդամակցին.

Սեպուհ Պերպերեան

Օննիկ Զաֆարեան

Սարգիս Մանկեան

Միհրան Աշնեան

Պետրոս Զիւլհեան

Այս առժամեայն, Պատրիարքարանէ եկած հրահանգներու համաձայն կը կազմէ Տարագրելոց եւ Որբոց Յանձնախումբ մը, կալուածներու արդիւնաբերութեամբ եւ վարժարանի բարեկարգութիւնով կը զբաղի: Քաղ. Ժողովոյ կողմէ հասած պաշտօնագրով, Թաղ. Խորհուրդը կը հրահանգուի նոր ընտրութիւն կատարել:

1919 Դեկտ. ամսոյ մէջ կատարուած քուէարկութեամբ Թաղ. Խորհրդոյ անդամ կ'ընտրուին հետեւեալները.

Յարութիւն Համստճեան

(Ա.Տեհասպեհ)

Օննիկ Մարտիրոսեան

(Ա.Տեհասպախ)

Գասպար Զիքեան

(Գանձասպեհ)

Գալուստ Զանօեան

Գառնիկ Զիլճեան

Այս կազմէն, Օննիկ Մարտիրոսեան կը հրաժարի եւ նախապէս առաւելագոյն քուէ ստացողներէն Կղեմէս Խոզեան անդամակցութեան կը կոչուի:

Թաղ. Խորհուրդը Վարդուհեան վարժարանի խարխու

վիճակը եւ քիչ ծախքով նորոգելու անկարելիութիւնը տեսնալով աճուրդով կը ծախէ վարժարանի փայտեայ մասը եւ կը նորոգէ Թաղ. Խորհրդարանը, վերածելով զայն վարժարանի :

1922-1923 թուականներուն Թաղ. Խորհրդոյ անդամներէն երեքը պաշտօննին թողած ըլլալով միայն Գառնիկ Զիլճեան եւ Յարութիւն

Գեորգ Արեւայիսկ Ասլանեան
Պատր. Տեղապահ

Համամեան կը պահեն իրենց պաշտօնը թաղը անգլուխ չծգելու համար. կը հրաւիրեն եկեղեցական գործերու հրմուտ եւ պատուաւոր թաղեցիները եւ կը պարգեն թաղին ենթարկուած վիճակը, գլխաւորաբար պիւտճէի բացը: Թաղային ժողովի հանգամանք ունեցող սոյն հաւաքոյթին մէջ, Թաղ. Խորհուրդներու նախապէս անդամակցութիւն ունեցող Միհրան Աշճեան, Լեւոն Մուխթարեան եւ Յովհաննէս Էմիրզէեանէ կը խնդրուի ընդունիլ Թաղ. Խորհրդոյ անդամակցու-

թիւնը ի շահ անկերպարան թաղին եւ ներկաներու ստիպումներու տեղի տալով կ'ընդունին անդամակցիլ նախորդէն մնացած երկու անդամներու, եւ կազմը ամբողջանալով Վարչութեան կը սեղեկագրուի վաւերացման համար :

Այս առժամեայի պաշտօնավարութեան ընթացքին, կարգ մը թաղեցիներ Թաղ. Խորհրդոյ դէմ անտեղի տրուումներ կ'ընեն եւ մինչեւ իսկ կարգ մը խնդիրներու

մասին ալ կ'ամբաստանեն զայն եւ թաղին մէջ հակամարտ մը ծայր կ'ուտայ: Երկու հակառակորդ կողմերէ պատուիրակութիւններ Մոստիշեան Վարչութեան կը ներկայանան զիրար ամբաստանելով: Օրուան Պատր. Տեղապահ Գէորգ Արքեպսկ. Էսլանեան, Թօփ-գաբու այցելելով կը հիւրընկալուի Թաղ. Խորհրդոյ գանձապետ Յով. Էմիրզէեանի տունը եւ մօտաւորապէս շաբաթ մը իր բնակութեան միջոցին, հակառակորդ երկու կողմերը կը յաջողի հաշտեցնել եւ թաղը կը հանդարտի:

1924 թուականին Յարութիւն Համամեհան եւ 1925ին ալ Գառնիկ Զիլճեան եւ Յովհաննէս Էմիրզէեան հրաժարած քլլալով, ասոնց տեղ կը նշանակուին Օննիկ Յարութիւնեան, Գալուստ Գալուստեան եւ Տիգրան Գոլանճեան եւ կը պաշտօնավարեն մինչեւ 1926 թուականը:

1926 տարւոյ Հոկտ. ամսոյ մէջ կառնարուած քուէարկութեամբ, Թաղ. Խորհրդոյ անդամ կ'ընտրուին հետեւեալները.

Միհրան Աշնեան	(Ասենապետ)
Օննիկ Յարութիւնեան	(Ասենադպիր)
Յարութիւն Քեշիշեան	(Գանձապետ)
Խաչիկ Թօփաքեան	
Տիգրան Գոլանճեան	
Լեւոն Մուխարեան	
Օննիկ Մարտիրոսեան	

Թաղ. Խորհրդոյ այս կազմը մինչեւ 1930 թուականը, չորս տարւայ օրինական շրջանը լրացնելով իր պաշտօնավարութեան շրջանի գործունէութեան համարատուութիւնը եւ մատակարարութեան մանրակրկիտ հաշիւները կը ներկայացնէ Քաղ. Ժողովոյ իր հրաժարագրով միասին, որու ի պատասխան կըստանայ հետեւեալ պաշտօնագիրը.

Ազնուաշուք Տիար Ասենուպէս

եւ Պատ. Անդամք Թաղ. Խորհրդոյ Ա. Եկեղեցւոյն

Թօլի-գաբուի

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Քաղաքական Ժողովը
իր երէկի նիստին մեջ նկատողութեան առաւ Պատ.
Խորհրդիդ մասուցած իր պաշտօնավարութեան քառամե-
կայ շրջանի գործունէութեան համարատարփանը եւ
մասնավարութեան հաշիւները ու ըստ օրինի զանակ
յանմանց Տեսնական Խորհրդի նախասննութեանը:

Ժողովը կը փութայ իր արագին շնորհակաշու-
րանը յայտնել Պատ. Խորհրդիդ, Ա. Եկեղեցւոյդ պայ-
ծառութեան եւ քննիդ ազգ. վարժարանի յառաջդի-
ւութեան մասին ցոյց տուած հոգածո ջանքերուն հա-
մար, ու կը խնդրէ միանգամայն Պատ. Խորհրդէդ, որ
հաճի ըստ առաջնոյն շարունակել առժամայեւ իր
պաշտօնը ցնոր սկօրիւնութիւն, որպէս զի մասնավար-
ական եւ կրթական գործերը շփումի եւ դժուարու-
թեան յերկարկոխն:

Վասն ըղբայրով որ Պատ. Խորհրդոյ համակերպե-
լով վարչական այս կարգադրութեան, պիտի յարեհա-
ճի ժամանակ մը եւս իր խնամածութիւնը չզրանալ,
կը յայտնենք մեր շնորհակաշութիւնը եւ

մնամք ողջունիւ միտ;

աղօթարար

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Քաղ. Ժողովոյ այս հրահանգը չմերժուելով, ատեն մը
 եւս պաշտօնը կը շարունակէ. սակայն Խորհրդոյ անդամ-
 ներէ երեքին երկար ժամանակներ քացակայ գտնուելնուն
 պատճառաւ, նոր ընտրութիւն կատարուելու համար Քաղ.
 Խորհուրդը Վարչութեան մօտ իր դիմումները կը կրկնէ.
 եւ իբր հետեւանք՝ նոր ընտրութեան համար հրա-
 հանգ կը տրուի. Քաղ. Խորհուրդն ալ Պառլամենտին
 մօտ օրինաց սահմանին մէջ ընտրութիւն կաաարելու ար-
 տօնութիւն կը պահանջէ թէի, բայց խնդրուած արտօնու-
 թիւնը հասած չըլլալով եւ թաղային գործոց բարւոք մա-
 տակարարութեան համար՝ հաւանութեամբ Քաղ. Ժողովոյ
 անդամակից կ'առնուին.

Կարապետ Եսայեան

Բարուհայ Եսայեան

Արշակ Արմանեան

Այս նոր անդամակիցներու անուանումով Քաղ. Խորհրդոյ
 կազմը կ'ամբողջանայ:

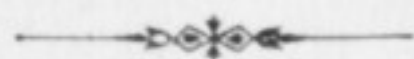

ԱՐԴԻ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Չախեն օջ նստողներ.—Կարապետ Եսայեան, Միհրան Առնեան,
 Յարութիւն Ն. Քեօբեան, Օննիկ Յարութիւնեան:
 Աջէն ձախ ոտքի վրայ.— Օննիկ Մարտիրոսեան, Արեակ Սվա-
 նեան, Բարունակ Յարութիւնեան:

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

Ազգային Պատրիարքարանի տարեգրութիւններէն քաղելով, Թօլի-գարուէ ընտրուած եւ Ազգ. Ընդհ. Ժողովոյ նիստերուն մասնակցող երեսփոխանները եղած են.

Սեփան Փափագեան

1870	Յովհաննէս Կրնիկեան	1885	Յարութիւն Թիրեաֆեան
1871	Սեփան Փափագեան	1908	Միհրան Գարագաշեան
1878	Յովհաննէս Մարգարեան	1911	Գարեգին ԿՓ.
1882	Տփր. Կ. Հիւնֆեարպէյիկնի	1914	Գեորգ Սիմֆեշեան

Թօփ-գաբուի աթոռը շատ ատեններ թափուր մնացած է:

Մինրան Գարագաշեան

Գեորգ Սիմեկեան

Մ Ա Ր Դ Ա Հ Ա Մ Ա Ր

Թօփ-գաբուի Հայոց մարդահամարը առաջին անգամ ըլլալով մուխթար Անդրանիկի կողմէ կատարուած է 1857 թուականին եւ ամփոփուած մասնաւոր տետրակի մը մէջ, ուր արձանագրուած կան միայն արական սեռի 815 անձերու անունները եւ դուրս ձգուած են Թաքէնի թաղի ազգայիները :

Հայրապետ Շնորհիւան

1883 թուականին, Ազգային վարժարանի ուսուցիչ եւ Թաղ. Խորհրդոյ քարտուղարը, հնգյլ. Հայրապետ Շնորհիւան, Թաղ. Խորհրդարանի մատակարարական եւ արձանագրութեանց տոմարները խիստ կանոնաւոր վիճակի մը վերածելէ վերջ, կատարած է նաեւ թաղին ընդհ. մարդահամարն ու կալուածահամարը, ամփոփուած հաստաբեւտ տետրակի մը մէջ, ուր յայտնապէս նշուած են կալուածոց սեփականատէրերու անուններն ու քաժիկները:

Ըստ այդ արձանագրութեանց, 1883 տարւոյ Թօփ-գա-

բուրի Հայոց բնակչութիւնն է 1490 անձ եւ 352 տուն հետեւեալ բաժանումներով.

Թափֆեհիի բաղ	69	տուն	322	անձ
Արքահւնիի բաղ	48	»	275	»
Ֆարսա Սուլթանի բաղ	47	»	241	»
Պայագիս աղա բաղ	188	»	652	»
Համագումար	352	»	1490	»

1881 թուականին տեղի ունեցած հրդեհի մը հետեւանքով, աւելի քան հարիւր տուններ այրած ըլլալով, այս թուականէն առաջ Հայերու սեփական 475 տուն եւ 2000է աւելի բնակիչ կը հաշուուէր:

Իսկ այժմ Հայոց սեփական տուններու թիւը 170—175 եւ բնակչութիւնը հազիւ 1100 հոգի է: Մօտաւոր ապագայի մէջ յուսալի է որ թաղը բարգաւաճի քաղաքացիական տնտեսան կողմէ Թօփ-գարուի մէջ Սթատիստի շինութեան որոշում տրուած ըլլալով:

ԿՏԱԿԱՐԱՐՆԵՐ

Թօփ-գաբուի թաղը առաջուց ի վեր ունեցած է աղքատիկ բնակչութիւն մը, այս պատճառաւ եկեղեցւոյ մատակարարութիւնը միշտ պարտքի տակ մնացած եւ վարժարանը բարեկարգ վիճակ մը ունեցած չէ, հաստատ եկա-

Ճանիկ Ամիրայ Մնսի. Սիմօնեան

մուտներէ զրկուած ըլլալով: Թաղին կարօտութիւնը մեղմացնելու նպատակաւ, կտակագիրներով՝ բարերարներու կողմէ եղած են կարգ մը յատկացումներ եկեղեցւոյն եւ մանաւանդ վարժարանին բարգաւաճման համար՝ հետեւեալ կտակները:

Ա.— Կտակարար Պէգնեան (Գազազ) Յարութիւն եւ Ճանիկ Մհտսի. Սիմօնեան Ամիրաներ.

Հայ Ազգին մեծագոյն բարերար Պէգնեան Յարութիւն,
եկեղեցաշինութեան եւ մարդասիրական հիմնարկութեանց

Երջանկայեւասակ հոգեւոյս Յարութիւն Ամիրայ Պէգնեան

համբաւին համընթաց, հայ մանկտին իր եկեղեցւոյն ամ-
րապէս զօդելու առաջին ազդակը նկատելով վարժարան-

ները, իր սեփական ծախքով հիմնած եւ կամ արդէն գոյութիւն ունեցող վարժարաններու ծախքերուն օժանդակելու նպատակաւ, Ճանիկ ամիրայի գործակցութեամբ թողած են կտակեալ գումար մը որուն արտադրելիք տոկոսին բաժնեկից ընելով Թօք-գաբուի թաղն ալ, սահմանուած հետեւեալ կտակագրով.

«25000 զրշ. Քրիստոսազօր Յարութիւն Ամիրայն, 15000 զրշ. Գերայարգ Ճանիկ Ամիրայն Մհի. Սիմոնեան.

«Ապաքէն դպրատունքն խարէկիւմրիւկի Ս. Յովհան «Ոսկեբերան եկեղեցւոյն եւ Թօի-գաբուի, Քաղքցաց թաղի «ի սկզբանէ անտի չունելով բնաւ եկամուտ ինչ եւ իրատ «ի հոգալ զհարկաւոր ծախս իւրեանց, կային անխնամ եւ «անշուք եւ յաւուրս յայտոսիկ հանդերձեալ էին խափանել «գլխովին: Վրջ. աղքատ եւ չքաւոր մանկունք այսց թաղից «մնային տգէտ ընթերցման եւ գրոյ, եւ անտեղեակ հարկա- «ւոր աղօթից եւ գլխաւոր մասանց հաւատոյ, եւ ի տղայա- «կան տիող անտի դատարկ շրջելով ի փողոցս անարժան «վարութ. չար ընկերաց, ի մեծութեան իւրեանց լինէին «անկիրթ, ստահակ եւ վատթար, իմլաս անձանց իւրեանց «եւ ծնողաց, եւ յամօթս ի նախատինս համօրէն Ազգին:

«Ուստի Վսեմափառ եւ Գերամեծար իշխանապետք «Ազգիս՝ կամակար յօժարութեամբ յորդորեալք ի սիրոյ «մանկացելոյն վս. մեր Յսի. Տեառն մերոյ եւ Այ. ազգասէր «փութով յիւրեանց Ած. ապարգեւ արդեանց եղին ի միջի «գումար ինչ մայր գրամոյ, քառասուն հազար զրշ. որ ի «վերագոյնդ նշանակեալ եղեւ եւ զայն յանձն արարին առ «Մեծապատիւ Միւթէվէլի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն «Պալատու, զի քէսէին հինգ զրշ., չորս հարիւր զրշ. շահն «յամսոյ յամիս տացէ անխափան յարգելի Միւթէվէլիից «դպրատանցս այսոցիկ, հարիւր քսան եւ հինգ զրշ. Քառա- «կէօմրիւկիւ դպրատան, հարիւր յիսուն զրշ. Թօի-գաբուի «դպրատան եւ հարիւր քսան եւ հինգ զրշ. Քաղքցաց

«Թաղի դպրատան, նաեւ եթէ յետ ժամանակի արդիւնք
«Եկեղեցւոյ առաւելուցու եւ ոչ ունիցի պարտքս այսմ
«դրամոյ, յայնժամ մի եւս իշխեսցէ ըզդրամսն յետս դար-
«ծուցանել առ դպրատունն, այլ գնեսցէ նովաւ հաստա-
«տուն ախարէթս եւ զեկամուտսն որ ինոցանէ, վս. եկեղեց-
«ւոյն մշտնջենապէս տացէ որպէս զի ցորչափ կայ եւ մնայ
«Ս. Եկեղեցին ի հաստատութեան ընդ նմին եւ հաստատուն
«մնասցեն եւ դպրատունքս:

«Ապա թէ ոք այժմ եւ առ յապայն, եթէ եկեղեցական
«եւ եթէ աշխարհական, զսահմանադրութիւնս զայս ունիցէ
«պատճառաւ կամիցի խանգարել եւ աւրել եւ զդրամսն
«այլ ինչ պտս. ի գործածել կամ վատնել, այնպիսի մարդն
«յամենասուրբ Երրդ. էն նշովեալ եղիցի հոգւով եւ մարմնով,
«եւ մասն եւ բաժինը. յուդայի ժառանգեսցէ, անուն նորա
«ջնջեսցի իսպառ, եւ տուն եւ տեղի նորա մատնեսցի յա-
«նարգութիւն եւ ի թշուառութիւն, իսկ որ ջանայ այսս
«կանոնօք հաստատուն եւ անկորուստ պահել, զդրամսն եւ
«զդպրատունսն, այնպիսին յմասուրբ Երրորդութենէ օրհնեալ
«ելիցի հոգւով եւ մարմնով: Ապաքէն ըս. տանելոյ ժամա-
«նակիս եւ ըս. վիճակին յորում գտանիմք այսչափ ինչ կա-
«րացաք այժմ տնօրինել: Բայց յայտ է զի այս դպրատունք
«սովին արդեամբք ոչ կարին ըս. արժանւոյն կառավարել,
«այլ կարօտին այլուս նպաստից, կամ օգնութեանց, ապա
«նա՜ որ ոչ միայն անկորուստ պահեսցէ զմայր դրամսն այլ
«եւ ջատագով եւ ջանացող լինիցի եւ իդիպող ժամու յա-
«ւելուցու զդրամսն, ընդ սմին եւ զեկամուտսն դպրատանցս
«այսոցիկ, այնպիսւոյն յաւելուցու Քս. Ած. մեր զկեանս եւ
«զփառս տամբք եւ որդւովք բարգաւաճեալ ծաղկեսցէ եւ
«անունն նորա յիշեսցի յազգաց ազգս: Զօրինակ գրոյս
«չորեքին արարաք նոյն եւ նմ. ամենեւին, զի մին պահես-
«ցի յարկեղս Սբ. Սհան Ոսկերերան եկեղեցւոյ Քարակիւմ-
«արիւկի եւ մին Պալատու Սբ. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն,
«եւ մին առ յարգի միութեւիլին դպրատունն Քարակիւմ-

«ընկեր և միևն առ Սրբազան Պատրիարքին, որ ի գիւ-
 «տիւկին Պատրիարքարանին գրեցէ, եւ անպակաս հոգ
 «տարցէ հաստատութեան այսմ կանոնի եւ դպրատանցս
 «պայծառութեան, նոյնպէս գրեցէ ի գիւտիւկի աթոռա-
 «նիստ Ս. Եկեղեցւոյ Ածածնի., Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյն Սա-
 «մաթիոյ, Ս. Ստեփաննոս Եկեղեցւոյն Խաագիւղի. Ս. Լուսա-
 «ւորիչ Եկեղեցւոյն Քալաթիոյ, խնդրակատար Ս. Ածածին
 «Եկեղեցւոյն Ս. Խաչ եւ Ս. Կրպ. Եկեղեցեացն Իւսկիւտա-
 «րու, եւ զայս ազգօգուտ սահմանադրութիւն կամօք եւ
 «հանութեամբ Ազգային Ժողովոյ եւ հաւանութեամբ հոգե-
 «ւոր Հօր մերոյ Տ. Կրպ.ի Ամեն. եւ վեհափառ Պատրիարքի
 «հաստատեալ կնքեցաք յամին 1830 Յունիսի 1 ի Կոստանդ-
 «նուպոլիս ի Պատրիարքարանն Հայոց:

Ստորագրութիւնք

ՎԱՐԴԱՊԵՏՔ

Թաղէոս վրդ. Եփրեմ վրդ. Յովհաննէս վրդ. Առաքել
 վրդ. Յովհաննէս վրդ. Յարութիւն վրդ. Պօղոս վրդ. Յա-
 կոբ. վրդ. Գրիգոր վրդ. Յովակիմ վրդ. Անդրէաս վրդ. Պետ-
 րոս վրդ. Յովհաննէս վրդ.:

ՔԱՀԱՆԱՅՔ

Տէր Վարդան	Մայր Եկեղեցւոյ	Տէր Գէորգ Խաագիւղի
Տէր Արիս	»	Տէր Կարապետ »
Տէր Ստեփան	»	Տէր Գրիգոր »
Տէր Խաչատուր	»	Տէր Պաղտասար Պալաթի
Տէր Մովսէս	»	Տէր Յովհաննէս »
Տէր Յովակիմ	»	Տէր Նիկողոս Թօփ-գաբուի
Տէր Սարգիս	»	Տէր Մկրտիչ »
Տէր Սարգիս փոքր	»	Տէր Ստեփան Ս. Գէորգի
Տէր Գէորգ	»	Տէր Յովսէփ »
Տէր Մարտիրոս	»	Տէր Գրիգոր Ս. Երրորդթ.
Տէր Մանուէլ	Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ	

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆՔ

Պէզնեան Յարութիւն Ամիրայ	Խնդիր Փալագեան
Մհոսի. ճանի՛ց	» Յովհաննէս Յակոբեան
Մաքսուտ Սարիմեան	Մհոսի- Յարթն. Կէլկէլեան
Յակոբ Պօղոսեան	» Երամ
Միքայէլ Բիշմիշեան	» Խաչատուր
Յովհաննէս Խօրասանեան	Բարունակ

Այս կտակագրի տրամադրութեան համաձայն, Պալաթու Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ միւթեփեղին, իբրեւ կրտակակատար, մինչեւ 1861 Դեկտ. 31 թուականը ամսական 133 դրուշ եւ 10 փարայի հաշուով Թօփ-գաբուի սահմանուած քաժինը կանոնաւոր կերպով կը վճարէ: Սակայն այդ թուականէն վերջ պաշտօնի գլուխ եկող Պալաթու Թաղ. Խորհուրդները, դժուարութիւն յարուցանելով կը դադրեցնեն կտակաքաժիններու վճարումը: Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհուրդը ծանր պարտքի տակ. պարտապահանջներ կը նեղեն, ի գուր կը դիմէ Կեդր. Վարչութեան, Պալաթու Թաղ. Խորհրդը պարտադրելու խնդրանքով կտակագրի անթերի գործադրութեանը մատին: Այս վիճակը մինչեւ 1866 թուականը կը տեւէ, երբ պարտապահանջները Պատրիարքարանի դուռները ափ կ'առնեն եւ ադմկելով իրենց առնելիքը կ'ուզեն: Այն ատենն է որ Կեդր. Վարչութիւնը կ'սթափի եւ իր հեղինակութիւնը ի սպաս դնելով, Պալաթու Թաղ. Խորհուրդը կը պարտադրուի առ հաշիւ 2500 դրուշի վճարում մը ընել, որպէսզի պարտապահանջներու վճարուի: Մինչեւ 1870 թուականը եւ անկէ վերջն ալ Պալաթու Թաղ. Խորհուրդը դարձեալ չի յարգեր կտակարարներու կամքն ու ստանձնած յանձնառութիւնը: Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհուրդը իր վիճակը պարզելով արդար իրաւունքը կը պահանջէ Կեդր. Վարչութեան միջոցաւ: Պալաթու Թաղ. Խորհուրդները անտարբեր են եւ հեգնանքով կը նային Կեդրոնի հրահանգներուն: 1884 թուակա-

նին, Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհուրդը կ'սպառնայ դատարանի դիմել, եթէ Պատրիարքարանի Ժողովները անգոր կը գրտնուին կարգադրել, որուն իբր հետեւանք Տնտեսական Խորհուրդը իր ներկայութեան կը հրաւիրէ Պալատու, Թօփ-գաբուի եւ Գարակէօմրիւկի Թաղ. Խորհուրդներու դիւանները եւ լսելով թեր ու դէմ յայտնուած առարկութիւններն, Քաղ. Ժողովոյ կը ներկայացնէ հետեւեալ տեղեկագիրը.

Համար 363

11 Յուլիս 1884

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԶԳ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Բարեյիշատակ Պէղնեան Յարութիւն եւ ճանիկ ամիրաներն 'ի կենդանութեան իւրեանց 40,000 զըշ.ի գումար մը յանձնած են Պալատու Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ սնտուկին, կտակելով որ անոր ամսական 400 զըշ. տոկոսէն 266 ³/₄ը Գարակէօմրիւկի եւ Սալմաթօմրուկի եւ մնացեալ 133 ¹/₄ը Թօփ-գաբուի ազգային վարժարանաց վճարուին ամեն ամիս: Այլ սակայն Պալատու Թաղ. Խորհուրդն շուրջ 16 տարիէ ի վեր այդ տոկոսն անվճար թողած ըլլալով՝ Պատկառելի Ժողովդ նախորդ Տնտեսական Խորհրդոյ կրկին յայտագրաց վրայ իւր 302 համար պաշտօնագրով յանձնարարած էր Խորհրդոյս 'ի նկատ առնելով Պալատու Եկեղեցւոյ սնտուկին վիճակն՝ նոյն կտակին գործադրութեան համար պարտուպատշաճն 'ի գործ դնել օրինաւորութեան սահմանին մէջ:

Խորհուրդս Պատկառելի Ժողովոյդ յանձնարարութեան եւ Թօփ-գաբուի ու Գարակէօմրիւկի Թաղ. Խորհրդոց խնդրանաց վրայ խնդիրն 'ի նկատ առնելով հրաւիրեց Պալատու Թաղ. Խորհուրդն 'ի բացատրութիւն:

Պալատու Թաղ. Խորհուրդն 'ի պատասխան Գարակէօմրիւկի եւ Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհրդոց սպահանջման՝ յայտարարեց թէ իւր նախորդներն այդ դրամն առեր մասեր են, եւ իբրեւ դրամագլուխ պահած չ'են զայն, որպէս զի այժմ կարելի լիներ վճարել անոր տոկոսներն կտակընկալ հաստատութեանց, Գարակէօմրիւկի եւ Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհուրդք պատասխանեցին թէ, այդ կտակեալ դրամագլուխը քանի որ յանձնուեր է Պալատու Եկե-

ղեցւոյ սնտուկին, և անոր տոկոսները վճարուեր են բաւական տարիներ կտակընկալ հաստատութեանց, դրամագլուխը պահուած ըլլայ թէ ո՛չ, իրենց բացարձակ իրաւունքն է պահանջել և ստանալ անոր տոկոսներն Պալատու Եկեղեցիէն: Պալատու Թաղ. Խորհուրդը յարելով միանգամայն որ Եկեղեցւոյ սնտուկը հազիւ իւր անհրաժեշտ պէտքերն և վարժարանին ծախքերը կրնայ հոգալ, և թէ Սալմաթօմրուկի թաղը վերջերս Պալատու թաղէն բաժնուած և Գարակէօմրիւկի հետ միացած ըլլալուն պատճառաւ, խնդրեց աղատ կացուցանել զինքն սոյն ամսականին վճարման պարտականութենէն:

Տնտեսական Խորհուրդս երկուստէք տեղի գտած պահանջումներն և առարկութիւնները լսեց և նախորդ արձանագրութիւնները նկատողութեան առաւ. և.

Նկատելով որ Պալատու Սբ. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ սնտուկն ընդունած է նոյն կտակեալ 40 հազար դահեկանը,

Նկատելով որ անոր տոկոսները վճարած է կտակընկալ հաստատութեանց բաւական տարիներ, և Պալատու Եկեղեցւոյ հաշուեցոյցէն ակներև կերևի որ սնտուկը կորուսած չ'է իւր հաւասարակշռութիւնն, և թէ անցուկ և նեղ վիճակի մէջ ալ գտնուած լինի, ներելի չ'է անգործադրելի թողուլ այսպիսի բարեպաշտական և նուիրական կտակի մը գործադրութիւնն:

Նկատելով որ Սալմաթօմրուկի թաղը բաժնուած ըլլալով Պալատու թաղէն՝ անոր դպրոցը ազգային դպրոց ըլլալէ դադրած չ'է, և անոր մէջ կ'ուսանին աղքատ տղայք, որոշեց ազդարարել Պալատու Սբ. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհրդոյն, և պարտք դնել իւր և իւր յաջորդացը վրայ շարունակելու և վճարելու կտակեալ դրամին տոկոսներն, $\frac{1}{3}$ մասը Թօփօքարուի և $\frac{2}{3}$ մասը Գարակէօմրիւկի և Սալմաթօմրուկի ազգային վարժարանաց համար նոյն թաղերու Եկեղեցեաց սնտուկներուն:

Տնտեսական Խորհուրդս սոյն խնդիրն սկզբամբ այս կերպով որոշման յանգեցնելէ յետոյ պատշաճ դատեց մինչև ներկայ տարւոյ Բունիս վերջ գիղեալ և անվճար մնացած ամսականաց վճարման գործն յապագային թողուլ արդար կարգադրութիւն մ'ընելու համար, և անցաւ մի ուրիշ կարևոր պարագայի, որ վրիպած չ'էր Խորհրդոյս ուղադրութենէն, և կարժէր որ այն ալ իր որոշումն ընդունէր: Պալատու Թաղ. Խորհուրդն անարդար վճարում մ'ընելու դատապարտուած էր, այն է կանխաւ յանձնուած զումարի մը համար ամենէն բարձր, այսինքն տարին 0%

12 տոկոս վճարել շարունակ. զոր ներկայ Տնտեսական Խորհուրդս սկզբամբ մերժած է այդ տոկոսի քանակութիւնն, և պիտի ուղղէ նաև ասկէ առաջ եղած այդ քանակութեամբ բոլոր կտակներն՝ եթէ իրեն ներկայանան, և այսօր եթէ Պալատու Թաղ Խորհուրդը կտակեալ դրամագլուխը բերէ յանձնէ Ալգին, ո՞ւսկից կարելի պիտի լինի ապահով և շարունակաբար նոյնքան տոկոս արտադրելու տեղ մը գտնել և յանձնել, վասն զի 40 հազար զրշ.ին համար կանխաւ սահմանուած տոկոսն թէպէտև նոյն ժամանակին ամենէն աժան, և սակայն ժամանակիս ամենէն սուղ տոկոսն է, ուստի Խորհուրդս որոշեց որ Պալատու Թաղ. Խորհուրդը նոյն կտակեալ դրամին տոկոսը փոխանակ 0/0 12ի, թէև ըստ օրինի հարկ էր 0/0 6 կամ 7 յատկացնել, բայց ՚ի վաղուց հաստատեալ կտակ մը լինելուն վճարէ այսուհետև 0/0 9 տոկոս, այսինքն 200 զրշ. Գարակէօմրիւկի և 100 զրշ. Թօփ-գաբուի 1884 Յուլիս 1 էն սկսեալ:

Այս է ահաւասիկ սոյն խնդրոյն վրայօք Խորհրդոյս որոշումն զոր ներկայիւս կենթարկեմք Պատկառելի Ժողովոյդ հաւանութեանն և հաստատութեանը:

՚ի Իմաց Տնես. Խորհրդոյ
Նոյն

9 Հոկտ. 1884
՚ի Պատրիարքարան

Տնես. Խորհրդոյ
Իււանդապիր
Յ. ԹՈՒՂԼԱՃԵԱՆ

Տնտեսական Խորհրդոյ այս տեղեկագիրը թէեւ աննպատակ որոշումի մը կը յանգի ի վնաս Թօփ-գաբուի եւ Գարակէօմրիւկի Թաղ. Խորհուրդներու, տոկոսի սակը 0/0 12է 0/0 9 զեղջուկուն պատճառաւ ևւ ասոնք Քաղ. Ժողովոյ եւ Տնտեսական Խորհրդոյ մօտ իրենց ղիմումները կրկնելով կտակագրին անթերի գործադրութիւնը կը պահանջեն: Քաղ. Ժողով ևւ Տնտեսական Խորհուրդ, պաշտօնագրերով Պալատու Թաղ. Խորհուրդը կը հրահանգեն վճարել կտակաբաժիններն, բայց ան միշտ անտարբեր է, Ազգային վերին իշխանութեան հեղինակութիւնն իսկ ոտնակոխ ընելով: Պատրիարքարանը սրտնեղած Պալատու Թաղ. Խորհրդոյ բռնած յամառ ընթացքէն, հետեւեալ պաշտօնագիրը կ'ուղղէ Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհրդոյ.

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Թ. 897

Կ. Պոլիս, 15 Յուլիս 1885

Մեծապատիւ Ասեմապետ Էֆէնտի

Թաղական Խորհրդոյ Թօփ-գաբուի,

Պատուարժան Խորհրդոյդ խնդիրն՝ Պաշտօն եկեղեցւոյ
սեպհական կառուածներէն միով Պեզնեան բարեյիշատակ Ամի-
րայի կեանքին գործադրութիւնն ապահովելու մասին, Տնե-
սական Խորհուրդն ուշադրութեան տոնելով՝ եւ նկատելով որ
Ազգային Վարչութեան Քաղաքական Ժողովն արդէն հրա-
հանգած է զԽորհուրդս ի գործ դնել Ձեր առաջարկած եղա-
նակն, արժան համարեց ծանուցանել Ձեզ. թէ կրնայք օրի-
նական միջոցներու դիմել. քանի որ Պաշտօն Թաղ. Խոր-
հուրդն քաջորովին անսարքեր կը մնայ իւր նշխրական պար-
տօնը գործադրման մասին:

Կնիք

Մնամք Յարգանքով

Ի Դիմաց Տնտեսական Խորհրդոյ

Ասեմադպիր

Վ. Ասեմապետի

Մ. ԶՕՊԱՆԵԱՆ

Խ. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

Սոյն պաշտօնագրին վրայ, Պաշտօն Թաղ. Խորհուրդը
կտակագիրը քննելու համար թաղեցիներէ մասնախումբ մը
կազմած ըլլալը կը յայտնէ եւ օրինական միջոցներու դիմելու
յետաձգումը կը պահանջէ. այս պարագան Տնտես. Խորհուրդը
իր 936 համար եւ 25 յուլիս 1885 թուակիր պաշտօնագրով
Թօփ-գաբուի Թաղ. Խորհրդոյ կը տեղեկագրէ յանձնարա-
րելով քիչ մը ժամանակ յետաձգել ամէն ձեռնարկ:

Պալաթու թաղ, Խորհուրդը, ըստ իր սովորութեան, դարձեալ անհետեւանք թողելու համար կտակի գործադրութիւնը, կտակագրին վարչ. կողմէ վերաքննու թիւնը կը պահանջէ առ այդ Խառն ժողովոյ որոշմամբ վերաքննիչ Յանձնաժողով մը կը կազմուի 1886 թուականին եւ այս Յանձնաժողովը հետեւեալ ընդարձակ եւ պատճառաբանեալ տեղեկագիրը կը ներկայացնէ Խառն ժողովոյ:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՅՐ

Նախագահ Պատկառելի Խառն ժողովոյ

Բարեյիշատակ Պէզճեան Յարութիւն եւ ճանիկ ամիրա-
ներու կողմէ կատկաւ մը Պալատու Եկեղեցւոյ սնտուկին
յանձնուած 40000 դահեկանի խնդիրն վերաքննելու եւ տե-
ղեկագիր մը մատուցանելու պաշտօնով Պատկառելի ժողո-
վոյդ կողմէ կարգուած Յանձնաժողովն՝ Պատրիարքական 121
համարու պաշտօնական հրաւիրանաց համեմատ անմիջապէս
իւր առաջին նիստը կազմելով թէեւ ձեռնարկեց ի պաշտօն,
տակայն Պալատու թաղ. Խորհրդոյ հրաժարման պատճառաւ
պարտաւորեցաւ ժամանակի մը համար դադրեցնել իւր նիս-
տերն, եւ թաղ. Խորհրդոյ վերակազմութենէն յետոյ յ'3 Սեպ-
տեմբերի ներկայ տարւոյ վերապին ձեռք առնելով իրեն յանձ-
նարարեալ գործն, եւ նախապէս իմաստասիրելով խնդիրն
անոր վերաբերեալ թղթածրարէն եւ Պատրիարքարանի ար-
ձանագրութենէն, վերահասու եղաւ որ, Բարեյիշատակ Ամի-
րայից կողմէ յիշեալ դամարը Պալատու Եկեղեցւոյ սնտուկին
յանձնուելէ, եւ շուրջ 38 տարիներ շարունակաբար 1 0/0 հաշ-
ուով անոր տոկոսն Գարակէօմբիւ կի, Սալմաթօմբուկի եւ Թօփ-
Գարուի կտակընկալ երից վարժարանաց հոգարարձութեանց
անընդհատ վճարուելէ զկնի՝ Պալատու թաղ. Խորհուրդն 1866
թուականին կը դադրեցնէ կտակեալ ամսականաց հասու-
ցումն առ կտակընկալ հաստատութիւնն, ճիշդ այն միջոցին,

երբ Պատրիարքարանի որոշմամբ Սալմաթօմրուկ կը բաժնուի Պալատու Թաղէն և Գարակէօմրիւկի հետ կը միանայ, և այս բաժանումն առիթ համարելով՝ Թէ գրաւորապէս և Թէ բանիւ, ի նիստ ԻԴ․րդ Խառն Ժողովոյ, կը յայտարարէ որ, Եկեղեցւոյ սնտուկը ժամանակ չունի, և որովհետեւ Սալմաթօմրուք յանձնուեցաւ Գարակէօմրիւկի, ուստի այս վերջինը պէտք է որ վճարէ այդ պարտքն ալ, և կամ Բերայէն և Նոր գիւղէն առնելիքներ ունի, զանձուելով արուի պահաջատէր մարմնոյ, և իւր այս խնդիրն ընդունիլ տալու յուսով չի շարունակէր կտակեալ ամսականներն, որով տեղի կուտայ կտակընկալ հաստատութեանց բողոքանայը, և ապա 25 ոսկւոյ գումար մը միայն Թօփ Գաբուլի վճարելով՝ Թէև կը ջանայ և խնդիր կընէ որ այս վճարումը վերջինը համարուի և ազատ թողուի այդ կտակային վճարումէն, սակայն ժամանակի Խառն Ժողովն այս մասին բացարձակ որոշում մը չ'արձակեր և կտակընկալ Հաստատութիւնք չ'են գաղրիւր բողոքելէ, իսկ Պալատու Թաղ․ Խորհուրդն ամսականաց շարունակութեան մասին ստէպ յանձնարարութիւն ընդունելէ և կտակընկալ Հաստատութեանց ձեռքը գտնուած սերկին՝ որ ամիս առ ամիս շարունակաբար եղած վճարմանց մասնահաշիւը կը պարտնակէ շղթայաբար և կնքեալ է Պալատու Թաղ․ Խորհրդոյ կողմէ, տեսնելէ յետոյ, չուզելով դարձեալ իւր պարտաւորութիւնն ի գործ դնել և գոհացնել կտակընկալ հաստատութիւններն, վերջապէս պաշտօնական քննութեան մը հարկներեան կուգայ և այս քննութիւնն սկիզբ կառնու 1880 թուականին և կը տեւէ մինչև ներկայ թուականն, Պալատու Թաղ․ Խորհրդոյ՝ յաջորդաբար կատարուած քննութեանց առջև յարուցած դանազան առարկութեանց և դիտողութեանց պատճառաւ, զորս կարեւոր կը համարի Յանձնաժողովս ըստ կարի ամփոփ եղանակաւ նշանակել աստանօր:

Նախ, անաջին անգամ, այն է 1880—81 թուականին Պալատու Թաղ․ Խորհուրդը կատարուած քննութեան վերահասու լինելով՝ երբ կը ջանայ այդ կտակէն ազատ մնալ,

գլխավորապէս ապաւինելով խառն ժողովոյ 1866ի նշանակեալ որոշման, և երբ նոյն իսկ խառն ժողովոյ արձանագրութենէն կ'ստուգուի որ այդպիսի որոշում մը չիկայ, յայնժամ կտակին պայմանները կը ժխտէ, որոյ վրայ կատարուած երրորդ տեսական քննութեան մ'առթիւ Պալատու Եկեղեցւոյ տուժարներէն միոյն մէջ կը տեսնուի արձանագրուած հետեւեալը.

«**Հ զշ . չ օ զճէ Վ Վ** Թօփ Գաբուի և Գարակէօմ-
«**րիւկի** դպրատանց վասն իտարէի ամսէն ամիս **չ . . զշ .** նոյն
«**դպրատանց** միւթէվէլլի եղողներուն տալու պայմանաւ Քս.
«**աղօր** Յարութիւն Ամիրային և Ճանիկ աղային կտակ արած
«**ըստակնէ** քի Ս . Եկեղեցնա սնտուկը տրվեցաւ որքան **չ . .**
«**զշ .** ամսական զիքը եղեր է իսէ վերոյիշեալ ամիրայից բա-
«**յովն** **չ Ղ** տարւոյս ճմզ . Նէն **օ . . զշ .** պիտի տրվի և Թօփ-
«**գաբուի** Դպրատունը մէճլիսի մարիֆէթով Սիւնկիւհանէին
«**իտարէ** լինելու իհալէ եղեր է և այս վէջնով **չ Վ զգ . Վ** էն
«**ինէ** մէճլիսի էմրով սոյն **օ . . զշն .** տրվելու ամսականին
«**Վ Ղ Ղ** ւը խարակէօմրիւկի և Սալմաթօմրուկի դպրատուննե-
«**րուն** և **Վ Վ Վ** ւը վարը զիքը ըլլալով երկու խալէմ տրուած
«**Վ Ղ Ղ . . զշ .** առնելիքնուս մահսուպ ըլլալը խարար տրուեր է :»

$$\left. \begin{array}{l} \text{օ} \\ \text{Վ Ղ Ղ . .} \end{array} \right\} \text{Թէսլիմաթ}$$

Քիչ մը վարը

«**չ Վ** բճպ **Վ** էն մինչի զճէ **Վ** ամսական **Վ . .** տական և զճէի
«**Վ** էն մինչի հատուցուելուն ամսէ ամիս **Վ Վ Վ** և **զշ .** առնելի-
«**քին** մահսուպ ըլլալը խարար տրվելով :»

և ապա իստորև

«**Ս .** Պատրիարքի և յարգի ամիրայից էմրովն Սալմաթօմրուկի
«**նորաշէն** Դպրատունն խարզէն տրուած երկու խալէմ ստակն
«**ի** ներքոյ պէյան է, և յիշեալ ստակին մուխապիյ նոյն
«**դպրատունն** Ս . Եկեղեցւոյն ըլլալու շարթով վրանիս եղեր է :»

$$\left. \begin{array}{l} \text{օ} \\ \text{Վ Ղ Ղ . .} \end{array} \right\} \text{Վ Ղ Ղ . . } \gg$$

Բ. ըստ այսմ՝ կտակին գոյութիւնը ծանօթացնող արձանագրութիւն մը երեւան դալէն յետոյ՝ Պալատու Թաղ. Խորհուրդն 1882 մայիս 12 թուականու գրութեամբ մը կ'առարկէ թէ, Պէդճեան ամիրայ շատ կտակներ ունի, որ կը մնան ցայսօր, և հետեւապէս յիշեալ կտակին օրինակն ալ անհրաժեշտ է որ գտնուի, ապա թէ ոչ անկանոն և իւր ժամանակի վարչութեանէն չվաւերացած երկտողիկ մը անբաւական է 1866ի Խառն Ժողովոյ որոշումն հերքելու և թէ կտակ մը եթէ կայ, և երբ այդպիսի կտակագիր մը ցոյց արուի իրեն, պատրաստ է ըստ որոշման և հրահանգաց Ազգային վարչութեան ընթանալ: Իսկ Թօփղափուի և Գարակէօմրիւի Թաղական Խորհրդոց ձեռքը գտնուած սերկիներն ևս անբաւական համարելով այդ որոշումն հերքելու, կը յայտարարէ թէ, անոր մէջ նշանակեալ ամուսնականներն կրնան նալատ մը լինիլ, ինչպէս որ ժամանակին եկեղեցին շատ մը այսպիսի նալատներ ըրած է ուրիշ հաստատութեանց ալ:

Գ. Սոյն կրկին առարկութեանց վրայ կը շարունակուի քննութիւնն, և Թաղ. Խորհրդոյ Դիւանն՝ երեւան բերուած ապացոյցներուն վերահասու լինելով, ուր ուրեմն կը յայտարարէ որ, կտակն գոյութիւն ունի, թէ դրամը իրենց նախորդները ատեր մօխեր են, ուրկէ անեն և օրու տան և վերջապէս կը յօժարի միայն Թօփ գարուի ամիս ամսոյ 200 ական դշ. տալ և գրաւորապէս կը պահանջուի այս խոստումն և Թաղ. Խորհրդոյ Դիւանը մեծամասնութեամբ այդ պահանջումն կը խոստանայ գործադրել, սակայն 1884 Նոյեմբեր 13 թուականու գրութեամբ մը նոյն Դիւանը բոլորովին տարբեր պատասխան մը կուտայ, բնելով, ոչ միայն չի կրնար ընդունիլ այդ պահանջման գործադրութիւնն, այլ պաշտօնէքաշուած ըլլալով՝ հարկ է իւր յաջորդին ներկայել զայդ առաջարկ:

Դ. Թաղ. Խորհուրդն իւր բերանացի խոստման գործադրութեան մասին ընդունած հրաւիրանաց ի պատասխան 1885

Թուականին գրաւորապէս կը յայտնէ թէ, իրեն անձանօթ սոյն կառակային խնդիրն մանրամասնաբար քննելու և որոշ գաղափար մ'ստանալով ըստ այնմ գործելու համար թաղային խառն Յանձնախումբ մը կազմած է, և կը խնդրէ յետաձգել Քաղաք. Ժողովոյ մէկ որոշման գործադրութիւնն, նոյն եկեղեցւոյ կալուածներէն մին կառակին գործադրութեան յառաւելացընելու մասին, և 1885 Դեկտեմբեր 8 թուականաւ տեղեկագրով մը կը յայտնէ թէ, թաղային մասնախումբը առանց օրինաւոր կառակագրի մը, միմիայն սու մարի մը մէջէն, որ վաւերականութենէ, զուրկ կը գտնուի, վերահասու եղած է որ ամիրայից կամեցողութեամբ և Աղղային իշխանութեան վաւերացմամբ Թօփ գաբուն զրկուած է այդ կառակէն, անոր մասակարարութիւնն Ախնէխահանէի յաճնուելով, և թէ մամուռակի Թաղ. Խորհուրդները սխալ քայլ առած են՝ մինչև 1866 թուական տմսականաց վճարումը չարունակելով, և այս անգամ կ'եզրակացնէ թէ, առանց կառակագրի և վաւերականութենէ զուրկ սու մարի մը յենելով չի կրնար ճանչնալ այսպիսի պարտք մը:

Եւ վերջին քննութեան մ'ի պատասխան՝ 1886 փետրվար 25 թուականին թէ, գրաւորապէս և թէ, բանիս կը յայտնէ, թէ, որիչ արձանագրութիւն մը կամ կառակագիր մը եթէ հաղորդուի իրեն և եթէ եկեղեցւոյ վերջիշեալ սումարն հիմ քանուի, լաւ սերտած և համոզուած է որ յիշեալ կառակն իրեն համար գոյութիւն չ'ունի, և նոյն տարւոյ Մարտ 11 թուականաւ գրութեամբ, կատարուած քննութեանց համեմատ կառակին գործադրութեան մասին Քաղաքական Ժողովոյ արձակած նշանակեալ որոշումն խաբառ անընդունելի գտնելով և խորնդիրն՝ իրրե կառակային, Խառն Ժողովոյ պատկանեալ համարելով՝ անոր որոշման հարկը, առ նա դիմելու և վերջնական անօրէնութիւնն ի նմանէ խնդրելու պատրաստակամութիւնը կը ծանուցանէ:

Այսպէս Պալատու Թաղ. Խորհուրդն մերթ յենելով անոյ

որոշման մը՝ որպէս թէ 1866ի Սառն Ժողովէն բղխած լինի, մերթ կտակն անգոյ համարելով, մերթ Թօփ գարուն անմասն համարելով այդ կտակէն, Եկեղեցւոյ մէկ արձանագրութեան համեմատ, զոր ստէպ վաւերականութենէ հետի համարած է, մերթ կտակին գոյութիւնն ընդունելով և նկատելով վերջապէս որ Պատկառելի Քաղաքական Ժողովն որոշած է կտակը գործադրելու համար ազգու միջոցներ ձեռք առնուլ, վերաքննութեան կը դիմէ:

Հետեւապէս Յանձնաժողովս կտակընկալ Թաղ. Խորհրդոյ Դիւաններուն և Պալատու Թաղ. Խորհրդոյ խմբովին ներկայութեանը ուշադրութեան կ'առնու խնդիրն, և բացատրելով որ,

Ա. Ակնարկեալ 1866ի Սառն Ժողովոյ որոշումն բոլորովին տարբեր կերպով ըմբռնուած է, վասն զի նոյն ժամանակի Սառն Ժողովն յանձնարարած է իրեն 25 ոսկի վճարել Թօփ գարույի Եկեղեցւոյ սնտուկին՝ ի հաշիւ կտակեալ ամսականաց և միանգամայն շարունակել այդ ամսականներն, և թէ և յատճապոյն չէ ուղած այս վճարքն ընել, առարկելով որ, ըստ որում Սալմաթօմրուկ իրմէ առնուելով Գարակէօմրիւկի յանձնուած է, արժան է որ այս վերջինը վճարել Թօփ գարույի կտակային բաժինն, սակայն այս առարկութիւնն ո՛չ միայն կը մերժուի Գարակէօմրիւկի կողմէ և բացարձակ որոշում մը չընդունիր, այլ և կ'սկսի Պալատու Թաղ. Խորհուրդը գործադրել կտակն և կը վճարէ յանձնարարեալ 25 ոսկին առ Թաղական սնտուկն Թօփ գարուի, հետեւապէս ընդհակառակը նուիրադործուած է կտակն և շարունակութեան մէջ դրուած կտակեալ ամսականներն:

Բ. Այն արձանագրութիւնն որ Պալատու Թաղ. Խորհուրդն ի հարկին վաւերական համարել ուղած, բայց շատ անգամներ անկանոն՝ անվաւեր և անգոր հոչակած է, և այս և ընդ նմին Թօփ գարուի Թաղ. Խորհրդոյ ձեռքը գտնուած սէրկին անբաւական համարած է կտակին գոյութիւնն հաստատ-

տելու և ջրելու խառն ժողովոյ 1866 որոշումն, թողլով որ բաւական են կտակին գոյութիւնն հաստատելու, այլև նոյն իսկ և կտակագրով կը վճռուի թէ, բարեյիշատակ ամիրայք 40,000 դշ.ը յանձնած են, ամսէ ամիս 133 $\frac{1}{4}$ ական դշ. երեք վարժարանաց տալու պայմանաւ, և թէ կտակն յետ մահու կտակարարաց աւելի հաստատուն լինելով՝ խառն ժողովէ եթէ երբէք Թաղ. Խորհրդոյ լսած կամ ըմբռնած այդ որոշումն ընէր, կտակագիրը միշտ կը պահէ իւր զօրութիւնն, ուստի կ'ընթեռնուի կտակագիրն, (որոյ օրինակը կցորդեալ է) և կը հրաւիրէ Պալատու Թաղ. Խորհուրդն պաշտպանել իւր խնդրած վերաքննութեան դատը:

Պալատու Թաղ. Խորհուրդն վերջնականապէս կընդունի կտակին գոյութիւնն, յայտարարելով սակայն թէ, իրենց հաշիւը Գարակէօմրիւկի և Սալմաթօմրուկի հետ է և ո՛չ Թօփ-գարուի, այս վերջինը Եկեղեցւոյ արձանագրութեան համեմատ Սիւնկիւհանէին յանձնուած լինելուն, և Թօփ-գարու իրաւունք չ'ունի կտակընկալ հանդիսանալու, և թէ վերջապէս յիշեալ արձանագրութիւնն իրենց համար վաւերական է և ուրիշ որ և է բռնիք կամ փառս մը չ'ունին:

Յանձնաժողովս նկատելով որ կտակին գոյութեան մասին այլևս խնդիր չէ մնացած, նկատողութեան առաւ Պալատու Թաղ. Խորհրդոյ վերջին առարկութիւնն, և տեսնելով որ, մինչև կտակարարաց մահուան թուականը և անկէ ալ յետոյ բնաւին զայդ հաստատող որոշում կամ պաշտօնական արձանագրութիւն մը չիկայ, թէ մինչև 1866, այսինքն վերջիշեալ արձանագրութեան թուականէն յետոյ 38 տարի չարունակուած է վճարել Թօփ գարուի դպրատան բաժինն ևս, և դադրած է այդ վճարումը ճիշդ Գարակէօմրիւկի ընդ Սալմաթօմրուկի միացման թուականին, թէ յիշեալ արձանագրութիւնն որքան հետի վաւերականութենէ, այնքան Թաղ. Խորհրդոյ նպաստաւոր հետեւութիւն մը չ'ունի և ոչ իսկ կարեւորութիւն ՚ի մասին Թօփ-գարուի, վասն զի նոյն արձա-

նագրութեան անմիջապէս ՚ի ստորեւ տեսնուած մասերէն զխորին է. հետեւցնել որ, Պալատու Եկեղեցւոյ սնառակէն Սալմաթօմբուկի վարժարանին շինութեան համար երկու անգամու մէջ վճարեալ 16800 զշ.ին հասուցման սահմանուած է թէ, (այսինքն ցհասուցուան յիշեալ դամարին) Թօփ-գարուի վարժարանին կտակեալ բաժինն, սակայն ի վերջէ Ս. Պատրիարքի և Ամիրայից հմրովն այս ալ ջնջուած է, 16800 զշ.ին փոխարէն Սալմաթօմբուկի նորաշէն վարժարանը Պալատու տալ որոշուելով, և այս պարտուց հաշիւը փակուած է թեւշխմարով մը, և ասոր տարակոյս չիկայ, վասն զի Պալատու Թաղ. Խորհրդոյ կնքովն հաստատեալ է և կտակընկալաց ձեռքը դանուած սերկին մինչև 1866 թուական շարունակեալ ամսականաց արձանագրութիւնը կը պարտնակէ։ Ուստի Յանձնաժողովս այս կէտերը Պալատու Թաղ. Խորհրդոյ նկատառմանը յանձնելով՝ հրաւիրեց զանի ներկայացուցնել, և թէ ուրիշ փաստ մը ունի։

Պալատու Թաղ. Խորհուրդը պատասխանեց թէ, ուրիշ փաստ մը չունի, և երբ կը բացատրուի որ արձանագրութեան ի ստորեւ եղած մասը կը ջնջէ Սիւնկիւհանէի խնդիրն, չկրնար այնպէս ըմբռնել, և այդ արձանագրութեան իւր յարակից մասերուն հետ ունեցած անհամաձայնութիւնն արդիւնք կը համարի ժամանակի մարդոց անհամաթեան, և թէ իրեն համար միշտ վաւերական է արձանագրութեան տուջին մասը։

Արդ, Յանձնաժողովս կտակին երեան գալէն յետոյ Թաղ. Խորհրդոյ յարուցած վերջին առարկութեանց վրայ՝

Նկատելով որ չ'է ներկի արձանագրութեան մը մէկ մասն ընդունիլ և մէկ մասն չ'ընդունիլ, իրր արդիւնք անհամաթեան,

Նկատելով որ Պալատու Թաղ. Խորհրդոյ ներկայացուցած արձանագրութեան արամադրած Սիւնկիւհանէի խնդիրն դորձագրութիւն առած չէ, և Պալատու Եկեղեցւոյ սնառակին 2 խալէփ կատարած վճարմանքն Սալմաթօմբուկի վարժարանին

յանձմամբ փոխարինուած է, և եթէ երբէք այդ արձանա-
դրութիւնն ճիշդ լինի, քանի որ բարեյիշատակ ամիրայից
վերադրուած այդ որոշումն չկայ նշանակեալ ոչ ի ստորե
կտակագրի և ոչ պաշտօնական արձանագրութեանց մէջ, վա-
ւերական չկրնար համարուիլ,

Նկատելով որ 30—40 տարույ ժամանակամիջոցի մէջ
եկող դայող, և նոյն իսկ կտակին ժամանակակից թաղ.
Սորհուրդներն կամ մի թէվէլլիներն համոզուած լինելով՝ որ
այդ արձանագրութիւնն անհիմն է և կարեորութենէ հեռի,
բնաւին խղճի հակառակ վարուած չեն և անընդհատ վճարած
են կտակեալ ամուսկաններն, իսկ անոնց յաջորդող թաղ.
Սորհուրդներն, յորոց կր տեսնուին այնպիսիներ, որ դեռ
կենդանի են և կանդամակցին շարունակաբար 1866 էն յե-
տոյ բնաբուող թաղ. Սորհրդոց և կր գտնուին իսկ արդի
թաղ. Սորհրդոց մէջ, և ատարկեալ արձանագրութիւնն ի ձե-
ռին ունենալով և յաւ սերտած լինելով զայն՝ դրաւորապէս
երբ կր խոտտովանին որ կտակընկայներէն մին է նաեւ թօփ
զարտ և ամիս ամսոյ մինչև իսկ 200 դշ. ամուսկան մը տալ
կր յօժարին և այն իսկ միմիայն թօփ գափուի, բայց աստի
յատենի 1866 ի Սառն ժողովոյ կր յայտարարեն որ թօփ գա-
րուի իրաւունքն արժան է ծանրացնել Գարակէօմրիւ կի վրայ.

Նկատելով որ այն թաղ. Սորհուրդն որ մասնախմբեալ
միջոցաւ քննութիւններ ալ կատարելէ և դրաւորապէս խոտ-
տովանելէ յետոյ թէ, այդ արձանագրութիւնն անկանոն և
անփափաք է և հետեւապէս չէ կարելի կտակին գոյութիւնն
հիմնել անոր վրայ և երբ կտակն երեւան գայ և երբ տեսնէ
զայն, այն տան միայն կր հնազանդի վարչութեան հրա-
հանգաց, բայց կտակն տեսնելէ յետոյ՝ երբ անկանոն և ան-
վաւեր համարած արձանագրութիւնն ամենայն ինչ համարե-
լով՝ նովա կուզէ զերծ համարիլ զինքն առ թօփ գափուի
վարժարանն ունեցած անխուսափելի պարտաւորութենէն,
աւելորդ է հետեցնել թէ, Պալատու թաղ. Սորհուրդն չունի

որ և է փաստ կտակին գործադրութենէն խուսափելու .

Նկատելով որ կտակընկալ հաստատութեանց ձևոքը գտնուած սերկիներն ալ հետի չեն վաւերականութենէ, և անոնց համեմատ ինչպէս կտակէն յետոյ 38 տարիներ շարունակ, նոյնպէս այժմ և յաւիտեան կտակընկալ են թօփ գափուի, Գարակէօմբիւկի և Սայմաթօմբուկի վարժարանները, և մեծ ու քաւական ապացոյց մ'են հաստատող թէ, առարկեալ արձանագրութիւնն ոչ ի սկզբան և ոչ ի վերջէ զօրութիւն մը չէ ունեցած, և Պալատու Թաղ . Խորհուրդն լաւ համոզուած ըլլալով ասոր՝ երբեմն նպատախ հանդամանք մը տալ ուղած է վճարեալ ամուսկանաց և երբեմն այդ վճարմունք նախորդաց անդիտութեանն արդիւնք համարած ,

Հետեապէս համոզում կը գոյացնէ որ, Պալատու Եկեղեցին տնի նաեւ հաշիւ թօփ գափուի հետ, և անժխտելի պարտաւորութիւնն է քարեյիշատակ ամիրայից կամաց գործադրութեան նախանձախնդիր լինիլ :

Արդ՝ Յանձնաժողովս այսպէս իւր պաշտօնն խղճի մտօք աւարտելէ յետոյ՝ պատիւ ունի իւր կատարած յննութեան արդիւնքն յայտադրել ներկայիս Պատկառելի Խառն Ժողովոյդ, եզրակացնելով որ, յիշեալ կտակն խնդրոյ ներքեւ չէ բնութիւն և Պալատու Թաղ . Խորհուրդն զայն անգործադրելի թողելու պատճառ մը չէ ունեցած, և բանաւոր կը գտնէ գործադրել տալ զայն Տնտեսական Խորհրդոյ 363 համարաւ և 1884 Յուլիս 11 թուականաւ գրութեան համեմատ, որու հաւանութիւն բնծայած է արդէն Պատկ . Քաղաքական Ժողովն Կեդր . Վարչութեան, և հետեապէս բնոյ յայտադրոյս մատուցանելով Ձեր Բարձր Արքայնութեան Յանձնաժողովոյս յանձնարարեալ խնդրոյն թղթածրարն ,

28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1886

՝ի Պորքրնի . Հայոց

Ի Կ . ՊՈԼԻՍ

համամիտ յաւերուածին

Գ . ԲԵԳԻՆ . ՎՐԻ . ԹԱԹԵՐԵԱՆ

Մնամք Ձեր Բարձր Արքայնութեան

Ամենախոնարհ որդիք

և Քննիչ Յանձնաժողովոյ

Նախագահ

ԳԻՈՐԹ ՆՎ . ՏՐԻՍՏՖԷԱՆ

Քանի որ կտակն երեան ե-
կած է այսօր, Տետեա. Խոր-
հրդոյ յիշեալ տեղեկագրին
զօրութիւնը կորսուած է, ե.
կտակն կէտ առ կէտ գոր-
ծադրելու նպատակաւ կստու-
րագրեմ

Խ. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

Համամիտ տեղեկագրիս իբր
օժանդակ անդամ կ'ստու-
րագրեմ

Ել. Տետեա
Մ. ԶՕՊԱՆԵԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄՆ ԽՍՌՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

23 ՄԱՐՏ 1887

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Խառն Ժողովն ըն-
ունելով Քանիչ Յանձնաժողովոյն առն Տեղեկա-
գրոյն եզրակացութիւնն որոշեց յանձնարարել Տետեա.
Խորհրդոյն որ Եղեմից Տեսչութեան հետ աշխատի
առն կտակի գործադրութեան դեմ եղած դժուարու-
թիւններն լսունաշու եւ գործադրութիւնը դիւրացնե-
լու:

(Արձանագրեալ ի տմարի ի թիւ 3723)

25 ՄԱՐՏ 1887

Յ. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Վերաքննիչ Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրը Խառն Ժո-
ղովոյ կողմէ հաստատուելէ վերջ, Պալատու Թաղ. Խորհուրդը
ազդուապէս կը հրահանգուի կտակարածիները անպայման
վճարել: Պալատու Թաղ. Խորհուրդը սակայն միշտ ան-
տարբեր եւ կտակակատարի հանգամանքով իր ստանձնած
յանձնառութիւնը չի գործադրեր: Եօթը տարի եւս կը տե-

ւէ՛ այս անորոշ վիճակը եւ փոխանակուած պաշտօնագրերու իբր հետեւանք, Պալատի թաղ. Խորհուրդը 1893 փետր. 1 թուականէն սկսեալ կը սկսի Թօփ-գաբուի կտակաբաժինները վճարել, ամսական 133 դրշ. 10 փրյ.ի հաշւով: Թօփ-գաբուի թաղ. Խորհուրդը վեց ամիս հազիւ կը ստանայ կտակաբաժինները եւ Պալատ. դարձեալ կը դադրեցնէ իր վճարումները եւ տաղտուկ պատճառող կտակային խընդիրը դարձեալ Վարչութեան սեղանին վրայ կը դրուի եւ վերջապէս քառասունութ տարի տեւող կսակաւարտք, 30 Սեպտ. 1909 թուականին վերջնական լուծումը կը ստանայ հետեւեալ կերպով.

Ա. մինչեւ 1907 Դեկտ.ի վերջ յետեւեալ կտակաբաժիններու հաշուէն 80 ոսկի (հնչուն) միանուագ վճարել եւ կը վճարուի. Բ. 1909 Յունիս 1 է սկսեալ տոկոսի սակը 0/0 4 հաշւով, ամէն ամիս յիսունական դրշ. վճարել: Այդ թուականէն մինչեւ այսօր, Պալատի թաղ. Խորհուրդները կանոնաւոր կերպով կը վճարեն Թօփ-գաբուի կտակաբաժինները որոնք կ'արձանագրուին փոխանակուած տետրակներու մէջ: Հոս կ'արժէ յիշատակել որ, 1908 տարւոյ մէջ կայացած համաձայնութիւնը, Պալատի թաղ. Խորհրդոյ Ատենապետ Ստեփան Թէլլիեանի կորովի եւ վճռական ազդեցութեան արդիւնքն էր:

Բ. ԿՏԱԿԱՐԱՐ ՅՈՎԱԿԻՄ ՎՐԴ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

Բնիկ Թօփ-գաբուցի այս Վարդապետը, Ա. Նիկողայոս Եկեղեցւոյ մէջ՝ անոր վերաշինութիւնէն առաջ եւ վերջը, երկար տարիներ պաշտօնավարած եւ խոր ծերութեան մէջ 1860 թուականին վախճանած է: Երկու կտակագիր ունի, մին վարժարանին եւ միւսը Եկեղեցւոյն յատկացուած, առաջնոյն կը նուիրէ 9000 դրշ. հետեւեալ կտակագրով.

ի հաստատութի, գրոյս
ստորագրել. Կնքեցի
Պ. Կ. Յակոբ
Արքեպս.

Այսու Պալմանագրութեաւ յայտ տունեմ, զի ստորագրեալ
Կոստանդնուպոլսեցի յովակիմ վրդապ. ած.ատուրեան, ՚ի
պարրգութե. Կոստանդնուպոլսեցի Ամենապատիւ և Վեհա-
փառ Տոն. և Տոն. Յակոբ Արքեպս. գերերջանիկ
հոգեւոր Հօր մերոյ՝ իմ յօժարակամ սիրով ետու ՚ի թօփխա-
բու սր. Նիկողայոս երանեալ Հայրապետի եկեղեցւոյ դպրա-
տանն ինը հազար դշ. ամբողջ, յամի տոն. 1851 Յունւար,
ամսոյ յամիս հարիւրական դշ. անցածն առնում ՚ի նոյն սր.
եկեղեցւոյ դպրատան արդեանց, վս. ապրուստի խնայ, և յետ
վախճանելոյս յիցի նոյն ինը հազար դշ. իւր ամսական
հարիւրական դշ. անցածովն նոյն սր. Նիկողայոս եկեղեցւոյ
դպրատանն՝ իսկ եթէ ոք զկնի վախճանիս յիմա ժառանգա-
ւորաց ելցէ, ՚ի խնդիր նոյն գրամոց չունի իրաւունս ամենե-
ւին, զի ես ինքնին ընծայեալ եմ նոյն սր. եկեղեցւոյ դպրա-
տան յօժար կամօք, ուստի խնովս ստորագրուր. և կնքով
հաստատեցի ՚ի ներկայութի. միթէվէլլի հոգեւոր Յակոբ
Աղայ յարգելոյն և եկեղեցական սիրելեաց թիւձար մկրտիչ,
սրմաքէշ գառար, ախտէր մկրտիչ, դերձակ գրիգոր, և վե-
րակայութ. դպրատան արցւ. յովսէփ եւ արցւ. դէորդ յար-
դելեաց, որք նս. ունին կնքել ի հաստատութն, պալմանա-
գրութենաւ. և ՚ի յիսթիսկ նոյն սր. եկեղեցւոյ, արձանագրել
՚ի վկայութի. ապագայ ժամանակի. բաւ. է.

յովակիմ
վրդապ.
ած.ատուրեան

Երկրորդ կտակագրովը Եկեղեցւոյ կը նուիրէ ոսկեղէն
 խաչ մը աղամանդներով զարդարուած:

ՅՈՎ.Ա.ԿԻՄ ԳՐԴ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Ոսկեղէն խաչը

Արքայան կհասկազիր սրբոյն Նիկողայոսի Հայրաւեսի եկեղեցւոյն քօփգաքուի սրարեւոյ՝ ի Յովակիմ ծերունագարդ վարդապետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ առ կենդանութիւն:

՚ի նախնեաց մերոց ունիւմք սովորութիւն հոգայ զտունն Աստուծոյ արդար վաստակովք և շքեղացուցանել զնա միայն որոյ և պաշտօնատեարք՝ որք ևն Արքադան դասք կարգաւորաց, պարտին ՚ի սրբազան պատարագի պահուն յիշատակել զմահ յիշատակողացն ՚ի հաճութիւն Հօրն Երկնաւորի փախանակ բարեացն: Վասն այսորիկ ՚ի միտ ածեալ զհաս իմ անցաւորս և զաղգականս և զծնողս բարիս զհանգուցեալ՝ մանաւանդ զվճիտ մարդոյն զմահ դաժան պատշաճ դատեցաց արթուն և զգաստ մտք յիմում կենդանութեան նուիրել յաւերժական յիշատակ զմասն փայտին կենաց Եկեղեցւոյն սրբն Նիկողայոսի: որ պարունակեալ յսկեկերս յամանս ինչ նիւթեղէնս և զնոքօք պարաձգեալ ՚ի վեշտաւան անդամանդս աղնիս և ՚ի փոքր զարդարեալ ՚ի միջոյ շրջանակին, որով միանգամ յեթնեկի յաւոր հինգչարաթւոյ Վարդապետք և Քահանայք արասցեն զսրբազան Սաչահանգիտս եկեղոց ուխտաւորաց ՚ի բժշկութիւն ամենայն հիւանդութեանց հոգւոց և մարմնոց:

Բայց սակայն զայս միայն Աղաչեմ զօրհնելոյդ՝ եթէ ոք արտաքուստ եկեալ գայլարար տա ձեզ ՚ի կերպ գայլակորեանց և ՚ի ստապաաիր բանս խօսեցեալ կամ եղեալ զայլ իմն կտակազիր բնդ կողմանէ իմմէ մի՛ բնդունիջիք՝ և ևս որպէս զձեզն ո՛չ: այս է հաստատուն և վաւերացեալ կտակն իմ կնքեալ իմով երկօրին կնքովս: և նոյնիակ եթէ ի ձէնջ անօրինակ և անուս ոք ելեալ անխոհեմաբար յայլ իմն ձե փոխարկեալ ասելով գողանայցէ զփայտն կենաց կամ վաճառեալ յանիրաւո՝ ընկալցի զմասն նուդայի մատնչի: որ եղիցի նզովեալ իմովս Հօգեւոր իշխանութեամբ և մնասցէ յերկինս և յերկրի կապեալ անբաւականի:

Ահա այսու նշանակալից ատմ. դայա կտակագիր կենաց փայ-
տիս թօփարուցի օրհնեալ սրգւոց իմոց՝ գի յորդոց յորդիս
բարուք վերակացու լինիցեն յիշատակի Սբյ. իմոմ.

Ողջ լերուք 'ի պարծանա Սղղիս յովակիմ վարդապետ
1860 Յունւար 1 պօլսեցի
'ի թօփարու 'ի թօփարու.

Գ. ԿՏԱԿԱՐԱՐ

ՍԵՐԱՍՏԱՑԻ ՍԱՐԱՆ ՄՀՏՍԻ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ.

1852 Հոկտ. 16 թուականին Մհոտի. Յարութիւն 20000
դրշ. կը յանձնէ Կէտիկ բաշայի եկեղեցւոյն որ հաստատ-
ուած է Պատրիարքական կոնդակով, որու համաձայն կտա-
կեալ գումարէն 1000 դրշ.ին արտադրած տարեկան 72
դրշ. տոկոսը յատկացուի թօփ-գարուի եկեղեցւոյն: Կէտիկ
բաշայի եկեղեցին յարգելու համար կտակարարին կամքը,
կոնդակին ետեւը հետեւեալ մակագրութիւնը արձանագրած
եւ կնքած է.

«Զօրութիւն Պատրիարքական կոնդակին պարտաւորեալ
«եմք ճշդիւ ի գործ դնելու կտակագրին հրամանները:

(ԿՆԻՔ)

Սրբ. Օհանես եկեղեցի
Կէտիկ փաշա Սէրայի մէջ

Դ. ԿՏԱԿԱՐԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱԳԱՅԵԱՆ

Կտակարարը, Պէշիքթաշի եկեղեցւոյ կտակած գումա-
րին արտադրելիք տոկոսէն, թօփ-գարուի եկեղեցւոյն ալ
յատկացուցած է 20 դրշ.ի տարեկան կտակարարին մը,
իբր իւղագին: Պէշիքթաշի Թաղ. Խորհուրդը այդ փոքր գու-
մարը կը վճարէ կանոնաւորապէս:

Ե. ԿՏԱԿԱՐԱՐ ԱՐՈՒՍ ԽԱՅՈՒՆ

Թօփ-գաբուցի բարեպաշտուհի այս կինը, 1865 թուականին իր կենդանութեան հազար շրջ. նուիրած է եկեղեցւոյս պայմանաւ որ Զատկի յաջորդող առաջին ուրբաթ օրը իր հոգւոյն համար հանգստեան Պատարագ մատուցուի:

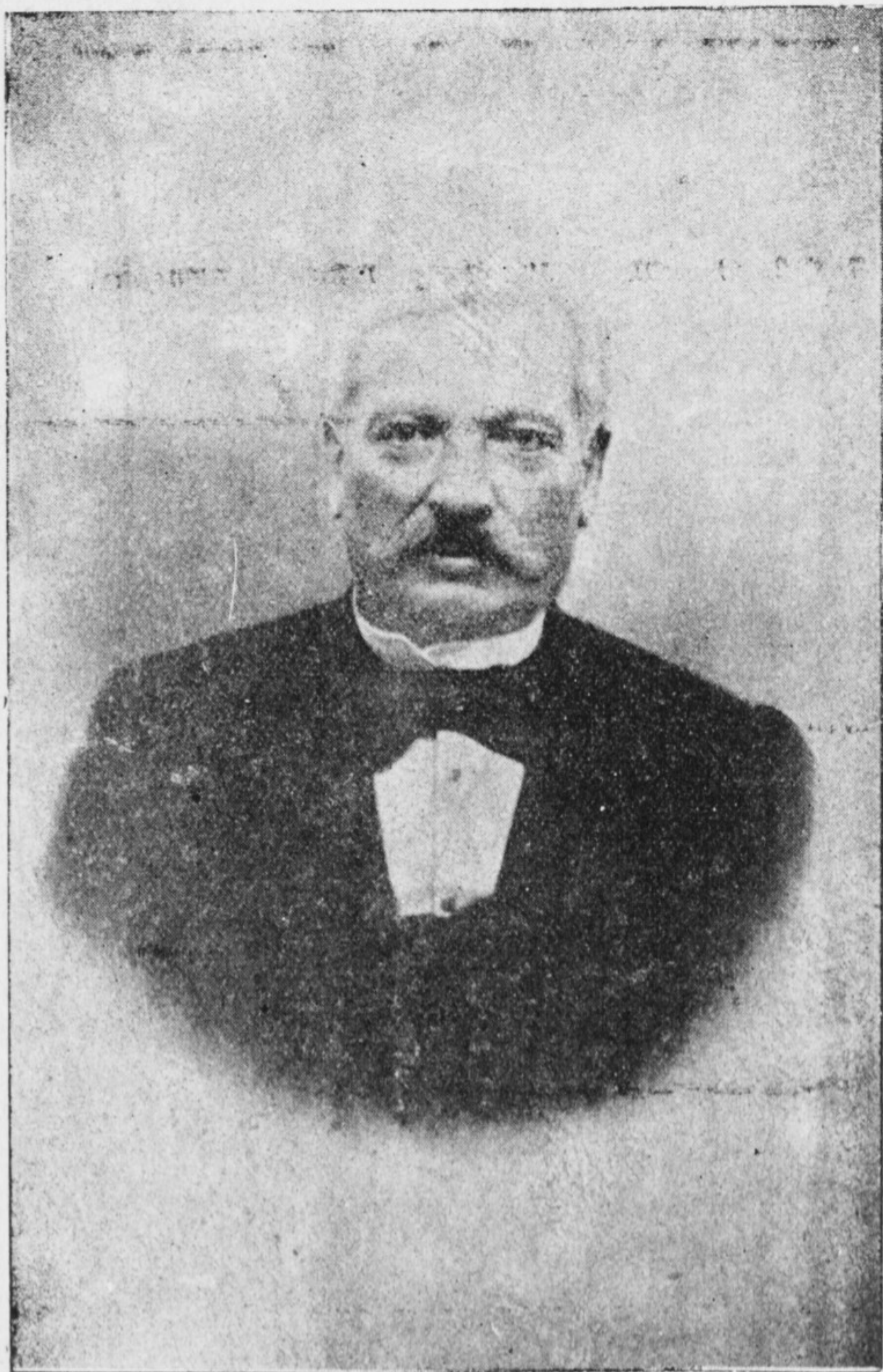
Զ. ԿՏԱԿԱՐԱՐ ՄՅՏՍԻ. ԳԱՐԻԷԼ ԳԱՓԱՄԱՃԻ

Այս կտակարարն ալ եէնի գաբուի եկեղեցւոյ կտակած է գումար մը, որուն բերելիք տոկոսէն սոյն եկեղեցին Թօփ-գաբուի եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհրդոյ պարտաւոր է տարեկան 40 շրջ. վճարել: Այս կտակով յատկացուած կտակաբաժինները 1862 թուականին վճարուած են:

Է. ԿՏԱԿԱՐԱՐ ՌՈՒԲԷՆ Դ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ

Թօփ-գաբուցի բարեպաշտ, ազնիւ. ընտանիքէ մը սերած ծանօթ առեւտրական Ռուբէն Դ. Սէմէրճեան շատ տարիներ առաջ թաղէն հեռացած ըլլալով հանդերձ չէր մոռնար իր ծննդավայրը, կենդանութեանը կ'օժանդակէր եկեղեցւոյ, եւ մանաւանդ վարժարանին:

Իր մահունէ վերջն ալ անունը անջնջելի թողելու եւ վարժարանին յարատեւ նպաստ մը յատկացնելու նպատակաւ կեանքի տաճհովագրութեան գումարէն 500 անգլիական ոսկիի անձեռմխելի կտակ մը թողած է որուն օգտագործման եւ նպատատաւորելու պայմանները նշուած է հետեւեալ կտակագրովը:

ՌՈՒԲԷՆ Դ. ՍԷՄԵՐՃԵԱՆ

ԿՏԱԿԱԳԻՐ

Ես ստորագրեալս Ռուբէն Տ. Սէմէրճեան, առողջ մտօք և կատարեալ գիտակցութեամբ և կամքի ամենայն ազատութեամբ յետ մահուանս գործադրելի հետեւեալ կտակս ըրի, որ իմ վերջին կամքս կը յայտնէ:

Ես կեանքս ապահովագրել տուած եմ “Equitable des Etats-Unis,” անուն ապահովագրական ընկերութեան թիւ 911236 ապահովագրով, հազար անգլիական ոսկւոյ որուն հինգ հարիւր անգլ. ոսկին միայն վճարելի է յետ մահու առ Ազնուաշուք Մկրտիչ Էֆ. Մանուկեան և որոյ prime ներքը ցարդ վճարուած են և պիտի վճարուին յետ այսորիկ ևս. սոյն ապահովագրական գործողութեան մէջ վերոյիշեալ Ա. Մկրտիչ Էֆէնտի Մանուկեանի անուան յիշատակութիւնն և 'ի դէպ մահու անոր անձնական միջամտութիւնն, ինչպէս որ 'ի ստորեւ պիտի բացատրեմ, իմ կողմանէ միմիայն սոյն հինգ հարիւր անգլ. ոսկւոյ ինք աւանդապահի հանդամանօք և միանգամայն մինջև սոյն գումարին գանձումը և բուն վերջնական կտակակարին յանձնումը իբր կտակս գործադրելու պաշտօն և ձեռնահասութիւն միայն կը յայտնէ իրեն նկատմամբ և ոչ թէ բուն իսկ ինքն և՛ զաւր և՛ իր յաջորդներն և կամ կտակընկալը:

Սոյն ապահովագրեալ հազար անգլ. ոսկիէն հինգ հարիւր միմիայն յատկացուցած եմ ներկայ կտակիս:

Այժմու կտակադրիս մէջ յիշած հինգ հարիւր անգլ. ոսկին՝ յետ մահու անս Մկրտիչ Էֆ. Մանուկեան, ապահովագրական ընկերութենէն գանձելէ յետոյ պիտի յանձնէ ընկալազրի փոխարէն օրուան Կ. Պոլսոյ Պատրիարքին հայոց Թուրքիոյ, զոր կտակակատար կարգած եմ հետեւեալ կտակիս և հետեւեալ պայմաններով:

Ա.— Սոյն հինգ հարիւր անգլ. լիւրան զոր պիտի ստանայ վերոյիշեալ եղանակաւ օրուան պատրիարքն, այժմէն կտակած եւմ վերջին և անդառնալի կամօքս, Պօլսոյ Թօփագարուի Ս. Նիկողայոս Եկեղեցւոյ իրաւասութեան ներքեւ գտնուող երկսեռ հայ վարժարաններուն 'ի նպաստ, դրամագլուխը միշտ անձեռնմխելի պահուելով և միմիայն շահը կրթութեան և ուսման ծախուց յատկացուելու. կ'արգիլեմ նոյն իսկ վարժարանի պիտոյից դրաւի դնել, այսու որոշ հասկացողութեամբ, ինչպէս նաեւ հետեւեալ պայմաններու հետեւողութեամբ:

Բ.— Օրուան Պատրիարքը՝ սոյն 500 անգլ. ոսկին ստացած օրն և առ առաւելն մինչև երրորդ օրն իր քով հրաւիրելով օրուան Քաղաքական Ժողովոյ, Տնտեսական և Ուսումն. խորհրդոյ Ատենապետներն և իմ ժառանգորդներէս որդիս Լեոն Ս. Ալմէրճեանը պիտի խորհրդակցին որոշելու հասութեան և պարզեաւոր պաշտօնական թղթոց գնման և այն օրն իսկ պիտի գտնուի, և աւանդ յանձնուի Օսմանեան և իւրմ Քրէտի լիօնէ պանքաներէն միոյն քով:

Գ.— Նորէն կը կրկնեմ սոյն գումարն թէ սոկոսարեր և թէ միանգամայն պարզեաւոր թղթոց գնման պիտի յատկացուի. լոկ սոկոսարեր լինելը իմ կամքիս համաձայն չէ, օրինակի համար Ville de Paris, Ville de Lyon, Credit Foncier և այլն թուղթեր պէտք է լինին:

Դ.— Պանդայէն անուելիք աւանդի ընկալադրին մէջ պէտք է նշանակուի և որոշ յիշատակուի Reçu du Patriarche Arménien S. B. M. Ormanian l'exécuteur Testamentaire de R. Semerdjian: Սոյն ընկալադիրը պահելու իրաւունքը կը պատկանի օրուան պատրիարքին, այսինքն օրուան պատրիարքութիւնը վարողին, բայց ընդ միշտ թղթերն պիտի պահուին աւանդարար և անձեռնմխելի կերպով պանքային քով:

Ե.— Սոյն գործողութիւնը կատարուելուն պէս Քաղաքական Ժողովոյ և Տնտեսական ու Ուսումնական Խորհրդոյ

էն առաջին նիստին արձանագրութեանց մէջ հարկ է արձանագրել:

Զ.— Իւրաքանչիւր տարի մի անգամ օրուան Պատրիարքին կողմանէ սոյն հասութեաքեր թղթերուն գուրօններն պիտի կտրուին և փոխարէնը Դրամով ստացուի, և սոյն գումարէն պիտի վճարուի նախ պանդային աւանդապահութեան վարձքն, երկրորդ *amortissement* է յառաջ գալիք հաւանական միասի համար ապահովագրութեան կզած ծախքը, երրորդ իմ հոգւոյս համար ամէն տարի Ս. Նիկողայոս Եկեղեցւոյ մէջ կատարելի Ս. Պատարագի համար ամբողջ ծախուց յատկացեալ միայն երկու օամ լիբա, որուն մին լսկ եկեղեցւոյ ծախուց նուէր, իսկ միւս մէկ լիբան ալ եկեղեցւոյ պատարագիչ Քահանային և միւս պաշտօնէից մէջ պիտի բաժնուի:

Է.— Վերոյիշեալ երեք կարգի ծախուց փոխարէնը գեղջեղէ վերջը մնացորդ գումարը ամբողջութեամբը օրուան պատրիարքը պիտի ուղարկէ ձեռամբ Տնտեսական Ծորհրդոյ, առ Թաղ. Ծորհուրդ Ս. Նիկողայոս Եկեղեցւոյ 'ի Թօփ-գաւու, որ պարտաւոր է միմիայն իւր վարժարանաց մէջ կրթութեան և ուսման համար դասատուաց թոշակին վճարմանց յատկացնել սոյն գումարը:

Ը.— Եթէ Աստուած տնօրինած է որ սլատահի նաև ո և է պարգև սոյն գնուած հասութեաքեր և պարգևաւոր թղթերէն, կրկին ըստ Բ. յօդուածի տրամադրութեան ամբողջապէս սոյն պարգևն ալ պիտի գործածուի նորէն հասութեաքեր և պարգևաւոր թղթերու գնման, զորս արդէն գանձածներուն վրայ աւելցնելով, պիտի նկատուի ամբողջութեամբ անձեռնմխելի դրամագլուխ ներկայ կտակիս, և ասոնց ալ հաւանական հատոյթն պիտի գործածուի ներկայիս Ա. և Է. յօդուածներու տրամադրութեանց համաձայն:

Ներկայ յօժարակամ կտակագիրս երեք նոյն իմաստ դրուած և իմ կողմանէ ալ ստորագրուած չլլալով, որոնց ներքեւ

նաեւ յիշեալ Ազնուաշուք Մկրտիչ Էֆ. Մանուկեան ստորագրած եւ հաստատած է, մին կնքեալ յանձնած եմ առ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Տ. Տ. Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս Օրմանեան, միւսն առ Ազնուաշուք Մկրտիչ Էֆ. Մանուկեան եւ երրորդն ալ որդւոյս Լեւոն Ռ. Սէմէրճեանի, առ 'ի պահպանութիւն եւ 'ի գործադրութիւն ըստ հղանակի վերոյիշելոյ:

Գործնական մտքի արտադրութիւն մը եղող այս կտակագիրը, ուր այնքան յստակօրէն հշդուած են կտակարարին կամքն ու փափաքները, 1922 թուականին՝ իւր մահուընէ վեց տարի վերջ, Ազգ. Պատրիարքարանը կտակուած 500 անգլ. ոսկին գանձելով, կտակագրի Բ.րդ յօդուածին գլխովին հակառակ եւ միայն Տնտեսական Խորհուրդը ձեռք առնելով կտակի գործադրութիւնը, եւ կտակարարին նուիրական կամքը անտեսելով մեծագոյն մասը միայն տոկոսաբեր եւ շատ քիչ քանակութեամբ բարերարին մատնանշած արժեթուղթերէն կը գնուի:

Կը յուսանք որ, Կտակաց Հոգաբարձութիւնը, ապագայ նուիրատուներու վստահութիւն ներշնչելու եւ իբր Արքազան կտակագիրներու անթերի գործադրութեան վերահսկիչ մարմին ժամանակին կատարուած այս սխալը դարմանելու պարտականութիւնը ստանձնելով, սոյն կտակով գնուած արժեթուղթերը՝ կտակագրի տրամադրութեանց համաձայն կը փոխանակէ:

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա՝ ԼԵՒՈՆ-ՀԱՅԿԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

1840 թուականներուն Թօփ-գաբուի մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը կազմուի Լեւոնեան ընկերութիւնը, նպատակ ունենալով վարժարանի ծախուց օժանդակել եւ դնել զայն բարեկարգ վիճակի մը մէջ: Բազմանդամ այս ընկերութիւնը, քանրհինգ տարիներ անընդհատ աշխատած եւ բացի վարժարանի ըրած օժանդակութենէն, 1849 թուականին, Թաղ. Խորհրդոյ ձեռնարկած կալուածներու շինութեան ատեն, իր ունեցած պատրաստի դրամէն բաւականաչափ գումար մըն ալ տրամադրած է եւ ընկերութեան կեդրոն ընտրած է նորաշէն կալուածներէն մին՝ Զքօսարան անուանով:

Լեւոնեանի կազմութեան թուականներուն, թաղին վարժարանը անանուն էր եւ կը ճանչցուէր Դպրատուն անուանով միայն. անոր յարատեւութեանը սատարող կրթասէր այս ընկերութեան անունով՝ Դպրատունը՝ Լեւոնեան Վարժարան կը կոչուի:

1864 թուականներուն Հայկեան անունով Ընթերցասիրաց ըրկերութիւն մըն ալ կը հաստատուի, նպատակակէտ ընտրելով՝ Թաղ. վարժարանը աւարտողները ի մի հաւաքել եւ ընթերցասիրութիւնը տարածել մտաւոր զարգացման տեսակէտով: Այս ընկերութեան անդամները սակաւաթիւ ըլլալուն պատճառաւ կը միանան Լեւոնեանին, ուրկէ Լեւոն—Հայկեան ընկերութիւն անունը կը ստանայ:

Նորակազմ Միացեալ—Հայկեանը հաւաքատեղի ընտրուած Զքօսարանի մէջ. անդամներու միայն ընթերցանու-

Թեամբ պարապիր կը պահանջէ, իսկ Լեւոնեանը իր նպատակէն շեղելով առաւելագոյն շահ մը ապահովելու համար օղի ծախել եւ զանազան խաղերու գործածութիւնը կը ջատագովէ:

Լեւոնեանը կը յաղթանակէ եւ Բնթերցասիրացը փոքրամասնութեան մէջ մնալուն պատճառաւ միշտ բաղխումներ կ'ունենան իրարու հետ: 11 տարի ապարդիւն գործակցութենէ վերջ, 1875 Յունիս 8ին՝ վերջին Բնդհ. Ժողով մը գումարելով, Զրօսարանի մէջ գտնուած գոյքերը, պարտքն ու պահանջը կը փոխանցեն Թաղ. Խորհրդոյ եւ Բնկերութիւնը կը լուծեն:

Բ՞. ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ՄԻՈՒԹԻԻՆ

Այս միութիւնը 1885 թուականին կը կազմուի, նպատակ ունենալով աղքատիկ ուսանողաց գրեական պիտոյք հայթայթել: Այդ միութեան հիմնադիր անդամները եղած են.

Երուանդ Իսթրահեան	(Ասեմապէս)
Մարտիրոս Պէյիւրեան	(Ասեմադպիր)
Լեւոն Կիւրճեան	(Գամճապէս)
Մկրտիչ Երեցեան	
Համիրսոյ Յովնանեան	
Երուանդ Թեոփիլեան	

Եւ կը գործեն ըստ հետեւեալ կանոնագրի.

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Պ Ի Ր

ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՑ

Նպասակ.— Թօւի-գաբուի երկսեռ վարժարանաց աղքատիկ աշակերտաց եւ աշակերտողեանց իր կարողութեան չափով նպաստել :

1.— Միութիւնս վեց անդամներէ կը բաղկանայ, որք միանգամայն համարատու եւ համարառու մարմինն են :

2.— Միութեանս սոյն վեց անդամք բացարձակապէս անսխալութեան են, ի բաց առեալ կամաւոր հրաժարումէ :

3.— Միութեանս սոյն վեց անդամք կ'ընտրեն իրենց մէջէն մի Ատենապետ, մի Ատենադպիր, մի Գանձապետ, որք նորա դիւանը կը կազմեն, ասոնցմէ զաւա նաեւ մի Հաւաքիչ եւ մի Թանգարանապետ :

4.— Ատենապետն ընդհանուր հսկող է եւ միութեան որոշմանց գործադիր : Ատենադպիրն արձանագրիչ : Գանձապետին պաշտօնն է, հասոյթից պահպանութեան եւ ծախուց մատակարարութեան հոգ տանիլ : Միանգամայն պարտաւոր է ելեւմտից կանոնաւոր տուտը մը Գումարուի : Հաւաքիչը պարտաւոր է անդամոց շաքաթական բաժինները հաւաքել եւ յանձնել Գանձապետին, իսկ Թանգարանապետին պարտքն է Միութեան գրեանց եւ այլ նիւթերուն հսկողութիւնն ընել :

5.— Միութեանս անդամք պարտաւոր են ամէն շաքաթ իրենց բաժանորդական բաժինը վճարել :

6.— Միութիւնս ամէն կիրակի օր կը գումարուի եւ կը տնօրինէ ընթացիկ գործերը :

7.— Ատիպողական պարագայից մէջ կարող են Ատենապետը, Ատենադպիրը եւ Գանձապետը գումարուելով որոշումներ ընել եւ գործադրել, միութեան առաջին նստին իրենց համարը տալով :

8.— Հատ օրինի հրաւիրագիր ուղղուելէ վերջը ներկայ

չը գտնուող անդամ մը իրաւունք չունի ժողովոց որոշմանց դէմ ո եւ է դիտողութիւն ընել:

9.— Այն անդամը որ միութենէս կը հրաժարի ոչինչ պահանջելու իրաւունք ունի եւ միութիւնս հրաժարեալին տեղ նոր կ'ընտրէ, զոր կը ներկայացնէ միութեանս դիւանը:

10.— Միութեանս մէն մի անդամոց շաբաթական վճարումն է 1 դրուշ:

11.— Միութիւնս իր վեց անդամներէն դուրս կ'ընդունի նաեւ շնորհակալութեամբ պատուոյ անդամներ:

12.— Պատուոյ անդամք միութեանս գործերուն խառնուելու իրաւունք չունին, սակայն ազատ են ելծէ կամին, միութեանս եռամսեայ նիստերուն ներկայ գտնուիլ յունկնդրութիւն:

13.— Պատուոյ անդամի մը վճարելիք շաբաթական 1 բաժինն է 20 փարա, ուզողը մէկէ աւելի բաժին կրնայ գրուիլ:

14.— Միութիւնս ամէն 3 ամիսը անգամ մը իւր հաշուեցոյցը եկեղեցւոյ բակը պիտի կախէ ի տես ժողովրդեան:

15.— Միութիւնս ո եւ է անծի կողմէ նղած նուէրը շնորհակալութեամբ կ'ընդունի:

16.— Միութիւնս գործի պիտի ձեռնարկէ 1886 Յունուար 1 էն սկսեալ որպէս զի մինչև այն ատեն կարենայ իր ուժերը ժողուել:

17.— Սոյն կանոնադիրը կրնայ վերաքննուիլ մէկ տարիէն ելծէ պէտք զգացուի:

27 Հոկտ. 1885

1887 թուականին, Միութիւնը Ընդհ. ժողով գումարելով միութեան անունը «Նպաստամատոյց Ընկերութիւն» անուն կը փոխէ եւ կանոնադրութիւնն ալ վերաքննելով

ընկերութեան գործերը վարելու համար կ'ընտրուին Հիմնադիր եւ Գործադիր անունով երկու մարմին, այս վերջինը համարատու ընելով առաջնոյն: Հիմնադիր Մարմնոյ անդամ կ'ընտրուին. Ալիքսան Զնտանեան, Յակոբ Գրիգորեան եւ Գէորգ Կիւրճեան. իսկ գործադիր անդամ կ'ընտրուին.

Երուանդ Իսթիճեան Արսէնակ Շիրինեան

Մարտիրոս Պէշեքեան Լեւոն Մոխրաւեան

Լեւոն Կիւրճեան

Նպաստամատոյցը, վերակազմութենէն վերջ իր գործունէութիւնը կ'ընդարձակէ բաժանորդագրելով թաղին մեծամասնութիւնը եւ գանձանակ շրջագայեցնելով կը սարքէ թատերական ներկայացումներ եւ զանազան հասոյթի աղբիւրներ կ'ապահովէ վարժարանի աղքատիկ ուսանողաց, բացի գրեւորական պիտոյքներէ՝ կը հոգայ անոնց հագուստն ունեննելը, վարժարանի Հոգաբարձութեան կ'օժանդակէ ամսական գումար մը եւս յատկացնելով, կը գնէ 16 հատ Բումէլի նրկաթուղիի արժէթուղթ, իդէպ պարգեւի աւելի լայն գործունէութիւն մը ստեղծելու յոյսով: Այս ընկերութիւնը, մինչեւ 1894 թուականները խիստ օգտակար կը հանդիսանայ թաղին, աղքատիկ ուսանողաց իսպառ դրած իր օժանդակութիւնովը, բայց դժբաղդաբար ծանօթ դէպքերու եւ պատահարներու պատճառաւ Ընկերութիւնը կը կազմալուծուի եւ զոյք ու դրամ կը յանձնուին Թաղ. Խորհուրդին:

ԳՕ. ԿՐԹԱԿԱՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԷՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

1908 թուականին, լուծուած նպաստամատոյց Ընկերութեան անդամներու եւ օրուան Թաղ. Խորհրդոյ նախածեռնութեամբ, ժամանակին այնքան օգտակարութիւն ցոյց տուող այդ ընկերութիւնը, վերականգնանացնելու նպատակաւ, նորահաս երիտասարդներու մասնակցութեամբ Վարդուհեան վարժարանի մէջ հաւաքոյթ մը տեղի կ'ունենայ: Ներկաներու կողմէ ջերմապէս կը ծափահարուի այդ օգտաւէտ աւաջարկը եւ այդ հաւաքոյթի մէջ իսկ կընտրուի նախադիւան մը. ընկերութեան անունի մասին կատարուած վիճաբանութեան իբր հետեւանք, փոխանակ նպաստամատոյցի՝ Կրթական Յառաջդիմասէր Ընկերութիւն անունը յարմարագոյն նկատուելով կընդունուի եւ բոլոր ներկաները անդամ կ'արձանագուին Կրթականին:

Յաջորդող կիրակի օրը, Ընդհ. Ժողովի ընթացքին կ'ընտրուին Հիմնադիր եւ Դորժադիր մարմնոց անդամները: Նորակազմ այս ընկերութեան գործադիր մարմինը արդիւնաբեր գործունէութիւն մը ցոյց չիտար եւ հազիւ չորս ամիս իր դոյութիւնը պահելէ վերջ՝ կը ցրուի եւ սակայն օգտակար ընկերութեան մը կազմութեան նախաքայլը առած կընայ համարուիլ:

1909 տարւոյ մէջ, լուծեալ Կրթական Յառաջդիմասէր Ընկերութեան անդամները վերստին հաւաքուելով, քուէարկութեամբ կ'ընտրեն նախ հիմնադիր անդամներ որոնք են.

Յակոբ Դանիէլեան	Գրիգոր Աշիսանեան
Աշիսան Զնսանճեան	Ասեփան Աբրահամեան
Մհսփ. Յարութիւն Զնսանճեան	

Իսկ Դորժադիր Մարմինը կ'ընտրուի հետեւեալներէ.

Նրուանդ Զափարեան	(Ա.Տ.Ն.Ա.Ա.Ա.)
Լեւոն Կիւրճեան	(Ա.Տ.Ն.Ա.Ա.Ա.)

Միհրան Աշեւան	(Գանձապէս)
Պետրոս Չիմենեան	(Հաւաքչապէս)
Թովմաս Թազունեան	(Հաշուակալ)
Յարութիւն Քերիփչեան	(Աւանդապահ)
Միսայէլ Զարբհանեղեան	(Մատակարար)

Վերակազմուած ընկերութեան այս Գործադիր Մարմինը հոգեւին կը լծուի աշխատութեան եւ քիչ ժամանակուան մէջ բաժանորդ անդամներու թիւը կը շատնայ: Կը հաստատուէ 20 եւ 40 փարայի շաբաթավճարով բաժանորդագրութիւն, գանձանակի շրջագայութիւնն ոյժ կ'ուտայ, 1910 տարւոյն մէջ, Թօփ-գաբուի մէջ հաստատուած Օսմանեան Աղքատախնամ ընկերութեան հետ համախորհուրդ դաշտապարահանդէս մը կը սարքուի որ արդիւնաւոր կ'ըլլայ եւ բարենպաստակ այս ընկերութիւնները, գոյացած 96 ոսկի (հնչուն) գումար հասոյթի հաւասարապէս իրենց մէջ կը բաժնեն:

1910 թուականին Կրթականը աւելի ընդարձակելով իր գործունէութիւնը «Տիկնանց Օժանդակ Միութիւն» անունով մարմնոյ մըն ալ ծնունդ կուտայ, որուն կ'անդամակցին Տկնյք. Քրիստինէ Միքայէլեան, Պէտդրիս Չիմէնեան, Հայկանոյշ Շահիրեան, Իսկուհի Անդրանիկեան, Էօփէնի Փապուհեան, Լուսին Զարարեան, եւ Օր. Նեմզար Գալիամանեան. որոնց մասնակցութիւնը առաւելապէս օգտակար կ'ըլլայ հասոյթի արդիւնաբերութեան տեսակէտէն: Տիկնանց Միութիւնը վարժարանի աշակերտուհիներու կը հայթայթէ ձեռագործի նիւթեր եւ անոնց արտադրութիւնները վիճակահանութեան դնելով կ'ապահովէ բաւականաչափ հասոյթ մը:

Այս թուականներուն, ընկերութիւնը իր կանոնագրութեան մեջ յօդուած մը կ'աւելցնէ, վարժարանի մը շինութեան ձեռնարկելու հոգն ալ ստանձնելու փափաքով աղքատիկ ուսանողներու հայթայթած գրեական պիտոյքներու եւ հագուստեղէնի ծախսերէն աւելցած պատրաստի գումարով կը զնէ Եգիպտական Քոնսթ. Փօնսի. արժէթուղիներ եւ զանոնք կը պահէ իրր անձեռնմխելի հիմնադրամ,

Պէտքսքենի մէջ վարժած արկղի կը մէջ, երկու անդամոց հսկողութեան եւ պատասխանատուութեան ներքեւ:

25 Սեպտ. 1910 թուականին ընկերութեան Ընդհ. Ժողովը գումարուելով նոր գործադիր մարմին մը կ'ընտրուի հետեւեալներէ կազմուած.

Տիգրան Փէշխուաշեան	(Ա.Տէնապէս)
Խաչիկ Իսահանեան	(Ա.Տէնապէս)
Գառնիկ Զիշեան	(Գաւառապէս)
Ճանիկ Սկրեան	(Հաշուակալ)
Լեւոն Կիւրճեան	(Հաշակ)
Կարապէս Արապեան	(Մասնակարար)
Յակոբ Դանիէլեան	(Առանդապահ)

Իսկ հրաժարած հիմնադիր անդամներու տեղ կ'ընտրուին Արամ Փապուհեան, Արտաշէս Ասլանեան եւ Երուանդ Մկրտիչեան:

Նորակազմ գործադիր մարմինը 1911 Մարտ 27 ին ի նպատակ ընկերութեան, Բերա Օսեօն թատրոնի մէջ Պէնդեան թատերախումբի միջոցաւ ներկայացում մը կը սարքէ, ուրկէ կը գոյանայ 26 լիրայի հասոյթ մը:

Կրթական Յառաջդիմասէր Ընկերութիւնը որ այնքան օգտակարութիւն ցոյց տուած էր, սատարելով թաղին վարժարանին եւ աղքատիկ ուսանողաց յառաջդիմութեան, պարագաներու բերմամբ 1912 թվականին կը լուծուի, իր ամբողջ գոյքը տրամադրելով Թաղ. Խորհուրդին:

Կրթական Յառաջդիմասէր Ընկերութիւնը թէեւ կը լուծուի, բայց այդ անունը անջնջելի պիտի մնայ մտքերու մէջ, մանաւանդ անոր վարիչները. որոնք այնքան խղճմտօրէն գործեցին եւ երբ այսօր վարժարանի մը շինութեան կը ձեռնարկուի, մօտաւորապէս 2000 ոսկի արժէք ներկայացնող անոր թողած եւ անվթար պահուած արժէթուղթերն են որ պիտի յատկացուին նորակառույց վարժարանի շինութեան ծախուց: Մաղթելի է որ, նորաշէն վարժարանին սրահներէն մէկը անոր անունովը կոչուի ի յարգանա անձնուէր ծառայողներու պանծացումին:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԷՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԷՆ ԽՄԲԱՆԿԱՐ ՄԸ

Նստողներ ձախէն աջ. — Արամ Բապուճճեան, Տկն. Քրիստինէ Միքայէլեան, Մինրան Աշճեան, Օր. Նեմզար Գափամանեան.
Ուղի վրայ կեցողներ աջէն ձախ. — Դառնիկ Զիլճեան, Թովմաս Թազուորեան, Տիգրան Փէշտիմալճեան:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՊ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1813 թուականէ սկսեալ, եկեղեցւոյ մատակարարական տնտրականերու ինչպէս նաեւ Միւթեվեղիի կողմէ նշանակուած Դպրատան վերակեցուններու կողմէ բռնուած եւ Դպրատան ծախուց յատուկ ելեւմուտքի տնտրականերու պարունակութենէն կը հետեւցուի որ, Թօփ-գաբուի մէջ այդ թուականներուն արդէն վարժարան մը գոյութիւն ունէր եւ հայ մանուկներու մայրենի դաստիարակութեան կըրթարանը կը հանչցուէր Դպրատան անունով:

Այս դպրատան սկզբնաւորութեան թուականը թէեւ յայտնի չէ, բայց ան գոյութիւն ունեցած է 1832 թուականէ առաջ, Ա. Նիկողայոս եկեղեցւոյ Ա. հիմնարկութեան հետ միաժամանակ. հետեւաբար դպրատունն ալ հնագոյն սկզբնաւորութիւն մը ունի՝ որքան Ա. Նիկողայոս եկեղեցին:

Ինչպէս եկեղեցւոյ վերաշինութեան պատմականին մէջ բացատրուած է, անոր կիցը գտնուող Աւփուօսալարի մէկ մասը իբր վարժարան կը գործածուէր. Օսալարի գետնին մեծ մասը երբ եկեղեցւոյ միացուելով եւ դէպի մեծ պողոտայ փողոց մը կը բացուի, դպրատունը անջատուած կ'ըլլայ եկեղեցիէն. այս անջատումին պատճառաւ, փայտաշէն դպրատունը վնասուելով ատեն մը եւս իր գոյութիւնը կը պահէ, բայց անգործածելի դառնալով 1834 թուականին կը ձեռնարկեն նորը հիմնելու, եւ որովհետեւ նախկին դպրատան գետինը փոքր մնացած էր, մի քիչ ընդարձակելու համար, անոր կից գտնուող եւ դարբին Գրիգորի պատկանած քան կանգուն գետինը կը միացնեն դպրատան գետնին, զոր յիշեալը կը նուիրէ Ա. Նիկողայոս եկեղեցւոյ, հետեւեալ պայմանագրութեան համաձայն.

Յամի Տոն . 1834 և ի Փետր . ամսոյ Հկ . իսկ ի տաճկաց սէնէի 1249 և ի լուսնի շէվալ ամսոյ . :

« Զօրուի . պայմանագրոյս այս է՝ որ ՚ի Թուրք .
 « Ղարու Սբ . Նիկողայոս եկեղեցւոյ , ՚ի ժամանակս
 « միւթէվէլլիուեն մհսի . Գրիգոր աղային , և ի նոյն
 « ամի քարոզիչ Անդրէաս վարդապին . և նոյն եկե-
 «ղցւոյ . քահանայից և եկեղեցականացն . գոյր եկե-
 «ղեցւոյ տեղ ինչ դպրատան . իսկ նոյն ամի երբ
 « կամեցաք զդպրատունն զայն կազմել , էր ընդ մէջ
 « դպրատան՝ և ի սոսն չիլինկիր Գրիգորին այսքան
 « արսայ տեղ , որ է քսան կանգուն , որ հաճուք . և
 « կամաւ յօժարուքն . իւրոյ . նուիրեաց զայն արոսայ
 « տեղն Սբ . Նկղյոս . եկեղցւ . բայց այսու պայմա-
 « նաւ , զի ՚ի տան հարկաւորութ . ջուրն խառնեալ ընդ
 « դպրատան ջրոյն . և մէք Սբ . եկեղեցւոյ միւթէ-
 « վէլլի և քարոզիչ , հանդերձ քահանայիւք , և եկեղեց-
 « պանօք , զայս սլայմանագրութ . վերահասու և տեղ-
 « եակ գոլով . իւր հաճոյ տուչուքն . և մեր կամաւ
 « յօժարուքն . կնքեցաք զայս պայմանագիրս և տուաք
 « ի ձեռս իր :

Քարոզիչ	Տր . Մկրտիչ	Տր . Սիմօն	Եկեղեցական
Անդրէաս վրդ .	քհնյ .	քհնյ .	Արմաքէշ Քաջատուր
(Կնիֆ)	(Կնիֆ)	(Կնիֆ)	(Կնիֆ)

Ունեի եկեղեցական	Ունեի եկեղեցական	Ունեի եկեղեցական
Մարտիրոս	Մկրտիչ	Մհսի . Համբարձում
(Կնիֆ)	(Կնիֆ)	(Կնիֆ)

1834 թուականին ընդարձակուած գետնի վրայ կը կառուցուի նոր դպրատունը :

1840 թուականէ առաջ, ինչպէս կարգ մը թաղերու վարժարաններ, նոյնպէս Թօփ գաբուի վարժարանը շատ նախնական վիճակի մէջ էր. հոն կ'աշակերտէին միայն մանչերը, այն ալ ոչ բազմաթիւ, վարժապետի մը հսկողութեան ներքեւ: Բոլոր արձանագրութեանց մէջ 1820ին կը հանդիպինք Եզեկիէյ անուն վարժապետի մը եւ 1825ին Մինաս Պատուելիի: Յաւայի է որ, կարելի չէ եղած շարայարաբար գտնել այն դէմքերը որոնք կարեւոր դեր կատարած են Կրթական գործին:

Շատ հետաքրքրական է զուգակշիռը ընել հին Դպրատան եւ ներկայ վարժարաններու միջեւ, ի մասին աշակերտաց մտաւոր սնունդի: Պոյսոյ պէս միջավայր մը երբ ռամկօրէնք ընթացիկ լեզու մը եղած էր, մեր կրթարանները համակ նուիրուած էին հին լեզուն ուսուցանելու, եկեղեցական բարեպաշտական ոգին ներմուծելու մատաղ հոգիներէ ներս: Հակառակ որ ուսում ամբարելու միջոցները այնքան դժուար էին, աշակերտք ամէն դժուարութեանց քարոյական եւ նիւթական զոհողութիւն յանձն կ'առնէին, պէտք եղած հմտութիւնը ձեռք բերելու համար: Կանոնաւոր ծրագրով չէին ընթանար անշուշտ այս դպրատունները, ամէն վարժարանական ընթացք կախում ունէր պատուելիին ըմբռնումէն եւ նախասիրութենէն:

Շատ հետաքրքրական նօթ մը կը գտնենք հին արձանագրութեանց մէջ զրբերու ցանկի մը մասին որ հետեւեալն է. Քերական, Հեգարան, Սաղմոս, Նարեկ, Ուսանելի Քրիստոնէական, Հմտութիւն Մանկանց, Ագաթանգեղոս եւ թուրքերէն:

Դպրատան վերին հսկողութիւնը կը կատարուէր Միւրփեղիին եւ կամ անոր կողմէ նշանակուած վերակացուի մը կողմէ: Վերակացուն, դպրատան հասութից եւ ծախուց հաշիւը պարտաւոր էր ներկայացնել Միւրփեղիին:

Ինչպէս Թօփ-գաբուի, նոյնպէս ուրիշ թաղերու գրաւորատուները զարգացնելու մտօք, Ստեփանոս Աղաւնի պատրիարքութեան օրով, Ազգ. Ընդհ. Ժողով կը գումարուի,

Յովնանեա Արքեպ. Արշարունի

դպրատուներու մատակարար ու թիւնը հաստատուն հիմերու վրայ դնելու նպատակաւ: Այս ժողովին որոշումով, Թօփ-գաբուի դպրատան ծախուց հոգը կը ստանձնէ Թիւլպէնոճիներուն էսնափը, բայց այս էսնափին օժանդակութիւնը երկար չի տևեր:

1840 թուականներուն կարգ մը բանիմաց երիտասարդներ, Դպրատան ուսման մակարդակը բարձրացնելու ազնիւ զգացումով, կը կազմեն Լեւոնեան անունով ընկերութիւն մը եւ իրագործելու համար իրենց փափաքը, թաղին մեծամասնութիւնը ընկերութեան բաժանորդ արձանագրելով ապահովուած հասոյթով դպրատան ծախուց կ'օժանդակեն զայն դնելով բարեկանգ վիճակի մը մէջ:

Այդ թուականներէ սկսեալ թաղին Դպրատունը անոր սատարող ընկերութեան անունով կը կոչուի Լեւոնեան վարժարան:

Լեւոնեան վարժարանը, հետեւելով կրթական բարձր մակարդակ ունեցող վարժարաններու ուսմանց ծրագիրներուն կ'իւրացնէ նորութիւնները: Ան՝ թէեւ նախապէս չէ հաւաստիւրած Խասգիւղի Ներսէսեան, Պալաթու Խորէնեան եւ

Գումգաբուի Պէգնեան վարժարաններու ուսման մակարդակին, բայց տուած է, տոհմային մտաւոր սնունդն ու կրթութիւնը որուն շրջանը աւարտող ցանցառ թուով աշակերտներ Խորէնեան վարժարանը յաճախած են:

Լեւոնեան վարժարանն ալ ծնունդ տուած է իր ապակաւթիւ աշակերտութենէն մաս մը ծանօթ դէմքերու՝ որոնց զխաւորներէն յիշենք, նախկին Պատրիարք վախճանեալ Յովհաննէս Արքեպսկ. Արշարունի, Միհրան Գարագաշեան, Մեսրոպ Ծ. Վ. Ամատունի, Տրթ. Սարգիս պէյ Պէրպէրեան, Տրթ. Արտաշէս Էնֆիյէեան, Աբիկ Մուպահեանեան, Տրթ. Ռուբէն Զաքարեան եւ ուրիշ անձնաւորութիւններ՝ որոնք իրենց նախնական կրթութիւնը ստացած են այս վարժարանին մէջ:

Տօֆ. Սարգիս պէյ Պէրպէրեան

1860—1877 տարեշրջաններուն Լեւոնեան վարժարանը, քաղդատմամբ սոյն թուականներէ առաջուան վիճակին, եղած է քաւական բարեկարգ հոգաբարձութիւններու յանձնուած ըլլալով անոր կրթական հսկողութիւնը եւ մատակարարութիւնը եւթադ. Խորհուրդի կողմէ վարժարանի ծախսուց համար 750—1200 դրշ. յատկացուած գումարով: Վարժարանի Հոգաբարձութեան անդամ նշանակուած են ըստ այն անձերը որոնք թաղային վարժարանը աւարտելէ վերջ աւելի բարձրագոյն վարժարաններ յաճախած եւ ընթացա-

ևարտ եղած են: Այս շրջաններուն վարժարանը ունեցած է 140—150 աշակերտ, երկու կամ առաւելագոյն երեք ուսուցիչներու հսկողութեան ներքեւ:

1878 թուականին վարժարանին մէջ դասաւանդութեանց մասին Ուսումնական Խորհրդոյ ներկայացուցած գրութենէն կը տեղեկանանք, որ նոյն թուականներուն դասաւանդուած ճիւղերն են. Հայերէն, Տաճկերէն, Գաղղիերէն, գեղագրութիւն եւ գծագրութիւն: Վարժարանը կը բաղկանար երկու մասերէ.

1. Ծաղկոց

2. Ուսումնարան

Ուսուցիչներ եղած են.

Միհրան Մանուկեան (Գաղղիերէն եւ գեղագրութիւն)
Իգնատիոս Սարայտարեան (Ընթերցանութիւն եւ Տաճկերէն)

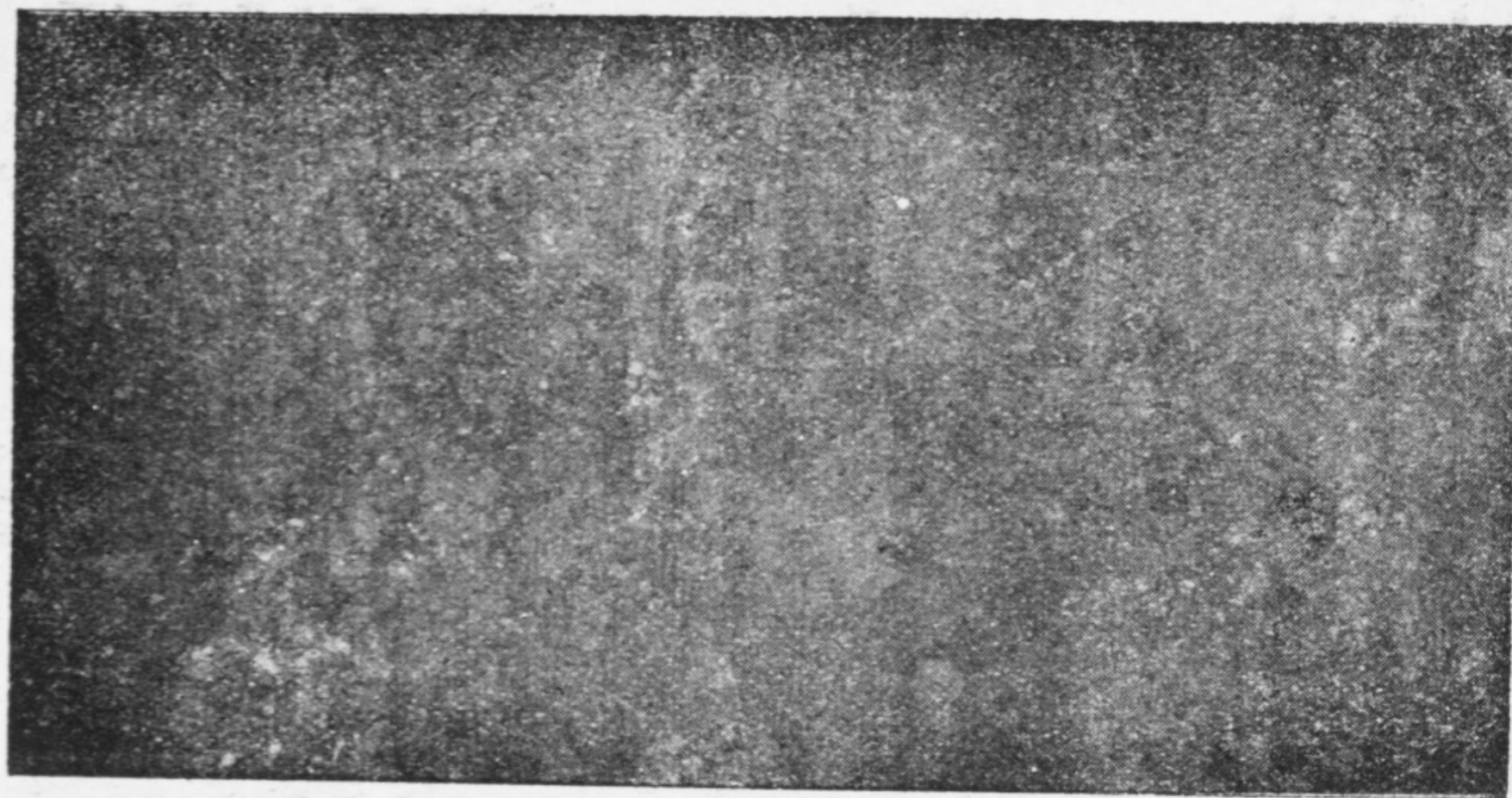
Միհրան Մկրտիչեան (Գծագրութիւն)

Ընդհ. Կառավարիչ՝ Պաղտասար (Քրիստոնէական վարդապետութիւն, հասարակ ընթերցանութիւն)

Նաշիտ Մանուկեան (Ուսուցիչ ծաղկոցի):

Թաղին վարժարանին վերին հսկողութիւնը Հոգաբարձութիւններու յանձնուելուն առթիւ Թաղ. Խորհուրդներու հետ շատ անգամ գծութիւններ յառաջ եկած են: 1883 թուականին, Թաղ. Խորհուրդը, գծութիւնները բառնալու միակ միջոցը նկատած է՝ Տեսուչի մը անուանումը եւ այդ պաշտօնին կոչած է՝ Բարսեղ Թաթարեան անուն ուսուցիչ մը՝ յատուկ պայմանագրութեամբ: Այս տեսչին պաշտօնավարութեան ընթացքին, իբր նորութիւն, հայկական եւ եւրոպական ծայնագրութիւն եւ դաշնակի դասընթացքներ ալ հաստատուած են:

1888—1894 թուականներուն վարժարանը ունեցած է խիստ բարգաւաճ՝ վիճակ մը, ներկայիս նախակրթարաններու վեց կարգերու համահաւասար աստիճանով: Այդ

Լեւոնեան վարժարանի առակերտութենէն խմբանկար մը (1880)

Ջախ կողմը կեցողը Պօղոս պատուելին է

շրջաններուն վարժարանին տնօրէնը եղած է Տ. Արիստակէս քհնյ. վարժապետեան եւ ուսուցիչներ՝ Խաչիկ Պէրպէրեան, Գառնիկ Սուճեան, Թադէոս Լորիկեան եւն.:

1894 տարւոյ մէջ՝ պատահած մեծ երկրաշարժին պատճառաւ, Լեւոնեան վարժարանը մեծապէս լուսասուած եւ խարխուլ վիճակին պատճառաւ կը փլցուի:

ԲՕ. ՎԱՐԴՈՒՀԵԱՆ ՎԱՐՎԱՐԱՆ

Թօփ-գաբուի մէջ աղջիկներու յատուկ վարժարան մը չկար 1864 թուականէ առաջ. շատ ցանցաւ թիւով աշակերտուհիներ կը յաճախէին Լեւոնեան վարժարան, եւ իրենց փոքր տարիքէն կը թողէին զայն:

1864 թուականին Մկրտիչ Նշասթաճեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը Թադ. Խորհրդոյ ներկայանալով, աղջկանց վարժարանի մը շինութեան պէտքը եւ իգական սեռը դաստիարակելու եւ օրինակելի մայրեր պատրաստելու անհրաժեշտութիւն մը ըլլալը զգացնելով, Թադ. Խորհուրդէն կը պահանջեն պարապ գետին մը եւ վարժարանի մը շինութեան ծախսուց համար 300 ոսկի խոստանալով որ, եթէ չքաւէ խնդրուած վարկը, պատուիրակութեան անդամները իրենց գրպանէն պիտի լրացնեն:

Թադ. Խորհուրդը զնահատելով պատուիրակութեան կրթասէր ձեռնարկը, անոր կը տրամադրէ փռան քովի պարապ գետինը եւ մաս մը դրամ, եւ նոյն տարին իսկ վարժարանի շինութեան կը ձեռնարկուի: Աղջկանց վարժարանի շինութեան նախաձեռնարկողները, Թադ. Խորհրդոյ կողմէ տրամադրուած 300 ոսկիէն զատ, իրենց քսակէն ալ զոհողութիւն ընելով, կը կառուցուի աղջկանց վարժարանը, որուն անունը առաջին անգամ ըլլալով թէեւ

Տիրուհեան Վարժարան կը կոչուի, բայց անոր առաջին վարժսիին, Օր. Վարդուհի, որ խիստ օգտակարապէս կը պաշտօնավարէ եւ կը սիրուի բոլոր ծնողքներէ, անողոք հիւանդութեան մը ենթարկուելով մահկանացուն կը կնքէ, որուն յիշատակին վարժարանի անունը կը փոխուի Վարդուհեանի: Օրհնեալ ըլլայ անձնուէր վարժուհիին անթառամ յիշատակը: 1870 թուականին, Վարդուհեանի անունը Տիրուհեանի փոխել կ'ուզէ

Տօք. Արսաւես Էմմիլէնեան

նոյն ատենի Հոգաբարձութիւնը, բայց չի յաջողիր եւ այդ վարժարանին անունը բարեբախտաբար Վարդուհեան անունով կը մնայ մինչեւ ցարդ:

Աղջկանց վարժարանի շինութենէն վերջ, մօտաւորապէս 70—80 աշակերտուհիներ աշակերտած են վարժուհիներու հսկողութեան ներքեւ, ուր՝ անոնց ուսուցումը է, բացի ուսման ծրագրէ, եւրոպական ծայնագրութիւն եւ դաշնակ: 1878 թուականին,

այս վարժարանին ալ վերին հսկողութիւնը յանձնուած է Էւոնեանի Տնօրէն Բարսեղ Թաթարեանի:

Անուս իգական սեռը դաստիարակելու մարզին մէջ Վարդուհեան վարժարանը մեծ դեր ունեցած է. անոր սանուհիները, հետեւելով ուրիշ թաղերու մէջ նոյն շրջաններուն կազմուած միութիւններու, կազմած են Պարզասիրաց Ընկերութիւն մը եւ Խնամակալութիւն մը, ինչպէս նաեւ վարժարանի աշակերտութեան կողմէ կազմուած է թատե-

րախումբ մը որուն անմեղ եւ բարոյալից ներկայացումներուն մասնակցած են իրենք՝ իբր դերակատար:

1894 թուականին, Լեւոնեան վարժարանը բոլորովին խարխլած փլուզումէն վերջ, աշակերտութիւնը կը փոխադրուի Վարդուհեան վարժարանը եւ այդ թուականէն ի վեր Լեւոնեան-Վարդուհեան երկսեռ վարժարան անունը կը ստանայ:

Մինչեւ 1898 թուականը, Թօփ-գաբուի մէջ մանկապարտէզ գոյութիւն չունէր, նոյն ատենները կազմուած Հոգաբարձութիւն մը՝ բաղկացած Տքթ. Ա. Էնֆիյէհեանէ, Գրիգոր Ալիքսանեանէ, Թագլոր Պըյըքեանէ եւ ուրիշներէ, առաջին անգամ ըլլալով կը կազմակերպեն Մանկապարտէզը, բայց տեղի անձկութեան պատճառաւ վարժարանի կից ջրհանկիրներու սենեակը յատկացնել կ'ուզեն: Թէեւ փորձը վտանգաւոր. բայց վերջապէս կը յաջողին ձեռք ձգել զայն, ջրհանկիրները դուրս նետելով նոյն շէնքէն:

Առաջին մանկապարտիզականութիւնները եղած են Օրիորդներ Ծաղկինէ եւ Սրսինէ երէցեան քոյրերը:

Լեւոնեան-Վարդուհեան Վարժարանը, 1898—1914 տարեշրջաններուն բացի մանկապարտէզէ, ունեցած է 120—125 երկսեռ աշակերտութիւն նախակրթարանի չորս կարգերով: 1915—1918 տարեշրջանները, ընդհ. պատերազմի ընթացքին հանդիպած ըլլալով, շատ խղճալի էր վարժարանին վիճակը, 30—40 աշակերտներ ուսուցիչ Ալիքսան Զնտանեանի հսկողութեանը յանձնուած կը դաստիարակուէին Ս. Յարութեան մատրան մէջ: Իսկ 1919 տարուոյ մարտին, դպրոցական նոր կազմակերպութեամբ մը՝ մանկապարտէզի աշակերտներու սրահը, եկեղեցւոյ վերնատունը եւ Թաղ. Խորհրդարանի անյարմար, նեղ սենեակներն ալ նախակրթարանի բաժին կը յատկացուէին: 1919-1923 տարեշրջաններուն վարժարանը ունէր մօտաւորապէս հարիւրէ աւելի աշակերտութիւն, նախակրթարանի չորս կարգերով:

1924 տարուընէ սկսեալ, թաղը հաստատուն եկամուտներէ զրկուած՝ մէկ կողմէ պիւտճէի չգոյութիւն միւս կողմէ շէնքին անբաւականութիւնը թոյլատու չէին աւելի կարգեր պահելու եւ թաղային վարժարանը, այդ տարիէն մինչեւ այսօր մանկապարտէզ մը եւ նախակրթարանի երկու կարգեր միայն կը պահէ, համագումար 65 աշակերտներով, Տիար Երուանդ Գէորգեանի տնօրէնութեան տակ. կրթական միւս պաշտօնեաներն են Օր. Վարդուհի Կիւրճեան եւ մանկապարտիզպանուհի Օր. Գոհարիկ Պէնլեան, որոնք ձեռնահասօրէն կը վարեն իրենց վստահուած պաշտօնները:

Վարժարանը կը մատակարարուի տարեկան 2000 ոսկի պիւտճէով մը, որուն 1300 ոսկին կը վճարէ Թաղական Խորհուրդը եւ Պետական Կրթական Տնօրէնութիւնն այ տարեկան 100—150 ոսկիի տարեկան նպաստով մը կ'օժանդակէ վարժարանին:

Աշակերտութեան թիւը, բաղդատելով բնակչութեան թուոյն հետ շատ քիչ է երկու պատճառներով.

Ա. Վարժարանի չգոյութիւն.

Բ. Կարգերու պակասը.

Այս երկու գլխաւոր պատճառներու հետեւանօք թաղային վարժարանի կարգերը աւարտող աշակերտներ ստիպուած կը յանախեն հետաւոր ուրիշ թաղերու վարժարաններ:

Այսօր Թօփ-գարու վարժարան չունի կրնայ համարուիլ, ո՛չ Թաղ. Խորհրդարանի անբաւարար սենեակները եւ ո՛չ այ եկեղեցւոյ վերնատունը իրր դպրոց կրնան ծառայել: Կրթական Տնօրէնութիւնը, բանիցս ազդարարած է շէնքին վարժարանի անհամապատասխան եւ Պետութեան հրահանգներու հակառակ ըլլալը եւ այս ազդարարութիւնները կրնան օր մը անակնկալի առջեւ դնել թաղին վարիչները:

Կանխելու համար զայն, եկեղեցւոյ Հարիւրամեայ Յորհեանի առթիւ կազմուած Յանձնախումբը, որ միեւնոյն ատեն կոչուած է ըլլալ վարժարանի վերաշինութեան ձեռնարկին

ՍԱՐԳԻՍ ԷՊԻՍԿՈՊՈՍ Տ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԿՐՕՆ ԺՈՂՈՎԱՅ

ՆԻ

Ն Ա Խ Ա Գ Ա Հ

Յոբելիական Յաննախոսմբի

Թաղ. Խորհրդոյ աջակից եւ գործակից Մարմին վստահ քայ-
լերով կը նետուի ասպարէզ այն անխախտ համոզումովը
թէ՝ Հայ ժողովուրդը, իր երկու հաստատութիւնները՝ Եկե-
ղեցին եւ Վարժարանը երբէք չէ լքած եւ չի զլանար իր
օժանդակութիւնը բերելէ Պոլսոյ հեռաւոր անկիւնը նետ-
ուած բայց ազգային կենսունակութիւն ունեցող Թօփ-գա-
բուի աղքատիկ թաղի վարժարանին վերաշինութեան վսեմ
եւ բազմաժախս ձեռնարկին, որուն կառուցումը պարծանքը
պիտի ըլլայ ոչ թէ միայն Թօփ-գաբուցիին այլ հանուր Ա.գ-
գին:

Կարապետ Ա. Եսայեան

Վարժարանի շինութեան անհրաժեշտութիւնը զգաց-
ուած եւ այդ նպատակաւ կատարուած խորհրդակցութեանց
նախօրեակին, Թաղ. Խորհրդոյ անդամ եւ Յորելինական
Յանձնախումբի Գանձապետ Տիար Կարապետ Եսայեան,
խիթան մը եւ քաջալերութիւն մը ըլլալու ազնիւ զգացումէ:

մղուած, յանձն առած է վարժարանի կառուցման համար շէնքին չափ կարելոր նուազագոյն 800—1000 ոսկի արժող գետին մը գնելով Ազգին անուան փոխանցել:

Իսկ թաղիս նախկին բնակիչներէն Տիար Գարեգին Զիլինկիրեան, եկեղեցւոյ երէց Տ. Աստովմ Ա. Քհնյ. Գնունիի

Գարեգին Զիլինկիրեան

թելադրութեամբ, տարւոյս 14 Հոկտ.ին Թաղ. Խորհուրդոյ եւ Յանձնախումբի միասնաբար խորհրդակցութեան ընթացքին, կը ներկայանայ յայտնելով իր անդառնալի կամքը արձանագրութեան տոմարին մէջ ստորագրելով վարժարանի շինութեան ծախսոց 1000 ոսկիի յանձնառութիւն մը, վճարելի՝ շինութեան սկսուած օրն իսկ:

Տիար Կարապետ Եսայեանէ յետոյ, համեստ առեւտրականի մը՝ Տիար Գարեգին Զիլինկիրեանի ինքնաբուխ այս նուիրատութիւնը, կաժեա նոր ոգեւորութիւն մը եւ եռանդ

ՅԱՆՉՆԱԽԱՆԻՄԻ

Եկեղեցւոյ Հարիւրամեայ Յոբելեանի եւ վարժարանի վերաշինութեան
 Զախէն աջ նստողներ. — Խաչիկ ձեղվէճեան, Յակոբ Պոյաճեան, Լեոն Փափաղեան, Կարա-
 պետ Եսայեան, Դառնիկ Զիլճեան:

Սջէն ձախ ոտքի վրայ. — Երուանդ Գէորգեան, Արշակ Սըլվաճեան, Կարապետ ձեղվէճեան,
 Թորոս Ֆէրմանեան, Ստեփան Սէմէրճեան, Ժիրայր Գալփաքճեան, Յարութիւն
 Աշճեան, Օդսէն Փափաղեան, Բարուհակ Յարութիւնեան:

ներշնչեց վսեմ գործին յառաջապահերուն, որոնք աւելի սերտօրէն փարած նպատակին՝ յաջողութեամբ պիտի պսակեն զայն: Լիայո՛յս ենք թէ ուրիշ բարերարներ եւս պիտի հետեւին այս տիպար բարեգործներուն եւ թէ՛ ամէն հայ անհատ իրեն նուիրական պարտականութիւն պիտի համարի սիրայօժար եւ լիաբուռն մասնակցութեան բաժինը բերելու անոր՝ գնելով հատ մը ներկայ Յիշատակարան-Գրքոյկէն՝ որուն մէջ պարզ եւ անսեթեւեթ կերպով բերեղացած են հայ համեստ թաղի մը դարաւոր եւ սրբազան հաստատութեանց խնկելի՛ դրուագները եւ որուն սպառումէն գոյացած հասոյթը ամբողջապէս պիտի յատկացուի ապագայ սերունդներու կրթութեան եւ դաստիարակութեան նուիրուած վարժարանի կառուցման վնճ եւ անխտածղելի ծնւարկին:

Վ Ե Ր Ջ

441874

BIBLIOTHEQUE NATIONALE DE FRANCE

3 7513 02061065 4